

Sociaal en Cultureel Planbureau

Gevestigd, maar niet thuis

Eerste bevindingen uit de Survey integratie migranten
(SIM2020)

Gevestigd, maar niet thuis

Eerste bevindingen uit de Survey integratie migranten
(SIM2020)

Jaco Dagevos, Marian de Voogd-Hamelink, Roxy Damen

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is een interdepartementaal, wetenschappelijk instituut, dat – gevraagd en ongevraagd – sociaal-wetenschappelijk onderzoek verricht. Het scp rapporteert aan de regering, de Eerste en Tweede Kamer, de ministeries en maatschappelijke en overheidsorganisaties. Het scp valt formeel onder de verantwoordelijkheid van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het scp is opgericht bij Koninklijk Besluit op 30 maart 1973. Het Koninklijk Besluit is per 1 april 2012 vervangen door de ‘Regeling van de minister-president, Minister van Algemene Zaken, houdende de vaststelling van de Aanwijzingen voor de Planbureaus’.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2022

scp-publicatie 2022-5

Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Eindredactie en productiebegeleiding: Future Communication, Utrecht

Figuren: Staet van Creatie, Tilburg

Vertaling samenvatting: Metamorfose Vertalingen, Utrecht

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag

Foto omslag: ANP | Robin van Lonkhuijsen

Copyright

U mag citeren uit scp-rapporten, mits u de bron vermeldt.

U mag scp-bestanden op een server plaatsen mits:

- 1 het digitale bestand (rapport) intact blijft;
- 2 u de bron vermeldt;
- 3 u de meest actuele versie van het bestand beschikbaar stelt, bijvoorbeeld na verwerking van een erratum.

Data

scp-databestanden, gebruikt in onze rapporten, zijn in principe beschikbaar voor gebruik door derden via DANS www.dans.knaw.nl.

Contact

Sociaal en Cultureel Planbureau

Postbus 16164

2500 BD Den Haag

www.scp.nl

info@scp.nl

Via onze website kunt u zich kosteloos abonneren op een elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

1	Eerste bevindingen uit de SIM	4
2	Een beknopt demografisch profiel van de groepen	8
3	Individuele hulpbronnen	10
4	De structurele, sociaal-culturele en politieke dimensie	20
4.1	Structurele dimensie	20
4.2	Sociaal-culturele dimensie	24
4.3	Politieke dimensie	30
5	In- en uitsluiting	35
6	Diversiteit als samenlevingsvraagstuk	38
7	Samenvatting en conclusies	42
7.1	Samenvatting: belangrijkste bevindingen	42
7.2	Conclusies	54
7.3	Tot slot	56
	Summary	58
	Literatuur	75
	Bijlage A Beknopte toelichting op de uitvoering van het veldwerk in coronatijd	78

1 Eerste bevindingen uit de SIM

In dit rapport presenteren we een selectie van bevindingen op basis van de Survey integratie migranten (SIM). Deze survey is in 2020 uitgevoerd onder personen met een Turkse (n = 696), Marokkaanse (n = 570), Surinaamse (n = 638), Caribisch-Nederlandse (n = 592), Somalische (n = 519), Iraanse (n = 855) en Poolse (n = 682) achtergrond. Daarnaast maakte een vergelijkingsgroep van personen zonder migratieachtergrond (n = 771) deel uit van deze survey. Tot personen met een migratieachtergrond rekenen we personen van de eerste en tweede generatie. Personen met een Poolse achtergrond vormen hierop een uitzondering. Zij behoren in de SIM allen tot de eerste generatie en zijn in Nederland komen wonen na 1 januari 2004. In dat jaar trad Polen toe tot de Europese Unie (EU) en konden Polen zich vrij vestigen in Nederland.

De keuze om deze groepen in de SIM op te nemen, weerspiegelt de steeds groter wordende diversiteit van migrantengroepen in Nederland. Naast de vier grote ‘klassieke’ groepen van personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Caribisch-Nederlandse achtergrond, zijn met de Somalische en Iraanse groep ook twee zogenoemde vluchtelingengroepen in het onderzoek opgenomen. Uit eerder onderzoek blijkt dat het integratieproces van de Iraanse groep tamelijk succesvol verloopt, terwijl dit voor de Somalische groep op sommige punten achterblijft (CBS 2021; Andriessen et al. 2017). De SIM biedt mogelijkheden om de achtergronden van deze verschillende integratieprocessen te analyseren. Arbeidsmigranten uit Oost-Europa zijn verantwoordelijk voor een groot deel van de migratie naar Nederland. Hierbinnen is de Poolse groep getalsmatig het grootst, en ze is deze om die reden opgenomen in de SIM.

De SIM2020 maakt onderdeel uit van een langjarige traditie van surveyonderzoek dat in de afgelopen decennia is uitgevoerd op verzoek van de Nederlandse overheid. Deze traditie gaat terug tot eind jaren tachtig van de vorige eeuw, toen in dit kader de eerste survey onder migrantengroepen is gehouden. Daarna zijn periodiek – meestal om de vier of vijf jaar – dergelijke surveys uitgevoerd. Daarbij is het nodige veranderd, zowel in de opzet en methodiek van de survey als in de onderzochte groepen. Het doel van het onderzoek is evenwel in grote lijnen hetzelfde gebleven: inzicht verwerven in verschillende elementen van de integratie van migrantengroepen, in de factoren die hierop van invloed zijn en het bieden van mogelijkheden om ontwikkelingen in de integratie te kunnen beschrijven en verklaren.

De SIM2020 is gefinancierd door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw). Op verzoek van dit ministerie heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) dit onderzoek opgezet, de vragenlijst opgesteld, het veldwerk begeleid en het bestand gereedgemaakt. Het SCP heeft hiervoor samengewerkt met Labyrinth Onderzoek & Advies, dat het veldwerk heeft uitgevoerd, en met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), dat de steekproef heeft getrokken, de weging heeft uitgevoerd en een aantal registergegevens aan het bestand heeft gekoppeld. Over de uitvoering van het veldwerk van de SIM zijn twee methodologische rapportages opgesteld, een door Labyrinth (Kruis 2021) en een door het

SCP (Dagevos en Kappelhof 2022). Deze rapportages beschrijven op welke manier de survey is opgezet, hoe het veldwerk is uitgevoerd en tot welke aantallen respondenten en responderpercentages dit heeft geleid. Bijlage A in dit rapport bevat een beknopte toelichting op de uitvoering van het veldwerk in tijden van corona. Onderdeel van de overeenkomst tussen het SCP en SZW is het in kaart brengen van eerste beschrijvende bevindingen. Dat doen we via dit rapport.

SIM en het integratieconcept

De SIM is opgezet tegen de achtergrond van onderzoek naar integratieprocessen. Over het integratieconcept bestaat een uitvoerige discussie; het is een bekend voorbeeld van een *essentially contested concept*. Critici wijzen erop dat het integratieconcept leidt tot een eenzijdige blik: van migranten wordt verandering verwacht, vaak in culturele zin (aanpassing), terwijl dit niet wordt gevraagd van de bevolking zonder migratieachtergrond. Het accent ligt op de inspanningen van migranten en er zou weinig aandacht zijn voor factoren die het integratieproces hinderen, zoals discriminatie. Doordat dit eenzijdige perspectief de maatschappelijke en politieke discussie vaak domineert, werkt het integratieconcept stigmatisering in de hand: het benadrukt achterstand en – vooral – culturele verschillen. Volgens Halleh Ghorashi (2006) wordt de Nederlandse omgang met migranten gedomineerd door ‘categoraal’ denken dat zich kenmerkt door ‘culturalisering’. Dat laatste verwijst naar het benadrukken van cultuurverschillen, van het sociaal-cultureel anders-zijn van migranten. Het zet groepen apart en benadrukt – onoverbrugbare – verschillen tussen bevolkingsgroepen. Deze culturaliserende manier van denken, die volgens critici synoniem is met het integratieperspectief, zou ook tot gevolg hebben dat achterstandsproblemen worden herleid tot culturele verschillen. Het categorale, onderscheidende denken raakt in het bijzonder leden van de tweede generatie. Zij verzetten zich hiertegen. Ze vragen zich af waarin ze moeten integreren; men is hier immers geboren en getogen en maakt deel uit van deze samenleving (Den Ridder et al. 2019).

Vanwege deze kritiekpunten is integratie als concept voor onderzoek en beleid volgens sommigen niet langer houdbaar (bv. Schinkel 2007). Met dit standpunt is zeker niet iedereen het eens. Degenen die binnen het kader van dit concept onderzoek willen (blijven) doen, benadrukken de waarde van het multidimensionele en multidirectionele karakter van het integratieconcept (bv. Ager en Strang 2008; Dagevos 2015; Entzinger en Scholten 2015; Phillimore 2011; Schwartz et al. 2010). Het belang van een multidimensionele benadering ligt erin dat overeenkomsten en verschillen tussen leden van bevolkingsgroepen worden onderzocht voor verschillende (stratificatie)dimensies, vaak onderscheiden naar structurele, sociaal-culturele en politieke indicatoren. Een aantrekkelijk aspect van de multidimensionele benadering is dat deze inzicht geeft in de verschillen in posities op uiteenlopende dimensies en op welke wijze deze onderling samenhangen. Dit biedt zicht op verschillende verschijningsvormen van integratieprocessen en, in het geval dat posities op dimensies met elkaar samenvallen, op maatschappelijke scheidslijnen. Het multidirectionele aspect van het integratieconcept richt de aandacht op de meervoudige kant van het integratieproces. Het gaat hierbij niet alleen om welke veranderingen zich bij de nieuw-

komer voordoen, maar ook om de interactie met instituties en andere personen in de bevolking. Wie onderzoek doet naar integratie, doet ook onderzoek naar de belemmeringen en kansen van de ‘ontvangende’ samenleving (Ager en Strang 2008; Alba en Foner 2015; Castles et al. 2002; Nimführ et al. 2020; Penninx en Garcés-Masareñas 2016). De SIM is opgezet tegen de achtergrond van een multidimensioneel en multidirectioneel integratieconcept. Dit betekent concreet dat er informatie is verzameld over de positie op verschillende dimensies en over de ervaringen met in- en uitsluiting. Verder is binnen de SIM onderzoek gedaan naar individuele hulpbronnen die zowel de posities op de dimensies beïnvloeden als van invloed zijn op in- en uitsluiting.

In dit rapport sluiten we bij deze indeling aan. Binnen de grenzen van deze beschrijvende publicatie hebben we aandacht voor de verdeling van individuele hulpbronnen, voor posities op verschillende dimensies (zowel de structurele, sociaal-culturele als politieke dimensie) en voor in- en uitsluiting. Hierbij zijn we niet doof voor de kritiek op het mogelijk stigmatiserende karakter van sommige uitkomsten, maar helemaal te voorkomen is die stigmatisering niet. Op bepaalde indicatoren is namelijk sprake van achterstand en zijn er culturele verschillen, hier afgemeten aan waardenoriëntaties. Maar integratieprocessen kenmerken zich zeker niet uitsluitend door achterstand en sociale problematiek. Er is sprake van een opmerkelijke dynamiek en – vaak – spectaculaire vooruitgang. Welke factoren bepalen of hier sprake van is, valt buiten het bestek van deze beschrijvende studie. Een langjarige traditie van onderzoek naar de zogenoemde evenredigheid van de positie van personen met en zonder migratieachtergrond (zie bv. Huijnk en Andriessen 2016) wijst uit dat een combinatie van discriminatie en demografische, sociaal-economische en sociaal-culturele factoren doorgaans een rol speelt. We zijn het eens met de kritiek dat het integratieconcept en de tweede generatie in moeizame verhouding tot elkaar staan. Daar staat tegenover dat juist het beschrijven en verklaren van ontwikkelingen tussen de eerste en tweede generatie in de traditie van het integratieonderzoek belangrijke vraagstukken zijn. Integratieprocessen hebben tijd nodig en het is – voor onderzoek en beleid – van belang kennis te hebben over hoe die processen zich ontwikkelen. Daar komt bij dat ‘integratievraagstukken’ voor de tweede generatie niet voorbij zijn. Eerder is het tegendeel aan de orde, zo blijkt ook uit deze rapportage: juist de tweede generatie ervaart vaak discriminatie en uitsluiting en heeft een gering vertrouwen in Nederlandse instituties.

Diversiteit als samenlevingsvraagstuk

In het overheidsbeleid wordt eveneens vastgehouden aan het integratiebegrip, zo blijkt uit een recente kamerbrief van de directie Samenleving en Integratie (szw 2022). In lijn met het rapport *Samenleven in verscheidenheid* (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid 2020) vraagt deze directie aandacht voor het samenlevingsperspectief. Het gaat dan om de vraag wat diversiteit – onder andere in migratieachtergrond – betekent voor de sociale relaties tussen mensen, hoe we over elkaar denken en hoe we het samenleven vormgeven. Diversiteit is daarmee primair een vraagstuk van sociale cohesie. Het samenlevingsperspectief komt niet in de plaats van het integratieperspectief, zo betogen WRR en szw, maar beide vullen elkaar aan. In deze rapportage sluiten we op het samenlevings-

perspectief aan door bevindingen te presenteren over hoe bevolkingsgroepen aankijken tegen culturele diversiteit in Nederland.

Beschrijving van verschillen tussen en binnen groepen

We maken bij de presentatie van de bevindingen in dit rapport steeds onderscheid naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en generatie. Het gaat om beschrijvende gegevens; er zijn geen multivariate analyses uitgevoerd. Omdat het veldwerk van de SIM2020 vanwege corona afweek van die van eerdere SIM-onderzoeken (zie bijlage A), presenteren we in deze rapportage geen tijdreeksen. Deze rapportage is een eerste kennismaking met de SIM, waarin we bevindingen delen over een beperkt aantal thema's waarover deze survey informatie biedt. De survey biedt over genoemde en andere onderwerpen veel meer informatie.

2 Een beknopt demografisch profiel van de groepen

Voordat we starten met de inhoudelijke beschrijving, schetsen we kort het demografisch profiel van de onderzochte groepen. Dit doen we door middel van een overzicht van de verdeling naar geslacht, leeftijd, generatie en periode van komst naar Nederland. Dit is weergegeven in tabel 2.1.

Bij migratie is het niet ongebruikelijk dat in de eerste fase vooral mannen migreren. Dat geldt bij de arbeidsmigratie van sommige groepen, waarvan in meerderheid mannen naar Nederland komen. Ook zien we dit bij asielmigratie, waar eerst de mannen de gevaarlijke vlucht ondernemen en in de jaren daarna de vrouwen en kinderen volgen. Bij sommige migrantengroepen is daardoor het aandeel mannen en vrouwen ongelijk verdeeld, zoals het geval is bij de Syrische en Eritrese groep in Nederland (CBS 2020b, 2021). Bij de groepen in de SIM is het aandeel mannen en vrouwen in evenwicht. Voor de meeste groepen in de SIM ligt het zwaartepunt van de migratie al geruime tijd achter ons en bepaalt dit nog maar in zeer beperkte mate de samenstelling van de groepen. Bovendien behoort met name onder de vier klassieke groepen een substantieel aandeel tot de tweede generatie. Bij de Polen in de SIM is migratie wel van recente datum, maar blijkt er sprake van een gelijke verdeling tussen mannen en vrouwen. Het meest ongelijk nog is de sekseverdeling bij de Surinaamse en Iraanse groep.

Migrantengroepen tellen naar verhouding meer jongeren dan de groep zonder migratieachtergrond. Dit geldt in het bijzonder voor de Somalische groep. Onder personen met een Surinaamse achtergrond vinden we naar verhouding veel ouderen, maar deze groep is nog niet zo vergrijsd als de groep zonder migratieachtergrond.

Vanwege de verschillen in migratiegeschiedenis loopt het aandeel dat tot de eerste of tweede generatie behoort sterk uiteen tussen de hier onderzochte migrantengroepen. Bij personen met een Turkse, Marokkaanse en Surinaamse achtergrond behoort in de SIM rond de 45% tot de tweede generatie (bevolking van 15 jaar en ouder). Caribische Nederlanders kunnen zonder restricties naar Nederland komen en hebben dat in de afgelopen decennia ook gedaan. Hierdoor is het aandeel leden van de eerste generatie groter dan bij de andere drie klassieke groepen. Van de Somalische en Iraanse Nederlanders behoort ruim 80% tot de eerste generatie. Zoals eerder toegelicht, gaat het in de SIM bij personen met een Poolse achtergrond uitsluitend om leden van de eerste generatie.

Meer dan de helft van de Surinaamse eerste generatie is voor 1980 in Nederland komen wonen; de migratie piekte in 1975 rondom de onafhankelijkheid en in 1980 toen de overgangsregeling van vrij verkeer van personen afliep. Daarna is de migratie vanuit Suriname in belangrijke mate opgedroogd. Onder de Turkse en Marokkaanse eerste generatie is ongeveer de helft voor 1990 in Nederland komen wonen. Toch is een aanzienlijk aandeel (14%) van de personen met een Turkse achtergrond in de laatste tien jaar naar Nederland gekomen. Dit zijn vaak kennis- en asielmigranten (CBS 2020). Vanwege de hierboven geschetste migratiegeschiedenis telt de Caribisch-Nederlandse groep in vergelijking met de drie andere grote groepen relatief meer mensen met een korte verblijfsduur en is het

aandeel van de eerste generatie in deze groep naar verhouding groot. Ongeveer de helft van de Iraanse eerste generatie en meer dan de helft van de Somalische eerste generatie is na 2001 in Nederland komen wonen. Een derde van de Iraanse Nederlanders woont minder dan tien jaar in Nederland. Een ruime meerderheid van de respondenten in de SIM met een Poolse achtergrond is na 2011 in Nederland komen wonen.¹

Tabel 2.1

Verdeling van leeftijd, geslacht, generatie en migratieperiode per herkomstgroep, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Poolse	zonder migratie- achter- grond
man	51	50	47	49	50	53	50	50
vrouw	49	50	53	51	50	47	50	50
15-24 jaar	19	22	16	22	34	12	12	14
25-44 jaar	43	41	36	43	43	47	69	26
45-64 jaar	30	28	35	27	19	34	19	34
≥ 65 jaar	7	9	13	9	4	8	0	25
eerste generatie	56	55	56	65	85	89	100	
tweede generatie	44	45	44	35	15	11		
=<1980	30	27	56	20	0	0	0	
1981-1990	23	22	16	16	8	13	0	
1991-2000	21	25	17	27	28	37	3	
2001-2010	12	16	6	17	39	15	39	
2011-2020	14	10	5	20	25	34	58	

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Noot

- 1 Vanwege de selectie van Poolse respondenten onder personen die na 1 januari 2004 naar Nederland zijn gekomen, is het eigenlijk niet mogelijk dat personen in de SIM volgens eigen opgave voor 2000 in Nederland zijn komen wonen. Het valt niet precies te achterhalen hoe het komt dat dit voor een klein deel (3%) wel het geval is. Het is denkbaar dat deze respondenten eerder in Nederland hebben gewoond, maar zich toen niet hebben ingeschreven.

3 Individuele hulpbronnen

In deze publicatie onderscheiden we bevindingen die betrekking hebben op individuele hulpbronnen, op posities op drie dimensies – structureel, sociaal-cultureel en politiek – en op ervaringen met de ontvangende samenleving. In dit hoofdstuk richten we ons op een aantal individuele hulpbronnen, namelijk: beheersing van de Nederlandse taal, opleidingsniveau en gezondheid. Dit zijn kenmerken die elk als vormen van menselijk kapitaal beschouwd kunnen worden en waarvan bekend is dat ze mede van invloed zijn op posities op verschillende dimensies.

In dit hoofdstuk laten we ook zien welk aandeel personen een geloof aanhangt. Dit wordt doorgaans niet als een hulpbron beschouwd, al zullen gelovigen daar wellicht anders over denken en zijn er ook zeker relaties met bijvoorbeeld de arbeidsmarktparticipatie, de samenstelling van netwerken en opvattingen (Huijnk et al. 2015; Huijnk 2018, 2020). De reden om hier aandacht aan dit onderwerp te besteden is dat religie (in het bijzonder de islam) in de afgelopen decennia het debat over integratie en verhoudingen tussen groepen in belangrijke mate heeft gedomineerd. Het discours is doorgaans negatief van toon en dat heeft zijn weerslag gehad op ervaren uitsluiting. Veel Turkse en Marokkaanse Nederlanders geven aan dat ze vaak discriminatie hebben ervaren vanwege hun geloof (Andriessen et al. 2020).

Nederlandse taal

In de SIM is respondenten gevraagd om een inschatting te maken van hun Nederlandse taalbeheersing. In tabel 3.1 presenteren we het aandeel mensen dat aangeeft geen Nederlands te spreken of daar vaak moeite mee te hebben. Het is gangbaar in survey-onderzoek om de Nederlandse taalbeheersing op deze wijze vast te stellen.¹ In de SIM zijn de vragen over de Nederlandse taalbeheersing uitsluitend gesteld aan de eerste generatie. Om een beeld te krijgen van de totale groep, zijn personen van de tweede generatie wel opgenomen. Daarbij is verondersteld dat zij geen moeite hebben met het Nederlands. Dit komt overeen met bevindingen uit eerdere SIM-onderzoeken, toen aan de tweede generatie wel vragen over de Nederlandse taalbeheersing zijn gesteld (zie Herweijer et al. 2016; Dagevos en Gijsberts 2009).

Tabel 3.1

Spreekt geen Nederlands / heeft vaak moeite met het voeren van een gesprek in het Nederlands^a naar migratieachtergrond, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools
totaal	18	11	0	2	16	23	56
mannen	15	10	0	1	10	22	53
vrouwen	22	12	0	3	21	23	60
15-24 jaar	3	2	0	2	2	7	42
25-44 jaar	14	6	0	1	19	29	57
45-64 jaar	24	19	0	4	26	17	62
≥ 65 jaar	62	33	2	0	#	33	#
max. basisonderwijs	38	29	1	8	31	27	64
vmbo/mavo	9	8	1	0	3	18	60
mbo/havo/vwo	7	2	0	1	3	10	52
hbo/wo	18	2	0	2	5	27	57
eerste generatie	33	20	1	3	18	26	

a Deze vraag is niet gesteld aan de tweede generatie. Er is verondersteld dat zij allen geen moeite hebben met het spreken van de Nederlandse taal.

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Het aantal personen dat aangeeft vaak moeite te hebben met een gesprek in het Nederlands is hoger onder personen met een Turkse achtergrond (18%) dan onder personen met een Marokkaanse achtergrond (11%). Dit beeld is consistent met eerder surveyonderzoek (Herweijer et al. 2016) en met onderzoek naar de taalvaardigheid van leerlingen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond (CBS 2016; Herweijer et al. 2016; Gijsberts en Herweijer 2009). Onder Surinaamse en Caribische Nederlanders heeft bijna niemand moeite met het voeren van een gesprek in het Nederlands. Voor velen is dit hun moedertaal. Gezien hun naar verhouding korte verblijfsduur in Nederland, geeft een betrekkelijk laag aandeel Somalische Nederlanders aan moeite te hebben met een gesprek in het Nederlands. Bij Iraanse Nederlanders komt dit wat vaker voor. In vergelijking met de andere herkomstgroepen hebben personen met een Poolse achtergrond het vaakst problemen met het voeren van een gesprek in het Nederlands. Dit is niet verrassend, want de Polen in de SIM behoren allemaal tot de eerste generatie en velen van hen zijn betrekkelijk kort in Nederland.

Bij bijna alle groepen zien we een sterke relatie tussen taalbeheersing en leeftijd: weinig jongeren hebben problemen met het Nederlands, bij ouderen komt dit vaker voor. Hier

speelt mee dat jongeren vaak tot de tweede generatie behoren. Bij Poolse Nederlanders is de relatie met leeftijd minder sterk, maar bij deze groep gaat het uitsluitend om de eerste generatie. Over het geheel genomen hebben hogeropgeleiden minder problemen met het Nederlands dan lageropgeleiden. Opmerkelijk is dat een aanzienlijk deel van de Turks-Nederlandse personen met een opleiding op hbo-/wo-niveau moeite heeft met het Nederlands. Mogelijk zijn dit de hogeropgeleide Turkse migranten die de laatste jaren in het kader van kennis- en asielmigratie naar Nederland zijn gekomen.

Opleidingsniveau

De gegevens over het opleidingsniveau hebben betrekking op schoolgaanden en niet-schoolgaanden. Bij de schoolgaanden is het opleidingsniveau bepaald aan de hand van het niveau van de opleiding die men op dit moment volgt.

Het opleidingsniveau van de hier onderzochte groepen verschilt sterk van elkaar, zoals te zien is in tabel 3.2. Naar verhouding zijn veel Somalische Nederlanders laagopgeleid: ruim 40% heeft ten hoogste een opleiding afgerond in het basisonderwijs. Eén van de redenen hiervoor is dat het volgen van een opleiding lange tijd niet of nauwelijks mogelijk is geweest vanwege de oorlog in Somalië (Andriessen et al. 2017). De Iraanse groep is juist opvallend hoogopgeleid en telt meer personen met een hbo-/wo-opleiding dan de groep zonder migratieachtergrond. Een belangrijk deel van de Iraanse migratie naar Nederland bestond uit hogeropgeleiden (Dourleijn en Dagevos 2011). Daarnaast presteren Iraanse Nederlanders van de tweede generatie zeer goed in het onderwijs, vaak beter dan personen zonder migratieachtergrond (CBS 2020a). Van de klassieke migrantengroepen telt de Caribisch-Nederlandse groep het hoogste aandeel personen met een opleiding op hbo-/wo-niveau. Bij de Turkse en Marokkaanse Nederlanders is dit lager, maar ook bij deze groepen heeft een kwart een opleiding op hbo-/wo-niveau. Tegelijkertijd heeft binnen deze twee laatste groepen iets minder dan een derde ten hoogste basisonderwijs afgerond. Naar verhouding hebben veel Polen in Nederland een opleiding op mbo-/havo-/vwo-niveau.

Tabel 3.2

Opleidingsniveau, naar herkomstgroep, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools	zonder migratie- achter- grond
max. basisonderwijs	27	31	14	9	43	9	9	10
vmbo/mavo	14	13	18	14	9	7	27	22
mbo/havo/vwo	33	33	39	40	31	27	40	32
hbo/wo	26	23	30	37	17	56	24	37

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Opleidingsniveau mbo-plus

In tabel 3.3 presenteren we het aandeel personen dat een opleiding heeft afgerond of volgt op mbo-niveau of hoger, onderscheiden naar leeftijd, geslacht en generatie. Een belangrijke bevinding is de enorme opleidings sprong die met name de tweede generatie met een Turkse, Marokkaanse en Somalische² achtergrond heeft gemaakt. Het aandeel met een opleiding op niveau mbo-plus is grofweg verdubbeld in vergelijking met de eerste generatie. De grote variatie in opleidingsniveaus bij deze groepen is eveneens zichtbaar in de grote verschillen tussen jongeren en 45-plussers. Ook bij de Surinaamse en Caribisch-Nederlandse groep is sprake van hogere opleidingsniveaus bij de tweede generatie en jongeren. Doordat bij deze groepen ouderen en de eerste generatie relatief veel hoger-opgeleiden tellen, is de relatieve toename minder groot.

Tabel 3.3

Opleiding op mbo-niveau en hoger, naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools	zonder migratie- achter- grond
totaal	59	56	69	77	48	83	65	69
mannen	57	55	67	76	50	82	61	71
vrouwen	60	58	71	78	46	84	68	66
15-24 jaar	78	83	86	85	77	82	62	85
25-44 jaar	72	68	82	85	36	89	67	86
45-64 jaar	39	34	60	67	33	76	58	71
≥ 65 jaar	13	12	38	48	#	76	#	39
eerste generatie	44	38	57	73	40	82		
tweede generatie	78	81	84	84	92	88		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Bij veel migrantengroepen verschilt het aandeel mannen en vrouwen met mbo-plus als opleidingsniveau weinig van elkaar. Interessant is dat bij de Iraanse groep het aandeel personen met een mbo-plusopleiding in alle leeftijdsgroepen hoog is en dat dit weinig verschilt tussen de eerste en tweede generatie. Dit onderstreept het hoge opleidingsniveau van deze groep.

Ervaren gezondheid

De meting van ervaren gezondheid is een standaardmaat in gezondheidsonderzoek die laat zien hoe mensen over hun eigen gezondheid oordelen (Kooiker 2017). Het is een subjectieve en samenvattende gezondheidsmaat die allerlei aspecten van de gezondheid kan omvatten, zoals de geestelijke en fysieke gezondheid, hoe men dagelijks functioneert en hoe men zich voelt (Simon et al. 2005). Ervaren gezondheid wordt over het algemeen beschouwd als een goede indicator van de gezondheidssituatie van mensen, ook al is het een subjectieve maat. Dit is gedeeltelijk te verklaren doordat het een meer omvattende maat is dan de meeste objectieve gezondheidsmaten (Idler en Benyamini 1997).

Tabel 3.4

(Zeer) goede ervaren gezondheid, naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools	zonder migratie- achter- grond
totaal	68	70	72	72	82	71	83	78
mannen	71	71	74	78	82	68	84	82
vrouwen	64	69	71	66	81	73	81	74
15-24 jaar	86	86	80	83	94	84	82	88
25-44 jaar	75	75	80	78	86	85	86	85
45-64 jaar	52	56	69	59	56	54	71	79
≥ 65 jaar	38	52	50	57	#	43	#	62
max. basisonderwijs	43	51	48	44	75	55	73	45
vmbo/mavo	62	68	56	52	73	46	78	70
mbo/havo/vwo	74	77	75	74	90	72	84	83
hbo/wo	87	87	89	86	88	80	89	87
eerste generatie	58	62	66	68	79	69		
tweede generatie	80	80	80	80	94	87		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Hoewel de vier klassieke groepen bestaan uit een naar verhouding jonge bevolking, blijkt uit tabel 3.4 dat het aandeel personen met een (zeer) goede ervaren gezondheid minder groot is dan bij personen zonder migratieachtergrond. Met het stijgen van de leeftijd neemt bij deze groepen het aandeel personen met een (zeer) goede ervaren gezondheid snel af. Vrouwen rapporteren een slechtere gezondheid dan mannen, een verschil dat vooral groot is bij de Turkse en Caribisch-Nederlandse groep.

Veel Somalische Nederlanders geven aan dat ze een (zeer) goede gezondheid hebben. Ook uit eerder onderzoek blijkt de naar verhouding gunstige ervaren gezondheid van personen met een Somalische achtergrond (Schellingerhout 2011; Andriessen et al. 2017). Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat deze groep veel jongeren telt. Ook wordt wel verwezen naar het zogenoemde *healthy immigrant effect*: de vluchtelingen die hier arriveren, zijn degenen die sterk genoeg waren om de tocht naar Nederland te maken en vormen daarmee een positieve selectie (Haker et al. 2016). Een selectieve doorsnede van de groep die migreert zou ook een reden kunnen zijn waarom veel personen met een Poolse achtergrond in Nederland een (zeer) goede gezondheid hebben. De meesten komen hier voor werk en zeker voor de sectoren waarin veel Polen werken is een goede fysieke gezondheid vereist. Ook onder de Poolse 45-plussers heeft een naar verhouding groot aandeel een (zeer) goede gezondheid. Het is denkbaar dat degenen die geen goede gezondheid (meer) hebben, relatief vaak zijn teruggekeerd naar Polen.

Psychische gezondheid

Psychische gezondheid is gemeten met de RAND Mental Health Inventory (MHI-5). Deze wordt onder meer gebruikt in de Gezondheidsenquêtes van het CBS (Driessen 2011) en is eveneens toegepast in surveys onder Syrische statushouders (Uiters en Wijga 2018; Van der Linden en Dagevos 2019; Klok et al. 2020). In de MHI-5 wordt gevraagd hoe vaak men de afgelopen vier weken de volgende gemoedstoestanden had: erg zenuwachtig; neerslachtig en somber; kalm en rustig; depressieve gevoelens dat niets u kon opvrolijken³; gelukkig. Een MHI-waarde van 40 of lager wordt aangemerkt als psychisch ongezond. In tabel 3.5 is het aandeel waarvoor hier sprake van is weergegeven.

Er bestaan forse verschillen in psychische gezondheid tussen personen met en zonder migratieachtergrond. Psychische ongezondheid komt vaak voor bij personen met een Turkse, Iraanse en Poolse achtergrond, namelijk bij circa 40% van hen (een aandeel dat vergelijkbaar is met het aandeel onder recente Syrische statushouders, zie Uiters en Wijga 2018; Dagevos et al. 2020). Vrouwen kampen over het geheel genomen vaker met psychische ongezondheid dan mannen. Anders dan bij de ervaren gezondheid is de relatie met leeftijd minder duidelijk: ook jongeren zijn naar verhouding vaak psychisch ongezond. Datzelfde geldt voor leden van de tweede generatie, waarbij we opmerken dat de groepen jongeren en tweede generatie voor een deel uit dezelfde personen bestaan. Hogeropgeleiden zijn vaker psychisch gezond, maar dat zien we niet bij alle groepen terug. Zo komt psychische ongezondheid vaak voor onder de Poolse en Iraanse hogeropgeleiden.

Tabel 3.5

Psychisch ongezond (MHI < 40), naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools	zonder migratie- achter- grond
totaal	40	34	29	32	19	42	44	17
mannen	39	36	23	28	19	38	41	13
vrouwen	40	32	34	37	20	46	47	21
15-24 jaar	34	28	29	42	19	43	53	30
25-44 jaar	38	32	31	34	16	39	44	16
45-64 jaar	44	40	28	29	30	46	39	13
≥ 65 jaar	45	40	25	9	#	40	#	16
max. basisonderwijs	52	40	52	41	25	46	50	35
vmbo/mavo	40	36	44	32	27	55	48	19
mbo/havo/vwo	36	35	25	33	10	36	41	16
hbo/wo	32	23	11	30	12	41	41	12
eerste generatie	44	35	27	32	19	43		
tweede generatie	34	33	31	34	24	35		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Opvallend is het naar verhouding lage aandeel personen met een Somalische achtergrond dat psychisch ongezond is. Dit is verrassend, omdat het juist voor leden van vluchtelingengroepen kenmerkend is dat een groot aandeel van hen met psychische problemen kampt. Somaliërs zijn het oorlogsgeweld en de armoede ontvlucht, hebben vaak een gevaarlijke vlucht doorgemaakt en verbleven in afwachting van een verblijfsvergunning in een asielzoekerscentrum; allemaal factoren waarvan bekend is dat ze van invloed zijn op de psychische gezondheid (zie bv. Lindencrona et al. 2008; Li et al. 2016). Ook in eerder onderzoek werd gevonden dat Somalische Nederlanders in vergelijking met andere vluchtelingengroepen een gunstige psychische gezondheid hebben (Schellingerhout 2011; Andriessen et al. 2017). Het kan zijn dat de genoemde factoren die specifiek zijn voor vluchtelingen minder vat op Somaliërs hebben gehad, maar ook mag niet worden uitgesloten dat de gehanteerde meetinstrumenten de psychische gezondheid van personen met een Somalische achtergrond minder goed in kaart brengen (bv. doordat zij sociaal wenselijke antwoorden geven of door culturele verschillen in vraagperceptie, vgl. Nijenhuis en Van Liempt 2014).

Religie

Met betrekking tot de religieuze oriëntatie van personen met een migratieachtergrond rapporteren we in deze publicatie het aandeel personen dat zich tot een geloof rekent. Dit is weergegeven in tabel 3.6. Personen met een Somalische (94%) en Marokkaanse achtergrond (92%) rekenen zichzelf het vaakst tot een geloof; zij zijn bijna allemaal moslim. Van de Turkse Nederlanders geeft 13% aan niet religieus te zijn. Van de Turkse gelovigen is de overgrote meerderheid moslim en 3% is christen (niet weergegeven in de tabel). Bij zowel de Marokkaans- als Somalisch-Nederlandse groep zien we weinig verschillen in het aandeel gelovigen tussen leeftijdscategorieën. Dit verschil is groter bij personen met een Turkse achtergrond: daar zijn jongeren duidelijk vaker niet gelovig dan ouderen. Een vergelijkbaar beeld zien we bij het opleidingsniveau: bij personen met een Marokkaanse en Somalische achtergrond zijn er geen grote verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden. Turkse Nederlanders met een hbo-/wo-opleiding zijn duidelijk minder vaak gelovig dan degenen met een andere opleiding. In vergelijking met de eerste generatie geeft de Marokkaanse tweede generatie vaker aan niet gelovig te zijn. Dat verschil bleek ook al uit eerder onderzoek (Huijnk 2018) maar is groter in deze meting van de SIM. Onder de Somalische Nederlanders zien we daarentegen geen verschillen tussen de generaties.

Ongeveer driekwart van de Poolse Nederlanders in dit onderzoek rekent zich tot een geloof. Gelovige Polen zijn bijna zonder uitzondering christenen. In vergelijking met personen zonder migratieachtergrond zijn Surinaamse en Caribische Nederlanders vaker gelovig. Caribische Nederlanders die een geloof aanhangen, zijn bijna allemaal christelijk. Onder Surinaams-Nederlandse gelovigen is ongeveer de helft christelijk, hangt rond de 40% het hindoeïsme aan en beschouwt 12% zich als moslim. Jongeren en leden van de tweede generatie uit deze groepen zijn aanzienlijk minder vaak gelovig dan ouderen en leden van de eerste generatie. Ook is er een duidelijke relatie met opleidingsniveau: hogeropgeleiden rekenen zich minder vaak tot een geloof.

Van de migrantengroepen rekenen Iraanse Nederlanders zich het minst vaak tot een geloof; zij onderscheiden zich op dit vlak niet van personen zonder migratieachtergrond. Van de Iraanse gelovigen is 60% moslim en 39% christen. Ongeveer één op de vijf Iraanse Nederlanders van de tweede generatie geeft aan een geloof aan te hangen. Dat de Iraanse groep het meest gesecculariseerd is van de hier onderzochte migrantengroepen, is niet los te zien van hun migratiegeschiedenis. Velen zijn Iran ontvlucht vanwege de invloed van islamitische geestelijken op de inrichting van het land.

Met uitzondering van de Iraanse Nederlanders hangen personen zonder migratieachtergrond aanzienlijk minder vaak een geloof aan dan personen met een migratieachtergrond. Het geloof is bij personen zonder migratieachtergrond bovendien steeds meer een zaak voor ouderen. Nederland is een van de meest gesecculariseerde landen ter wereld.

Voor bijna alle groepen geldt dat vrouwen vaker een geloof aanhangen dan mannen. Dit beeld is consistent met eerder onderzoek (Huijnk 2018).

Tabel 3.6

Rekent zich tot een geloof, naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools	zonder migratie- achter- grond
totaal	87	92	62	57	94	35	76	35
mannen	84	89	60	53	93	31	77	37
vrouwen	91	95	64	62	95	39	74	33
15-24 jaar	86	92	53	48	94	38	50	21
25-44 jaar	85	91	54	54	93	32	79	23
45-64 jaar	90	94	67	67	96	35	82	38
≥ 65 jaar	94	95	80	69	#	41	#	51
max. basisonderwijs	93	97	73	78	97	60	71	39
vmbo/mavo	86	86	59	72	87	40	86	46
mbo/havo/vwo	92	92	68	56	93	33	76	37
hbo/wo	78	91	51	49	92	31	67	27
eerste generatie	89	96	72	66	94	36		
tweede generatie	86	87	49	41	94	22		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Noten

- 1 De subjectieve inschatting van de taalbeheersing blijkt een valide meting te zijn. In eerdere onderzoeken is bijvoorbeeld vastgesteld dat er een behoorlijke correlatie bestaat tussen de inschatting van de Nederlandse taalbeheersing door de interviewer en de inschatting van de respondent. Ook vinden we doorgaans plausibele verschillen tussen en binnen herkomstgroepen. Dat we op deze manier informatie verzamelen over de Nederlandse taalbeheersing, heeft als reden dat het afnemen van een uitgebreide taaltoets in dit soort surveyonderzoek niet goed mogelijk is. Dit neemt namelijk veel ruimte in de vragenlijst in en in de context van een vragenlijst is het ongewenst om respondenten bloot te stellen aan een toets of iets wat als een toets wordt ervaren.
- 2 Opvallend is het hoge aandeel mbo-plus bij de Somalische tweede generatie. Het Jaarrapport integratie van het CBS (2020) wijst op een minder gunstige onderwijspositie van personen met een Somalische achtergrond, maar in deze publicatie is geen onderscheid gemaakt naar generaties. Mede vanwege het verloop van het SIM-veldwerk is niet helemaal uit te sluiten dat hogeropgeleiden oververtegenwoordigd zijn onder de tweede generatie Somalische Nederlanders.
- 3 Deze formulering wijkt af van een standaarditem uit de MHI-5. In het standaarditem wordt gevraagd: 'Hoe vaak voelde u zich zo erg in de put dat niets u kon opvrolijken?'. Bij het testen van de vragenlijst bleek dat 'in de put zitten' vaak niet goed werd begrepen. Om die reden is de formulering van dit item

aangepast. Hierdoor is voorzichtigheid geboden bij een vergelijking met uitkomsten van ander onderzoek.

4 De structurele, sociaal-culturele en politieke dimensie

In deze publicatie hanteren we een multidimensionele kijk op integratie, waarbij we onderscheid maken tussen een structurele, sociaal-culturele en politieke dimensie. Voor elk van deze dimensies presenteren we gegevens over een aantal kernindicatoren: nettoparticipatie en aard dienstverband (structureel), samenstelling van sociale netwerken, waardenoriëntaties en identificatie (sociaal-cultureel) en ervaren representatie en institutioneel vertrouwen (politiek).

4.1 Structurele dimensie

Nettoparticipatie

De nettoparticipatie geeft aan welk aandeel van de bevolking tussen de 15 en 74 jaar betaald werk heeft. Ook een kleine baan van één uur per week telt mee. Degenen die niet werkzaam zijn, participeren vaak in het huishouden, zijn arbeidsongeschikt, volgen onderwijs of zijn met pensioen.

Kader 1 Nettoparticipatie in de SIM en de EBB

Het CBS publiceert cijfers over de nettoparticipatie van herkomstgroepen, op basis van de Enquête beroepsbevolking (EBB). Een vergelijking van de SIM- en EBB-gegevens (van 2019, uit CBS 2020) van de nettoparticipatie van de vier grote klassieke groepen wijst op een gelijke rangorde van groepen in de SIM en de EBB: de nettoparticipatie van Surinaamse Nederlanders is het hoogst, gevolgd door Caribische, Turkse en Marokkaanse Nederlanders. (In CBS 2020 worden voor de Somalische, Iraanse en Poolse groep apart geen nettoparticipatiecijfers gepresenteerd.) Bij de omvang van de nettoparticipatie wijzen beide bronnen op overeenkomstige cijfers voor de Marokkaanse en Surinaamse groep. De nettoparticipatie van de Turkse groep is in de SIM echter lager dan in de EBB (59% tegenover 63,5%). Ditzelfde geldt voor de Caribisch-Nederlandse groep (60% in SIM tegenover 64,4% in de EBB). Deze verschillen kunnen met uiteenlopende factoren te maken hebben, zoals verschillende veldwerkmethoden, afwijkende vraagstelling en responsverschillen. Het valt buiten het bestek van deze rapportage om dit gedetailleerd te onderzoeken. Voor het gebruik van deze gegevens is het van belang dat men zich realiseert dat gegevens over de nettoparticipatie van herkomstgroepen via verschillende bronnen worden verzameld en enigszins van elkaar afwijken.

Tabel 4.1 geeft de nettoparticipatie weer. De nettoparticipatie van personen met een Poolse achtergrond is van de in de SIM onderzochte migrantengroepen verreweg het hoogst en bovendien hoger dan die van personen zonder migratieachtergrond. Ongeveer de helft van de Somalische Nederlanders in de leeftijd tussen 15 en 74 jaar heeft betaald werk, dit is het laagste aandeel van de onderzochte groepen. Ook uit eerder onderzoek bleek al dat naar verhouding weinig Somalische Nederlanders werk hebben (Andriessen et al. 2017). Dit is onder meer het gevolg van een laag opleidingsniveau en een geringe

arbeidsparticipatie onder vrouwen. Deze geringe arbeidsparticipatie onder vrouwen blijkt ook uit de SIM-gegevens: van alle hier onderzochte groepen hebben Somalische vrouwen het minst vaak een betaalde baan. Een lagere arbeidsparticipatie van vrouwen zien we ook bij de andere groepen, met uitzondering van de Surinaamse en Caribisch-Nederlandse groep. In die groepen hebben mannen en vrouwen ongeveer even vaak werk. Het verschil tussen Marokkaans-Nederlandse mannen en vrouwen is op basis van SIM-gegevens betrekkelijk gering. Gegevens van de EBB wijzen op grotere verschillen (CBS 2020). Het bijzondere verloop van het SIM-veldwerk is hier mogelijk een verklaring voor (zie bijlage A). Naar verhouding hebben weinig personen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in de leeftijd van 45 tot 65 jaar betaald werk. Een groot aandeel van hen werkt niet vanwege arbeidsongeschiktheid (CBS 2020). Daarnaast hebben zij vaak een bijstandsuitkering, wat in dit geval vaak duidt op een lange periode van werkloosheid. Het gaat vaak om mensen die eerder hebben gewerkt, zijn uitgestroomd en daarna niet meer aan het werk zijn geraakt. Een andere reden voor de lage arbeidsparticipatie in deze leeftijdsgroep is dat weinig vrouwen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond betaald werk hebben. Ook onder Somalische Nederlanders tussen de 45 en 65 jaar is de nettoparticipatie laag. Het is waarschijnlijk dat een groot deel van deze verhoudingsgewijs oudere vluchtelingen na aankomst in Nederland niet of maar kort heeft gewerkt (vgl. Bakker 2016). Ook bij deze groep is de arbeidsparticipatie van Somalische vrouwen in de leeftijd tussen de 45 en 65 jaar zeer laag.

Personen met een Poolse achtergrond hebben een relatief hoge arbeidsparticipatie. Dat zij overwegend als arbeidsmigrant naar Nederland zijn gekomen, hangt hiermee samen. Opvallend is ook de hoge arbeidsparticipatie bij de 45-plussers. Het is denkbaar dat degenen die geen werk meer hebben, relatief vaak terugkeren naar het herkomstland. Bij alle groepen zien we een sterke relatie tussen arbeidsparticipatie en opleidingsniveau: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe vaker men aan het werk is. Met de Poolse groep als opvallende uitzondering: ongeacht het opleidingsniveau is de nettoparticipatie hoog. Leden van de tweede generatie hebben vaker werk dan die van de eerste generatie. Dat zien we bij alle groepen. Net als bij het opleidingsniveau zien we bij de Turkse, Marokkaanse en Somalische groep grote verschillen tussen de generaties. Dit wijst erop dat er binnen deze groepen forse vooruitgang is geboekt in het aandeel personen met betaald werk.

Tabel 4.1

Nettoparticipatie, naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15-74 jaar, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools	zonder migratie- achter- grond
totaal	59	57	66	60	49	62	80	68
mannen	65	59	67	59	58	65	86	73
vrouwen	53	55	65	61	39	58	74	63
15-24 jaar	63	70	65	51	64	59	64	69
25-44 jaar	71	61	80	70	47	72	83	87
45-64 jaar	47	49	69	64	32	59	76	80
≥ 65 jaar	#	7	11	12	#	7	#	8
max. basisonderwijs	32	28	34	26	32	56	78	34
vmbo/mavo	60	49	51	42	39	55	79	43
mbo/havo/vwo	72	65	71	63	64	69	81	81
hbo/wo	70	85	81	74	70	67	80	77
eerste generatie	47	46	60	57	44	61		
tweede generatie	73	69	75	66	75	69		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Vast en tijdelijk werk

Hiervoor stelden we vast dat de tweede generatie in vergelijking met de eerste een fors hogere arbeidsparticipatie laat zien. Maar dat maakt nog niet duidelijk in welke typen banen dit is gerealiseerd. Tabel 4.2 geeft weer welk deel van de werknemers een tijdelijke baan heeft. Een eerste constatering is dat vooral werknemers met een Somalische en Iraanse achtergrond vaak een tijdelijke baan hebben. Werknemers met een Surinaamse en Poolse achtergrond verschillen in de aard van het dienstverband weinig van werknemers zonder migratieachtergrond.

Het zijn vooral de jongeren die in een tijdelijk dienstverband werken. Dit is bij jongeren zonder migratieachtergrond het geval (61%), maar bij jongeren uit de verschillende herkomstgroepen zijn de aandelen nog aanzienlijk hoger. Een opvallende uitzondering vormen jongeren met een Poolse achtergrond en, in mindere mate, jongeren met een Turkse achtergrond. Verder werken leden van de tweede generatie veel vaker dan die van de eerste generatie in een tijdelijke baan (m.u.v. de Caribische tweede generatie). Ook vrouwen hebben in de meeste herkomstgroepen vaker een tijdelijke baan dan mannen.

Tabel 4.2

Tijdelijk dienstverband van werknemers, naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15-74 jaar, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools	zonder migratie- achter- grond
totaal	29	35	23	33	54	43	25	19
mannen	23	32	19	30	54	41	24	20
vrouwen	36	38	27	36	55	46	27	19
15-24 jaar	63	75	67	81	74	77	43	61
25-44 jaar	25	26	19	25	44	44	21	13
45-64 jaar	4	4	9	13	19	27	34	7
≥ 65 jaar	#	#	#	#	#	#	#	#
max. basisonderwijs	19	17	21	#	50	55	30	24
vmbo/mavo	25	32	21	30	33	53	24	15
mbo/havo/vwo	32	37	23	36	60	45	27	16
hbo/wo	31	41	25	32	56	40	22	22
eerste generatie	15	85	18	34	46	39		
tweede generatie	39	49	29	32	80	69		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

De bevindingen die we hier presenteren over de structurele dimensie laten zien dat de arbeidsparticipatie binnen de migrantengroepen inmiddels sterk verschilt tussen onder meer leeftijdscategorieën en generaties. Met name bij de Turkse, Marokkaanse en Somalische Nederlanders heeft de tweede generatie een duidelijke stap gemaakt richting meer arbeidsparticipatie. Daarbij gaat het wel vaak om tijdelijke banen. De geboekte winst is precair. Ook ander onderzoek wijst op een combinatie van gunstige en minder gunstige ontwikkelingen in de arbeidsmarktpositie van personen met een migratieachtergrond (Huijnk 2020; Gielen et al. 2021). De participatie op de arbeidsmarkt is toegenomen en de werkloosheid is de laatste jaren gedaald, maar ook deze studies wijzen op het feit dat het bij personen met een migratieachtergrond vaak om flexibele dienstverbanden gaat. Ook is de bijstandsafhankelijkheid onder hen hoog en stromen ze naar verhouding minder snel uit naar werk. Verder hindert discriminatie de kansen op de arbeidsmarkt van personen met een migratieachtergrond (Thijssen et al. 2019).

4.2 Sociaal-culturele dimensie

Sociale netwerken: etnische signatuur van contacten

We meten de etnische signatuur van vrijetijdscontacten af aan twee vragen over vrijetijdscontacten: 'Hoe vaak heeft u contact met autochtone¹ vrienden en kennissen?' en 'Hoe vaak heeft u contact met vrienden of kennissen uit de herkomstgroep?'² De antwoordmogelijkheden varieerden van 'elke dag' tot 'nooit/minder dan 1 keer per jaar'. In tabel 4.3 hebben we de antwoordmogelijkheden 'elke dag' en 'elke week' samengenomen en gelabeld als veel contact, de andere antwoordopties als weinig contact. Dit levert vier categorieën op met wie in de vrije tijd wordt omgegaan. Ze geven een beeld van de mate waarin er sprake is van overbruggende contacten tussen personen met en zonder migratieachtergrond.

Ongeveer de helft van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders heeft een gemengde vrienden- en kennissenkring: men gaat in de vrije tijd veel om met zowel personen met dezelfde achtergrond als met personen zonder migratieachtergrond. Van oudsher lag bij veel personen met een Turkse achtergrond het zwaartepunt van de vrijetijdscontacten bij personen met een Turkse achtergrond. Dat geldt nu voor ongeveer een vijfde van de Turkse Nederlanders. Dit is wat hoger dan bij de Marokkaanse Nederlanders, van wie 16% veel vrijetijdscontacten heeft met personen met een Marokkaanse achtergrond en weinig contacten met personen zonder migratieachtergrond. Omgekeerd hebben Marokkaanse Nederlanders wat vaker dan Turkse Nederlanders een sociale kring die overwegend uit personen zonder migratieachtergrond bestaat. Bij beide groepen heeft ongeveer een vijfde weinig contact met zowel personen uit de herkomstgroep als met personen zonder migratieachtergrond. Dit kan betekenen dat men sowieso weinig vrijetijdscontacten heeft of in de vrije tijd vooral omgaat met personen met een andere migratieachtergrond.

Surinaamse en Caribische Nederlanders gaan in hun vrije tijd veel om met personen zonder migratieachtergrond. Een kleine 40% combineert dit met veel contacten met personen met dezelfde achtergrond; rond de 30% heeft overwegend contacten met personen zonder migratieachtergrond. Een betrekkelijk gering aandeel van de Surinaamse en Caribische Nederlanders heeft een vrienden- en kennissenkring die vooral uit personen met deze achtergrond bestaat.

Personen met een Somalische achtergrond gaan zowel om met andere Somaliërs als met personen zonder migratieachtergrond. Ongeveer een vijfde verkeert vooral in de eigen kring. Daarmee lijkt hun contactenpatroon op dat van Turkse en Marokkaanse Nederlanders.

Kenmerkend voor Iraanse Nederlanders is dat zij naar verhouding weinig contact onderhouden met andere Iraniërs. Iets meer dan een derde (25% + 10%) gaat veel om met personen met een Iraanse achtergrond.

Personen zonder migratieachtergrond verkeren vooral in de eigen kring. Bijna 80% gaat in de vrije tijd weinig of niet om met personen met een migratieachtergrond. Hier spelen zogenoemde ontmoetingskansen een rol. Ongeveer driekwart van de bevolking bestaat uit

personen zonder migratieachtergrond: de kans dat een persoon met een migratieachtergrond een persoon zonder migratieachtergrond tegenkomt is groter dan omgekeerd.

Tabel 4.3

Sociale contacten in de vrije tijd naar herkomst van de contacten^a, naar migratieachtergrond, 2020 (in procenten)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Caribisch-Nederlands	Somalisch	Iraans	Poolse	zonder migratieachtergrond ^a
veel met herkomstgroep / veel met personen zonder migratieachtergrond	47	48	39	38	43	25	39	21
veel met herkomstgroep / weinig met personen zonder migratieachtergrond	21	16	11	10	22	10	25	1
weinig met herkomstgroep / veel met personen zonder migratieachtergrond	11	16	27	32	18	30	16	43
weinig met herkomstgroep / weinig met personen zonder migratieachtergrond	21	21	22	20	17	35	20	35

a Bij personen zonder migratieachtergrond is gevraagd naar contacten met autochtone Nederlanders en contacten met personen met een migratieachtergrond.

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

In tabel 4.4 hebben we de personen eruit gelicht die in hun vrije tijd een gemengd contactenpatroon hebben: veel contacten met zowel leden van de herkomstgroep als met personen zonder migratieachtergrond. Bij personen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond zien we dat jongeren vaker gemengde contacten hebben dan de hogere leeftijdscategorieën. Bij Somalische Nederlanders is sprake van hetzelfde beeld. Een gemengde vrienden- en kennissenkring komt bij de Turkse, Marokkaanse en Somalische tweede generatie vaker voor dan bij de eerste. Bij deze groepen hebben mannen vaker een gemengde vrienden- en kennissenkring dan vrouwen.

Bij de Surinaamse groep is het beeld anders: het patroon van een gemengde vrienden- en kennissenkring verschilt weinig tussen leeftijdsgroepen, generaties en tussen mannen en vrouwen. Binnen deze groep is een gemengde vrienden- en kennissenkring voor veel personen een gangbaar contactenpatroon, ongeacht leeftijd, generatie of geslacht. Ook personen met een Caribisch-Nederlandse achtergrond hebben vaak een gemengde vrienden- en kennissenkring. Hier zien we wat grotere verschillen tussen leeftijdsgroepen. Interessant bij deze groep is dat leden van de tweede generatie vaak geen gemengde vriendenkring hebben; bij hen komt het vaakst voor dat hun vriendenkring overwegend uit personen zonder migratieachtergrond bestaat (ongeveer de helft, niet in de tabel). Ook bij 45-plussers met een Caribisch-Nederlandse achtergrond komt dit naar verhouding vaak voor.

Tabel 4.4

Veel contact met personen uit de herkomstgroep en veel contact met personen zonder migratieachtergrond, naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Caribisch-Nederlands	Somalisch	Iraans	Pools	zonder migratieachtergrond
totaal	47	48	39	38	43	25	39	21
mannen	53	52	40	37	45	27	39	21
vrouwen	41	45	39	39	40	24	39	20
15-24 jaar	70	62	43	54	51	26	49	38
25-44 jaar	45	48	40	35	42	30	36	23
45-64 jaar	40	42	39	35	32	22	48	18
≥ 65 jaar	33	33	38	25	#	17	#	12
max. basisonderwijs	40	40	42	37	36	17	48	18
vmbo/mavo	49	43	40	35	34	22	44	12
mbo/havo/vwo	51	54	47	42	49	28	39	26
hbo/wo	49	54	28	33	51	26	31	22
eerste generatie	41	43	41	43	41	26		
tweede generatie	56	55	38	28	54	18		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Dat in contacten groepsgrenzen worden overbrugd, blijkt ook uit de huwelijken van Caribische en Surinaamse Nederlanders. Zij trouwen veel vaker dan Turkse en Marokkaanse Nederlanders 'buiten de groep'. De helft van de Surinaamse Nederlanders die in 2018

trouwen, trouwde met iemand met een andere achtergrond. Dit geldt voor driekwart van de dat jaar getrouwde Caribische Nederlanders (CBS 2020).

Bij de Iraanse Nederlanders van de tweede generatie valt op dat zij in de vrije tijd overwegend omgaan met personen zonder migratieachtergrond (71%, niet in de tabel). Dit is ook het geval bij jongeren (15-24 jaar: 58% heeft een vrienden- en kennissenkring die overwegend uit personen zonder migratieachtergrond bestaat). In vergelijking met andere groepen hebben Iraanse Nederlanders niet vaak een gemengd vrienden- en kennissen-netwerk.

Bij de Poolse groep zien we geen duidelijke verschillen tussen mannen en vrouwen en leeftijdsgroepen. Opvallend is dat lageropgeleiden vaker een gemengde vrienden- en kennissenkring hebben dan hogeropgeleiden.

We constateerden al dat naar verhouding weinig personen zonder migratieachtergrond een etnisch gemengde vrienden- en kennissenkring hebben. Zulke gemengde contacten komen nog het vaakst voor bij jongeren.

Identificatie

In hoeverre grenzen van groepen worden overbrugd blijkt niet alleen uit het contactenpatroon, maar heeft ook een meer emotioneel-affectieve kant. In de SIM is gevraagd in hoeverre men zich Nederlander en in hoeverre men zich lid van de herkomstgroep voelt. In tabel 4.5 hebben we de informatie uit beide vragen gecombineerd, leidend tot vier categorieën.

De Turkse en Somalische groepen lijken sterk op elkaar. Rond de 40% identificeert zich zowel als Nederlander als respectievelijk Turk en Somaliër. Ruim een derde voelt zich overwegend lid van de herkomstgroep, maar voelt zich niet (sterk) Nederlands. Een betrekkelijk kleine groep (13%) voelt zich sterk Nederlander, maar identificeert zich niet sterk met de herkomstgroep. Ongeveer de helft van de personen met een Marokkaanse achtergrond combineert een sterke identificatie als Nederlander met een sterke identificatie als Marokkaan. Ongeveer een kwart voelt zich wel Marokkaan, maar niet (sterk) Nederlander.

Ongeveer 80% van de personen met een Surinaamse achtergrond voelt zich (heel) sterk Nederlander. Ongeveer de helft hiervan identificeert zich eveneens sterk als Surinamer; de andere helft heeft dit gevoel niet, of niet zo sterk. Het komt binnen deze groep weinig voor dat men zich (heel) sterk als Surinamer identificeert, maar weinig als Nederlander.

Van de Caribische Nederlanders identificeert twee derde zich (heel) sterk als Nederlander. De helft hiervan voelt zich tegelijk sterk Antilliaan. Verder identificeert een behoorlijk aandeel zich niet als Antilliaan. Dit kan met de gekozen terminologie te maken hebben.³

Voor een groep die overwegend uit leden van de eerste generatie bestaat, is het aandeel personen met een Iraanse achtergrond dat zich (heel) sterk Nederlander voelt opvallend groot. Dit aandeel beslaat bijna twee derde van deze groep.

Bijna driekwart van de Polen identificeert zich primair als Pool. Combinaties van identificatie komen bij deze groep weinig voor. Het feit dat de meesten kort in Nederland zijn, zal hierbij een rol spelen.

Tabel 4.5

Identificatie als [herkomstgroep] en als Nederlander naar migratieachtergrond, 2020 (in procenten)

	Turks	Marokkaans	Suri-naams	Caribisch-Nederlands	Somalisch	Iraans	Pools
voelt zich (heel) sterk Nederlander en voelt zich (heel) sterk [herkomstgroep]	43	50	41	33	40	36	9
voelt zich (helemaal) niet / beetje [herkomstgroep] en voelt zich (heel) sterk Nederlander	13	16	38	33	13	27	6
voelt zich (heel) sterk [herkomstgroep] en voelt zich (helemaal) niet / beetje Nederlander	35	27	15	20	38	24	73
voelt zich (helemaal) niet / beetje Nederlander en (helemaal) niet / beetje [herkomstgroep]	9	7	6	14	8	13	12

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Waardenoriëntaties

In de SIM is een uitgebreid blok vragen opgenomen over waardenoriëntaties. Deze vragen hebben het proces van individualisering als gemene deler. Een belangrijk onderdeel van individualisering is dat mensen ongeacht hun gender of seksuele oriëntatie hun leven kunnen leiden zoals ze willen en dat verwachtingen ten aanzien van hun gedrag hier los van staan. Tegen die achtergrond zijn in de SIM items voorgelegd over opvattingen over genderrollen en homoacceptatie.

In tabel 4.6 staat weergegeven welk deel van de respondenten het (helemaal) eens is met de stelling: 'Voor jongens is het belangrijker dan voor meisjes om hun eigen geld te verdienen'. De overgrote meerderheid van de ondervraagden steunt deze stelling niet. Het vaakst nog zijn personen met een Turkse, Marokkaanse en Somalische achtergrond het (helemaal) eens met deze stelling (ongeveer 20%). Bij deze groepen zien we geen verschillen tussen de generaties. Personen zonder migratieachtergrond steunen deze stelling het minst vaak.⁴

Vrouwen zijn het vaker dan mannen oneens met deze stelling. Dat zien we bij alle groepen. Ook zien we bij de meeste groepen een duidelijke relatie met het opleidingsniveau: hogeropgeleiden zijn het minder vaak eens met deze stelling dan lageropgeleiden.

Tabel 4.6

Opvattingen over man-vrouwrollen: (helemaal) eens met de stelling ‘Voor jongens is het belangrijker dan voor meisjes om hun eigen geld te verdienen’, naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Poolse	zonder migratie- achter- grond
totaal	19	20	12	13	20	12	11	6
mannen	25	25	19	15	23	17	16	8
vrouwen	13	14	6	12	17	7	7	4
15-24 jaar	22	26	14	9	23	13	11	9
25-44 jaar	18	20	7	12	17	12	12	7
45-64 jaar	19	15	16	19	17	10	8	4
≥ 65 jaar	22	18	14	10	#	22	#	5
max. basisonderwijs	24	18	18	35	24	19	18	8
vmbo/mavo	27	29	16	15	12	14	16	9
mbo/havo/vwo	18	19	12	13	20	17	11	7
hbo/wo	13	18	8	8	16	9	5	3
eerste generatie	20	21	15	16	20	13		
tweede generatie	18	18	8	8	21	9		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

In de SIM zijn verschillende stellingen voorgelegd over homoacceptatie. In tabel 4.7 tonen we wie het (helemaal) eens is met de stelling: ‘Het is goed dat homoseksuelen met elkaar mogen trouwen’.⁵ Een minderheid van de Turkse, Marokkaanse en Somalische Nederlanders steunt deze stelling. Dat is een groot verschil met personen zonder migratieachtergrond, van wie de overgrote meerderheid het goed vindt dat de mogelijkheid voor een homohuwelijk bestaat. Van de Surinaamse, Caribische en Iraanse Nederlanders steunt ongeveer driekwart dat homoseksuelen met elkaar mogen trouwen. Dat is wat lager dan bij de personen zonder migratieachtergrond, maar beduidend hoger dan bij de Turkse, Marokkaanse en Somalische Nederlanders. Naar verhouding steunen ook weinig personen met een Poolse achtergrond het homohuwelijk.

Opleidingsniveau en generatie doen ertoe bij opvattingen over het homohuwelijk. Tegelijkertijd zien we dat de verschillen groot blijven tussen hogeropgeleiden en personen van de tweede generatie met een Turkse, Marokkaanse en Somalische achtergrond en de andere migrantengroepen. Onder personen zonder migratieachtergrond bestaat in alle leeftijds- en opleidingsgroepen een brede steun voor het homohuwelijk.

Tabel 4.7

Opvattingen over homoacceptatie: (helemaal) eens met de stelling ‘Het is goed dat homoseksuelen met elkaar mogen trouwen’ naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marokkaans	Suri-naams	Caribisch-Nederlands	Somalisch	Iraans	Pools	zonder migratie-achtergrond
totaal	39	39	76	73	33	76	52	86
mannen	37	38	72	72	33	76	41	82
vrouwen	42	42	80	73	34	76	62	89
15-24 jaar	54	46	89	82	47	85	66	86
25-44 jaar	44	42	78	74	29	83	51	88
45-64 jaar	27	29	73	67	22	65	45	87
≥ 65 jaar	#	42	66	55	#	65	#	82
max, basisonderwijs	18	31	60	64	22	57	39	86
vmbo/mavo	37	46	73	64	35	64	46	79
mbo/havo/vwo	42	39	78	69	37	73	45	84
hbo/wo	53	45	83	81	53	83	74	90
eerste generatie	31	35	70	67	28	74		
tweede generatie	49	45	84	82	62	92		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

4.3 Politieke dimensie

Voor de politieke dimensie presenteren we gegevens over ervaren representatie en institutioneel vertrouwen.

Ervaren representatie

Vooral onder leden van de vier grote migrantengroepen is er weinig steun voor de stelling ‘De belangen van mensen zoals ik worden in het Nederlandse parlement goed vertegenwoordigd’, zo blijkt uit tabel 4.8. Dit geldt ook voor personen met een Poolse achter-

grond. Het meest positief zijn de groepen met een vluchtelingenachtergrond. Dit past in het beeld van een hoog vertrouwen in het politieke systeem onder personen met een vluchtelingenachtergrond. Bij de twee vluchtelingengroepen zien we opvallend grote verschillen tussen de leeftijdscategorieën en generaties. Het zijn vooral de eerste generatie en de ouderen die zich vaak gerepresenteerd voelen door het Nederlandse parlement. De jongere Somalische en Iraanse Nederlanders en die van de tweede generatie voelen zich veel minder vaak gerepresenteerd en lijken in dit opzicht sterk op de meer gevestigde migrantengroepen.

Tabel 4.8

Ervaren representatie: (helemaal) eens met de stelling 'De belangen van mensen zoals ik worden in het Nederlandse parlement goed vertegenwoordigd', naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools	zonder migratie- achter- grond
totaal	35	33	27	32	59	47	32	43
mannen	37	31	31	35	62	48	37	48
vrouwen	32	34	23	29	55	46	27	37
15-24 jaar	31	27	29	35	35	38	61	45
25-44 jaar	31	34	27	24	67	38	27	41
45-64 jaar	37	36	25	40	76	57	35	44
≥ 65 jaar	#	#	32	39	#	57	#	40
max. basisonderwijs	49	36	38	27	82	52	50	27
vmbo/mavo	22	50	39	27	69	#	34	30
mbo/havo/vwo	32	21	12	27	43	44	32	45
hbo/wo	29	34	30	40	26	46	20	54
eerste generatie	41	37	27	34	67	49		
tweede generatie	26	28	27	29	#	33		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Bij de migrantengroepen is er geen duidelijke relatie zichtbaar tussen ervaren representatie en het opleidingsniveau. Dat is wel het geval bij personen zonder migratieachtergrond, van wie vooral weinig lageropgeleiden zich gerepresenteerd voelen door het parlement. Vrouwen vinden vaker dan mannen dat hun belangen door het Nederlandse parlement minder goed worden vertegenwoordigd.

Institutioneel vertrouwen: vertrouwen in de Nederlandse regering en vertrouwen in de politie⁶

Tussen groepen blijken forse verschillen te bestaan in de mate waarin hun leden vertrouwen hebben in de Nederlandse regering (tabel 4.9). Het institutioneel vertrouwen blijkt vooral hoog te zijn onder de twee vluchtelingengroepen: ruim 80% van de Iraanse en Somalische Nederlanders heeft (heel) veel vertrouwen in de Nederlandse regering. Onderzoek onder Syrische statushouders wijst eveneens op hoge vertrouwenscijfers (Noyon en Maliepaard 2020). Bij vluchtelingengroepen speelt een rol dat zij de Nederlandse overheid vergelijken met die van het land van herkomst, waar de overheid vaak autocratisch, onderdrukkend en corrupt is (Dagevos 2020; Noyon et al. 2020). Ook het feit dat men in Nederland in veiligheid kan leven, draagt bij aan de waardering voor de Nederlandse overheid.

Tabel 4.9

(Heel) veel vertrouwen in de Nederlandse regering, naar herkomstgroep, geslacht en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Poolse	zonder migratie- achter- grond
totaal	63	64	53	51	85	82	66	60
mannen	61	59	56	50	87	80	71	61
vrouwen	64	70	51	52	83	83	62	59
15-24 jaar	65	52	58	55	74	75	70	60
25-44 jaar	55	61	41	48	89	85	64	62
45-64 jaar	65	71	60	50	94	76	72	58
≥ 65 jaar	#	#	63	64	#	91	#	59
max. basisonderwijs	72	77	53	#	96	90	#	#
vmbo/mavo	48	71	55	49	#	76	54	45
mbo/havo/vwo	55	54	53	43	81	81	71	57
hbo/wo	69	57	52	63	64	83	71	72
eerste generatie	68	78	58	51	89	83		
tweede generatie	57	47	48	52	56	71		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Surinaamse en Caribische Nederlanders hebben het minst vaak (veel) vertrouwen in de Nederlandse regering. Nader onderzoek moet uitwijzen welke factoren hieraan ten grondslag liggen. We zullen in de volgende paragraaf zien dat onder deze groepen vaak discriminatie wordt ervaren. Mogelijk beïnvloedt dit de opvatting over de Nederlandse overheid.

Personen met een Turkse, Marokkaanse en Poolse achtergrond nemen een middenpositie in als het gaat om institutioneel vertrouwen. Zij lijken wat dit betreft nog het meest op personen zonder migratieachtergrond, van wie 60% (heel) veel vertrouwen in de Nederlandse regering heeft.

Bij de meeste groepen zien we forse verschillen tussen de generaties: personen van de tweede generatie hebben duidelijk minder vaak (heel) veel vertrouwen in de Nederlandse regering dan personen van de eerste generatie.

Vertrouwen in de politie

In tabel 4.10 is te zien welke herkomstgroepen (heel) veel vertrouwen in de politie hebben. Ook hierbij onderscheiden personen met een Iraanse en Somalische achtergrond zich van personen van de vier grote, meer gevestigde migrantengroepen: deze twee vluchtelingengroepen hebben vaker (heel) veel vertrouwen in de politie. Een grote groep Poolse Nederlanders heeft eveneens (veel) vertrouwen in de Nederlandse politie. De cijfers zijn het laagst bij de Marokkaanse Nederlanders van de tweede generatie (51%). Ook onder de Surinaamse Nederlanders van de tweede generatie geniet de politie weinig vertrouwen (56%).

Tabel 4.10

(Heel) veel vertrouwen in de politie, naar herkomstgroep, geslacht en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools	zonder migratie- achter- grond
totaal	67	65	60	61	79	81	74	81
mannen	64	62	64	65	80	81	77	84
vrouwen	71	69	57	58	79	83	70	77
eerste generatie	71	77	64	62	82	82		
tweede generatie	64	51	56	60	62	80		

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Noten

- 1 Er is in de vragenlijst gebruikgemaakt van de term 'autochtone Nederlanders' omdat we ten tijde van het veldwerk veronderstelden dat deze term bekender was dan de term 'zonder migratieachtergrond'.
- 2 In de vragenlijst werd de herkomstgroep van de respondent op grond van de migratieachtergrond in de vraag ingeladen. In de vragenlijst voor personen met een Poolse achtergrond stond bijvoorbeeld: 'Hoe vaak heeft u contact met Poolse vrienden en kennissen?' Bij personen zonder migratieachtergrond is gevraagd naar contacten met autochtone Nederlanders en naar contacten met personen met een migratieachtergrond.

- 3 Er is in de vragenlijst voor de termen Antilliaan en Antilliaans gekozen, omdat verondersteld is dat deze termen een grotere bekendheid genieten dan Caribische Nederlander. Deze keuze heeft ook te maken met het gebruik van deze termen in eerdere edities van de SIM. Daarnaast is het zo dat personen met een Antilliaanse achtergrond zich vaak eerder met het eiland identificeren waar men zelf van afkomstig is, of (een van) de ouders, dan met de Antillen.
- 4 Het is goed om te vermelden dat respondenten bij deze stelling ook konden kiezen voor een neutrale middencategorie. Het is dus niet zo dat bij bijvoorbeeld een cijfer van 20% in de tabel, 80% het (helemaal) oneens is met de stelling. Deze opmerking geldt voor alle bevindingen die in deze publicatie op basis van stellingen worden gepresenteerd.
- 5 Vragen over homoacceptatie worden met name vaak niet beantwoord door personen met een Turkse, Marokkaanse en Somalische achtergrond. Op het totaal is sprake van meer dan 10% missings (n = 649), waarvan 110 bij personen met een Turkse, 156 bij een Marokkaanse en 145 met een Somalische achtergrond.
- 6 Voor de meting van institutioneel vertrouwen is in de SIM informatie verzameld over de Nederlandse regering, politie en rechters. We presenteren hier de bevindingen over de twee eerstgenoemde organisaties. De vragen over het vertrouwen in de Nederlandse regering en politie zijn voorgelegd aan de helft van de respondenten (*split half*).

5 In- en uitsluiting

Een centraal element van het integratieconcept is dat er aandacht is voor in- en uitsluitingsprocessen en de betekenis daarvan voor posities in het structurele, sociaal-culturele en politieke domein. In de SIM is hiervoor informatie verzameld over ervaren discriminatie.

Worden personen met een migratieachtergrond vaak gediscrimineerd?

In de SIM is gevraagd in hoeverre respondenten van mening zijn dat personen met een migratieachtergrond worden gediscrimineerd (zie tabel 5.1). Het gaat hier dus niet om persoonlijke ervaringen met discriminatie; die gegevens presenteren we in de volgende paragraaf. Personen met een Surinaamse en Caribische achtergrond zijn het vaakst van mening dat personen met een migratieachtergrond vaak worden gediscrimineerd.

Tabel 5.1

Opvatting dat discriminatie van personen met een migratieachtergrond in Nederland (zeer) vaak voorkomt, naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Caribisch-Nederlands	Somalisch	Iraans	Pools	zonder migratieachtergrond
totaal	30	34	46	43	20	20	33	27
mannen	28	33	45	37	18	17	33	23
vrouwen	32	36	47	50	22	22	33	30
15-24 jaar	34	43	49	43	26	34	32	28
25-44 jaar	31	32	53	52	17	20	37	28
45-64 jaar	28	32	41	34	18	14	21	27
≥ 65 jaar	#	31	35	27	#	15	#	24
max. basisonderwijs	2	33	32	34	8	17	24	28
vmbo/mavo	27	21	39	45	15	6	34	15
mbo/havo/vwo	36	37	47	45	23	18	38	21
hbo/wo	34	41	54	44	48	23	28	37
eerste generatie	23	28	40	42	17	17		
tweede generatie	39	43	53	44	41	40		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Het is denkbaar dat de Black Lives Matter (BLM)-beweging, die zich in 2020 in Nederland duidelijk manifesteerde via onder meer een protestbijeenkomst op de Dam, een rol speelt in de perceptie van etnische discriminatie in Nederland bij personen met een Surinaamse en Caribische achtergrond.

Tegelijkertijd is deze ontwikkeling al langer gaande; al tussen 2006 en 2015 nam het aandeel mensen met een Surinaamse en Caribisch-Nederlandse achtergrond dat aangaf dat personen met een migratieachtergrond in Nederland vaak worden gediscrimineerd gestaag toe (Andriessen 2016).

Personen met een Somalische en Iraanse achtergrond zijn het minst vaak van mening dat discriminatie vaak voorkomt. Circa een derde van de Turkse, Marokkaanse en Poolse Nederlanders is deze mening toegedaan.

Er bestaan forse verschillen tussen de generaties. Vooral leden van de tweede generatie zijn van mening dat discriminatie van migranten in Nederland vaak voorkomt. Dit zien we over het algemeen ook bij jongeren en hogeropgeleiden, categorieën die elkaar deels overlappen. De Caribisch-Nederlandse groep vormt hierop een uitzondering.

Zelf ervaren discriminatie

Personen met een Surinaamse, Caribisch-Nederlandse en Poolse achtergrond hebben het vaakst van de onderzochte groepen zelf discriminatie ervaren, zoals te zien is in tabel 5.2. Bij personen met een Somalische, Turkse en Marokkaanse achtergrond ligt dit aandeel lager. Iraanse Nederlanders rapporteren het minst vaak discriminatie.

Jonge Turkse en Marokkaanse Nederlanders geven vaker dan andere leeftijdscategorieën aan dat ze worden gediscrimineerd. Dit verschil naar leeftijd is bij andere groepen minder groot. Wel is er bij de meeste groepen een duidelijk verschil tussen de eerste en tweede generatie. Dit is in lijn met de integratieparadox: personen die het meest in Nederland zijn gevestigd (personen van de tweede generatie) met een hoger opleidingsniveau en relatief hoge participatiegraad ervaren meer discriminatie.

Tabel 5.2

Personen die aangeven dat ze zelf (zeer) vaak zijn gediscrimineerd, naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools
totaal	12	12	17	16	11	8	16
mannen	14	13	19	16	11	8	17
vrouwen	10	11	15	17	10	7	14
15-24 jaar	17	17	13	18	15	7	12
25-44 jaar	12	11	20	18	8	9	17
45-64 jaar	9	10	16	14	9	7	14
≥ 65 jaar	5	9	14	9	#	3	#
max. basisonderwijs	6	13	12	7	7	5	22
vmbo/mavo	12	6	21	25	2	5	15
mbo/havo/vwo	14	16	17	19	12	7	16
hbo/wo	16	9	17	13	19	9	13
eerste generatie	9	9	16	15	8	7	
tweede generatie	16	16	18	18	24	9	

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

6 Diversiteit als samenlevingsvraagstuk

Naast het integratieperspectief is er in het licht van de toegenomen bevolkingsdiversiteit de laatste jaren steeds meer aandacht gekomen voor het samenlevingsperspectief. Men stelt zich de vraag wat de toegenomen diversiteit van de bevolking en de ‘vlottendheid’ van migrantenpopulaties betekenen voor de sociale cohesie van de samenleving. Om na te gaan in hoeverre veranderingen in de samenstelling van de bevolking de sociale cohesie beïnvloeden, zijn analyses nodig die buiten het bestek van deze beschrijvende rapportage vallen. Wel kunnen we op basis van de SIM inzicht geven in hoe wordt gedacht over een cultureel diverse samenleving. Een diverse samenleving betekent dat er ruimte bestaat voor opvattingen die door personen met een migratieachtergrond van groot belang worden geacht. De discussie over Zwarte Piet is hier waarschijnlijk het meest aansprekende voorbeeld van. Uit de SIM kan worden opgemaakt hoe personen met verschillende migratieachtergronden over deze figuur oordelen.

De opvattingen over een cultureel diverse samenleving blijken behoorlijk uiteen te lopen tussen personen met en zonder migratieachtergrond, zoals is weergegeven in tabel 6.1. Met uitzondering van de Polen is de overgrote meerderheid van de personen met een migratieachtergrond het eens met de stelling dat het goed is als een samenleving bestaat uit personen van verschillende culturen. Daarbij verschillen generaties niet van elkaar.¹ Een ruime meerderheid van de personen zonder migratieachtergrond is weliswaar dezelfde mening toegedaan, maar alsnog ondersteunt bijna een derde van hen deze stelling niet; deze groep verbindt geen positieve gevolgen aan de culturele diversiteit in de samenleving of staat daar neutraal tegenover.

Tabel 6.1

Oordeel over een cultureel diverse samenleving: (helemaal) eens met de stelling ‘Het is goed als een samenleving bestaat uit mensen van verschillende culturen’, naar herkomstgroep, geslacht en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools	zonder migratie- achter- grond
totaal	95	96	93	91	96	91	56	71
mannen	93	95	93	89	94	90	51	65
vrouwen	97	97	94	92	98	92	61	76
eerste generatie	94	96	93	92	95	92		
tweede generatie	95	95	94	87	100	87		

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Personen met een migratieachtergrond staan dus overwegend positief tegenover culturele diversiteit. Ze zijn echter minder gunstig gestemd over de vraag of Nederland een gastvrij land is voor personen met een migratieachtergrond. Zoals te zien is in tabel 6.2, geldt dit in het bijzonder voor personen uit de vier grote klassieke groepen. Iets meer dan de helft van hen is het (helemaal) eens met de stelling dat Nederland een gastvrij land is voor personen met een migratieachtergrond. Personen zonder migratieachtergrond zijn dit vaker van mening. Interessant is dat de nieuwe groepen positiever zijn over de openheid van Nederland voor personen met een migratieachtergrond dan de klassieke groepen. De Iraanse en Somalische Nederlanders van de tweede generatie daarentegen onderscheiden zich nauwelijks van leden van de tweede generatie uit de andere groepen: deze generatie is het meest somber over de gastvrijheid van Nederland voor personen met een migratieachtergrond.

Tabel 6.2

Opvattingen over gastvrijheid Nederland: (helemaal) eens met de stelling 'Nederland is een gastvrij land voor personen met een migratieachtergrond', naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marok- kaans	Suri- naams	Caribisch- Nederlands	Soma- lisch	Iraans	Pools	zonder migratie- achter- grond
totaal	55	63	56	55	79	71	68	69
mannen	57	62	60	58	80	74	68	69
vrouwen	53	63	53	52	78	69	68	68
15-24 jaar	58	49	50	48	72	68	77	70
25-44 jaar	54	60	52	51	83	67	63	70
45-64 jaar	51	70	64	64	81	73	78	72
≥ 65 jaar	67	84	54	64	#	94	#	62
max. basisonderwijs	59	69	68	59	90	77	77	64
vmbo/mavo	51	70	65	66	82	89	70	67
mbo/havo/vwo	55	60	57	53	78	73	67	76
hbo/wo	53	53	44	51	51	67	63	65
eerste generatie	57	74	63	55	84	73		
tweede generatie	52	48	48	54	53	56		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Het zwartepietendebat dat in de afgelopen jaren in Nederland in alle hevigheid heeft gewoed, is te beschouwen als een emancipatiestrijd. Volgens tegenstanders is Zwarte Piet een racistische figuur voor wie in Nederland geen plaats is. Voorstanders betogen daarentegen dat Zwarte Piet niets met racisme te maken heeft. Hij is onderdeel van een kinderfeest dat een centrale plek inneemt in wat de bevolking onder de Nederlandse identiteit schaaft (SCP 2019). In weinig andere issues komen de scherpe kanten van de diverse samenleving zo sterk naar voren als in het zwartepietendebat. De meningen zijn sterk verdeeld, zo blijkt uit de SIM (zie tabel 6.3). Slechts een klein deel – ongeveer een vijfde – van de personen zonder migratieachtergrond is het (helemaal) eens met de stelling dat het goed is dat het uiterlijk van Zwarte Piet wordt aangepast. Ook maar weinig Poolse Nederlanders vinden dat hier iets aan moet veranderen. Surinaamse, Caribische en Marokkaanse Nederlanders steunen deze stelling veel vaker. Veel Somalische Nederlanders vinden aanpassing van het uiterlijk van Zwarte Piet eveneens een goede zaak. Slechts een derde van de Iraanse Nederlanders steunt deze stelling.

Tabel 6.3

Opvattingen over Zwarte Piet: (helemaal) eens met de stelling ‘Het is goed dat het uiterlijk van Zwarte Piet wordt aangepast’, naar herkomstgroep, leeftijd, geslacht, opleiding en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Caribisch-Nederlands	Somalisch	Iraans	Poolse	zonder migratieachtergrond
totaal	49	58	60	58	74	36	14	22
mannen	41	49	57	60	77	28	17	21
vrouwen	59	70	63	57	72	45	11	23
15-24 jaar	41	61	71	71	80	50	25	19
25-44 jaar	59	56	66	63	75	36	12	28
45-64 jaar	45	59	60	45	64	33	17	23
≥ 65 jaar	#	#	37	45	#	#	#	18
max. basisonderwijs	45	54	24	#	68	31	#	11
vmbo/mavo	49	55	44	35	72	#	11	10
mbo/havo/vwo	45	55	70	59	82	26	14	16
hbo/wo	64	67	74	69	77	44	17	40
eerste generatie	50	57	53	56	72	33		
tweede generatie	48	58	71	61	88	56		

Onvoldoende waarnemingen (< 25).

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

We zien opnieuw forse verschillen tussen de eerste en tweede generatie. Het zijn met name leden van de Surinaamse en Somalische tweede generatie die het in groten getale een goede zaak vinden dat het uiterlijk van Zwarte Piet wordt aangepast. Tussen hen en personen zonder migratieachtergrond bestaat op dit vlak een wereld van verschil.

Noot

- 1 Bij dit onderwerp zijn de verschillen tussen opleidings- en leeftijdsgroepen zeer gering. Daarom zijn ze niet apart in de tabel gepresenteerd.

7 Samenvatting en conclusies

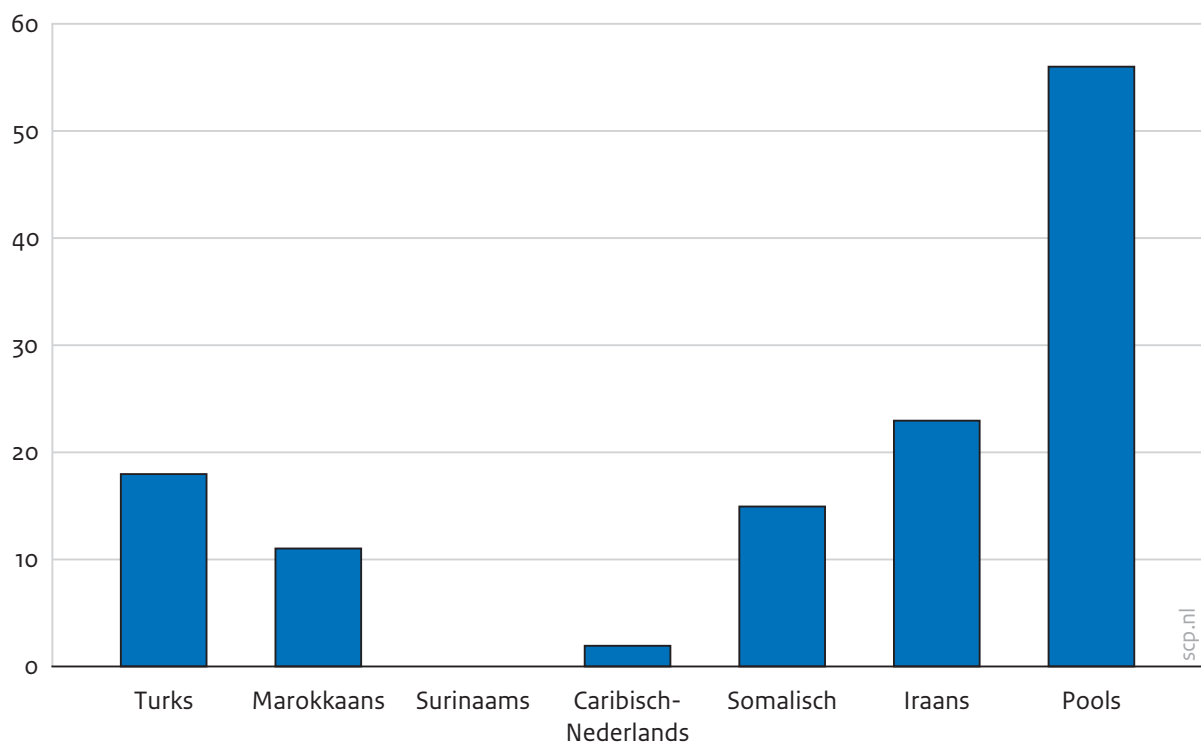
7.1 Samenvatting: belangrijkste bevindingen

Taal en onderwijs

De onderzochte groepen verschillen sterk in hun gemiddelde verblijfsduur en het aandeel personen dat tot de tweede generatie behoort. In dat licht is het niet verrassend dat personen met een Poolse achtergrond (die relatief kort in Nederland verblijven en allen tot de eerste generatie behoren) het vaakst van de onderzochte groepen problemen hebben met de Nederlandse taal, zoals te zien is in figuur 7.1. Van de klassieke groepen hebben personen met een Turkse achtergrond hier naar verhouding het vaakst problemen mee.

Figuur 7.1

Spreekt geen Nederlands / heeft vaak moeite met het voeren van een gesprek in het Nederlands, naar herkomstgroep, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

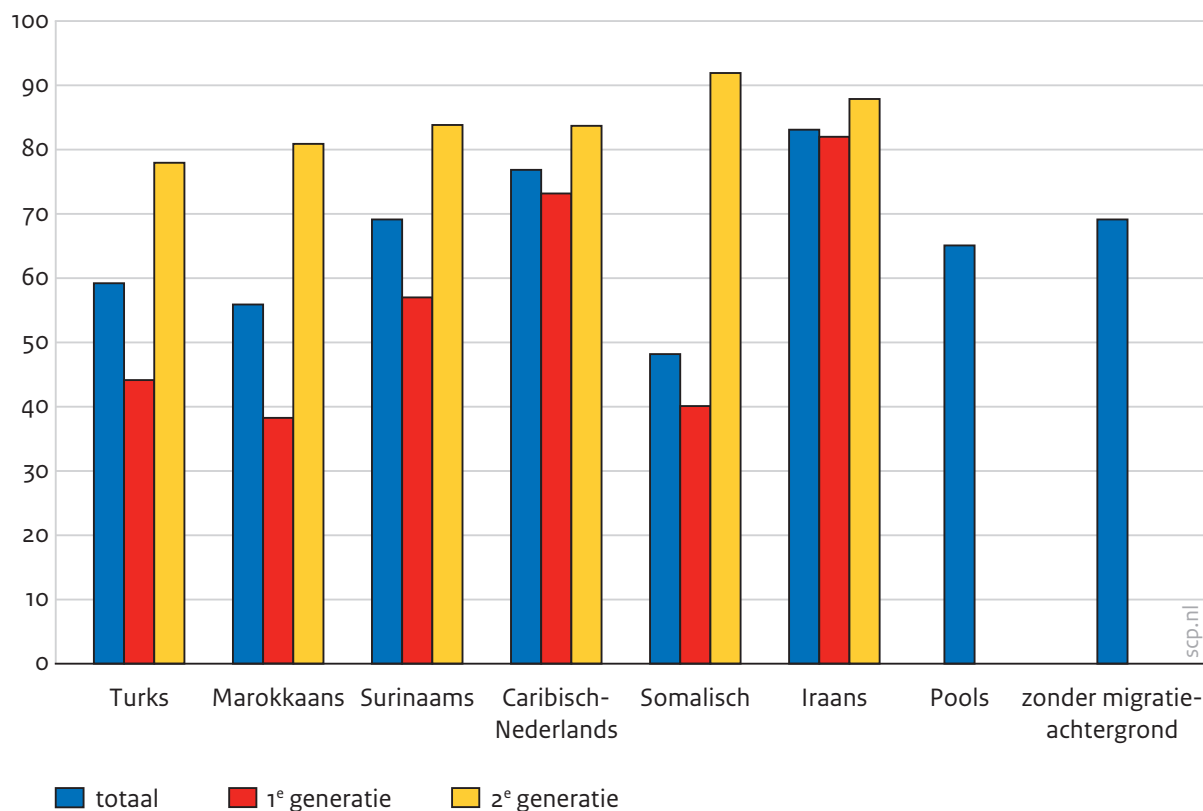
Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Tussen de groepen bestaan grote opleidingsverschillen. Ruim 40% van de Somalische Nederlanders heeft ten hoogste basisonderwijs afgerond. Het aandeel met een opleiding op hbo-/wo-niveau is bij de Iraanse groep groter dan bij personen zonder migratie-achtergrond. Het opleidingsniveau van de tweede generatie is fors hoger dan dat van de eerste generatie. Er bestaan vooral grote verschillen tussen de generaties bij de Turkse, Marokkaanse en Somalische groepen. Deze wijzen op een duidelijke verbetering van het

opleidingsniveau. Figuur 7.2 geeft weer hoe groot het aandeel is met een mbo-opleiding of hoger, onderscheiden naar groep en generatie.

Figuur 7.2

Opleidingsniveau op mbo-niveau en hoger, naar herkomstgroep en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

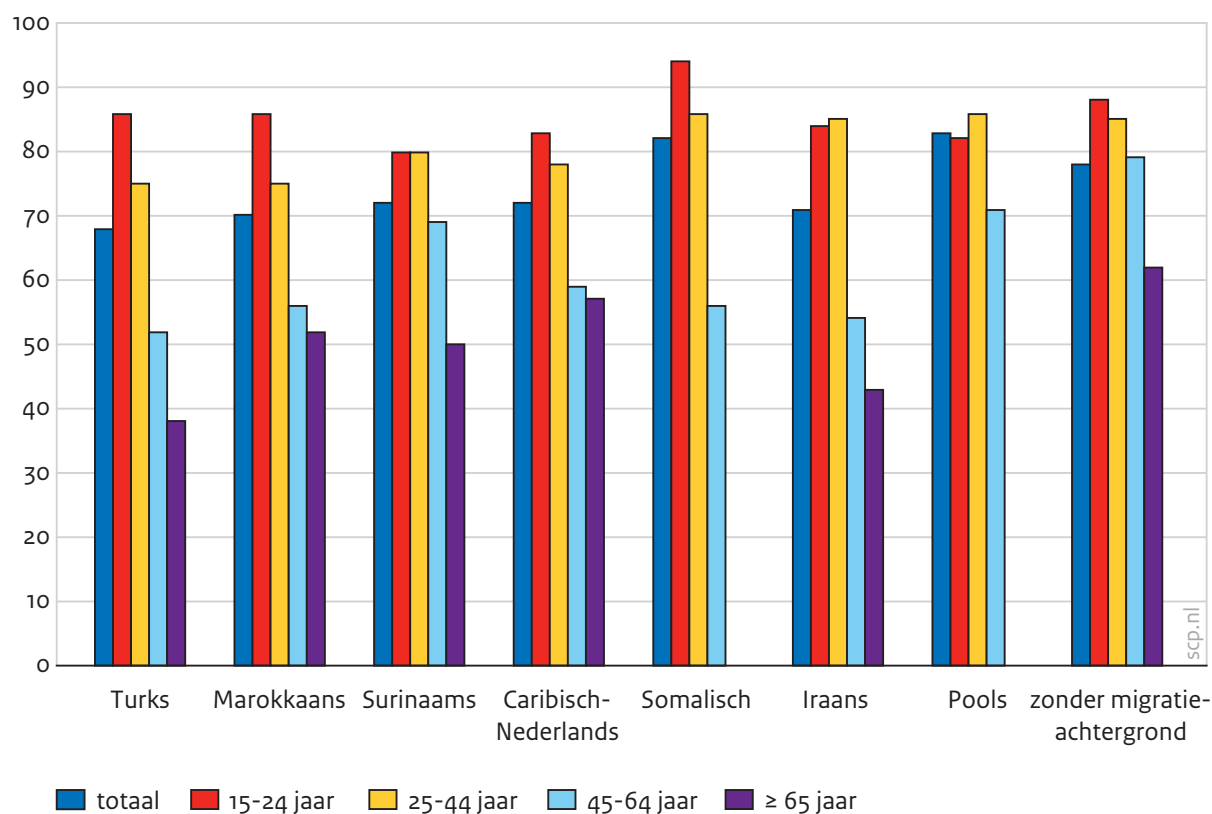
Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Minder goede gezondheid bij de vier klassieke groepen, vooral bij ouderen

Personen met Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Caribisch-Nederlandse achtergrond hebben vaker een minder goede gezondheid dan personen zonder migratieachtergrond. Met het stijgen van de leeftijd neemt bij deze vier klassieke groepen het aandeel mensen met een goede ervaren gezondheid sterk af. Polen beschikken vaak over een goede gezondheid, ook de 45-plussers. Dit kan niet los worden gezien van het feit dat ze als arbeidsmigrant naar Nederland zijn gekomen voor werkzaamheden die een goede gezondheid vereisen. Het is daarnaast denkbaar dat degenen die kampen met gezondheidsproblemen naar verhouding vaak terugkeren.

Figuur 7.3

(Zeer) goede ervaren gezondheid, naar herkomstgroep en leeftijd, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

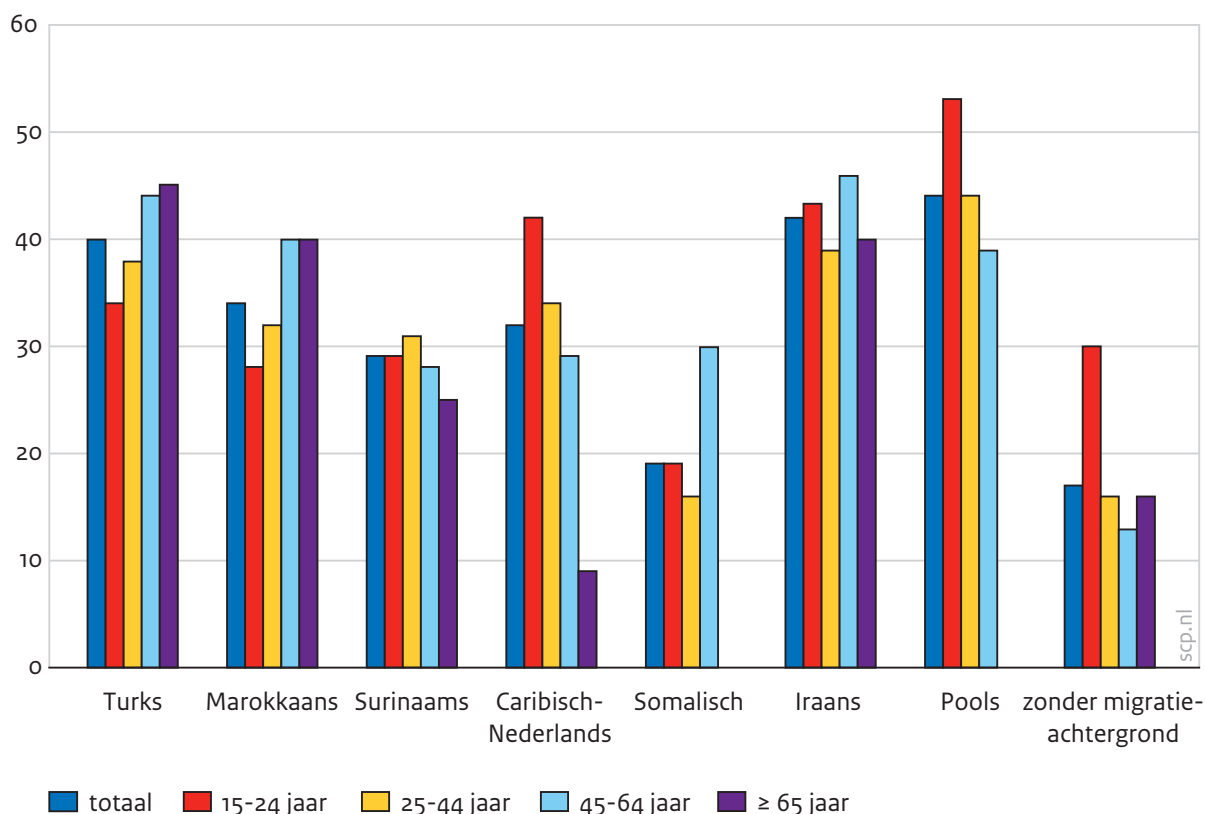

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Personen met een migratieachtergrond (m.u.v. personen met een Somalische achtergrond) zijn veel vaker dan personen zonder een migratieachtergrond psychisch ongezond. Dit geldt in het bijzonder voor personen met een Turkse, Iraanse en Poolse achtergrond, zo is te zien in figuur 7.4. Anders dan bij de ervaren gezondheid zijn de verschillen tussen leeftijdsgroepen minder groot. Ook jongeren kampen met psychische ongezondheid, wat zich in het bijzonder voor lijkt te doen bij de Caribisch-Nederlandse en Poolse groep en bij personen zonder migratieachtergrond.

Figuur 7.4

Psychisch ongezond (MHI < 40), naar herkomstgroep en leeftijd, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

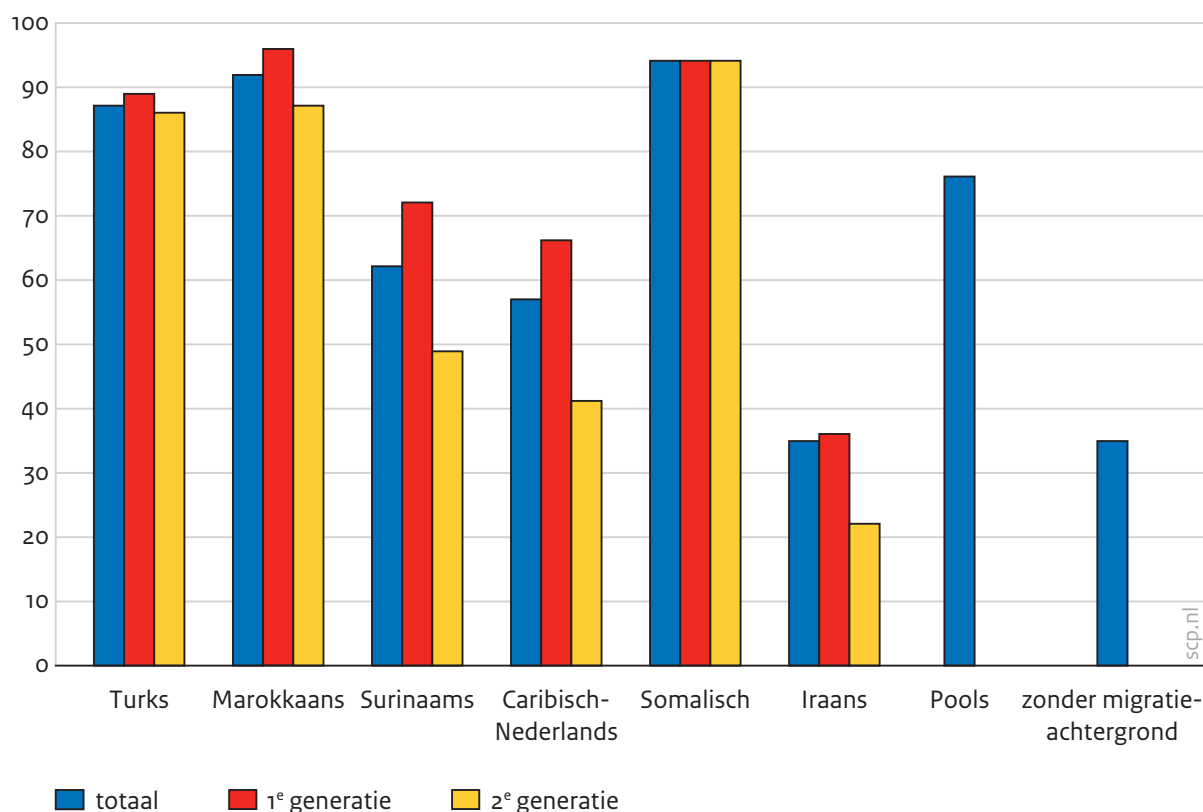
Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Veel personen met een migratieachtergrond rekenen zich tot een geloof

Veel personen met een Turkse, Marokkaanse of Somalische achtergrond zijn gelovig. Ook veel Polen rekenen zich tot een geloof. Dit geldt in veel mindere mate voor Iraanse Nederlanders. Zij lijken op dit punt op personen zonder migratieachtergrond (figuur 7.5). Gelovige Turkse, Marokkaanse en Somalische Nederlanders zijn bijna zonder uitzondering moslim. Bij deze groepen zien we weinig verschillen tussen de eerste en tweede generatie. Poolse gelovigen zijn christelijk. Dit is ook het geval bij Caribische Nederlanders die zich tot een geloof rekenen. Ongeveer de helft van de Surinaamse gelovigen is christelijk, ruim een tiende is moslim en circa 40% is hindoe.

Figuur 7.5

Rekent zich tot een geloof, naar herkomstgroep en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

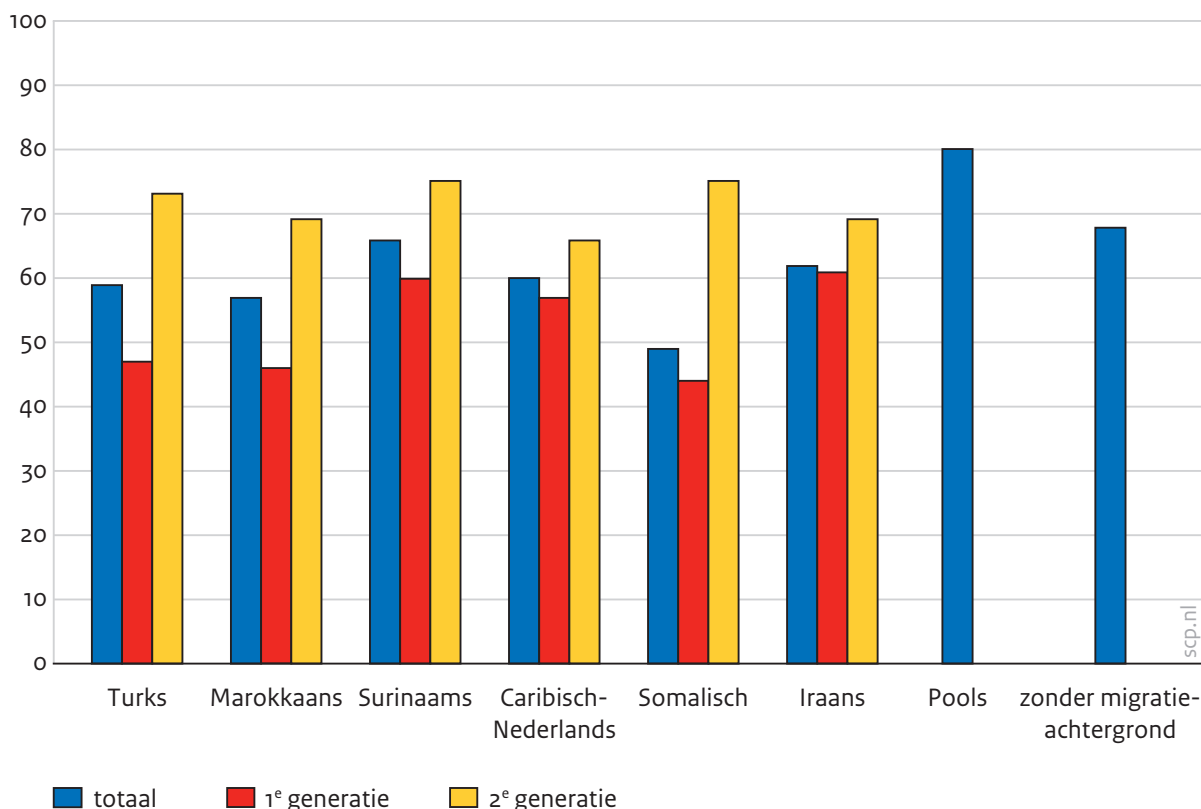
Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Grote verschillen in betaald werk, tweede generatie vaak aan het werk

De nettoparticipatie bij de onderzochte groepen het laagst is bij de personen met een Somalische achtergrond, en dan vooral bij de vrouwen. Personen met een Poolse achtergrond hebben vaak betaald werk. Hun nettoparticipatie is hoger dan die van personen zonder migratieachtergrond. Bij de Turkse, Marokkaanse en Somalische groep is sprake van spectaculaire verschillen in arbeidsparticipatie tussen de eerste en tweede generatie. Bij deze groepen zagen we eveneens grote verschillen in opleidingsniveau tussen de generaties.

Figuur 7.6

Nettoparticipatie, naar herkomstgroep en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Bij deze toename in arbeidsparticipatie is het belangrijk te in het achterhoofd te houden dat grote delen van de werknemers met een migratieachtergrond werkzaam zijn in een tijdelijke baan. Dit geldt in het bijzonder voor werknemers met een Somalische of Iraanse achtergrond. Ook jongeren en leden van de tweede generatie werken vaak in tijdelijke dienst.

Vaak gemengde contactenkring bij personen met een migratieachtergrond

Ongeveer de helft van de personen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond heeft een gemengde vrienden- en kennissenkring (figuur 7.7). Dat wil hier zeggen dat ze zowel frequent contact hebben met personen uit de herkomstgroep als met personen zonder migratieachtergrond. Dit aandeel is het hoogst onder de jongeren uit deze groepen. In vergelijking hiermee hebben personen met een Surinaamse en Caribisch-Nederlandse achtergrond vaker een vrienden- en kennissenkring die overwegend bestaat uit personen zonder migratieachtergrond. Personen met een Turkse, Somalische en Poolse migratieachtergrond hebben het vaakst een contactenkring die overwegend uit leden van de herkomstgroep bestaat.

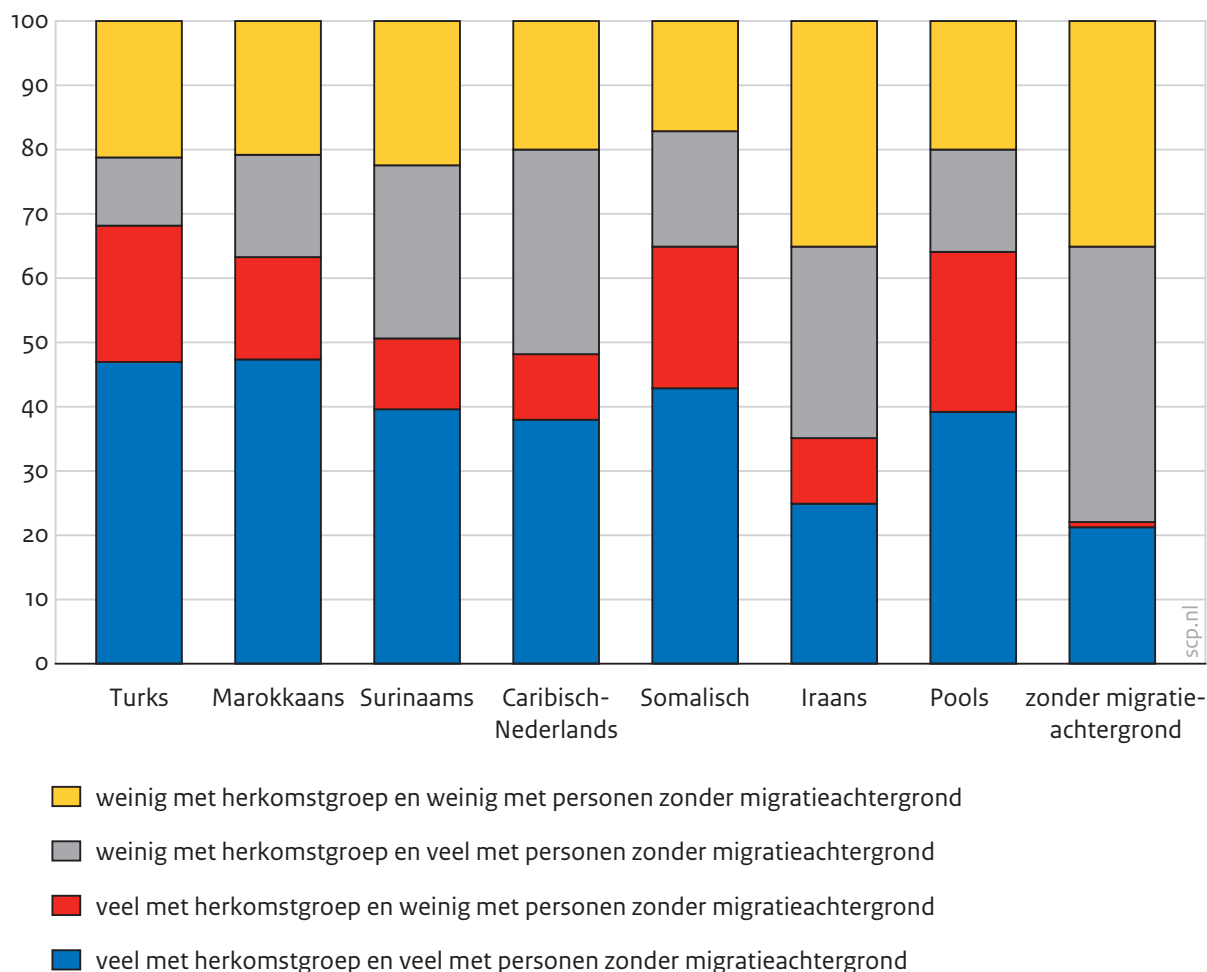
Personen zonder migratieachtergrond gaan veel minder vaak om met personen met een migratieachtergrond dan dat personen met een migratieachtergrond omgaan met personen die geen migratieachtergrond hebben. Personen zonder migratieachtergrond hebben

dus minder vaak etnisch overbruggende sociale contacten dan personen met een migratie-achtergrond.

Figuur 7.7

Etnische signatuur van contacten in vrienden- en kennissenkring, naar herkomstgroep, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

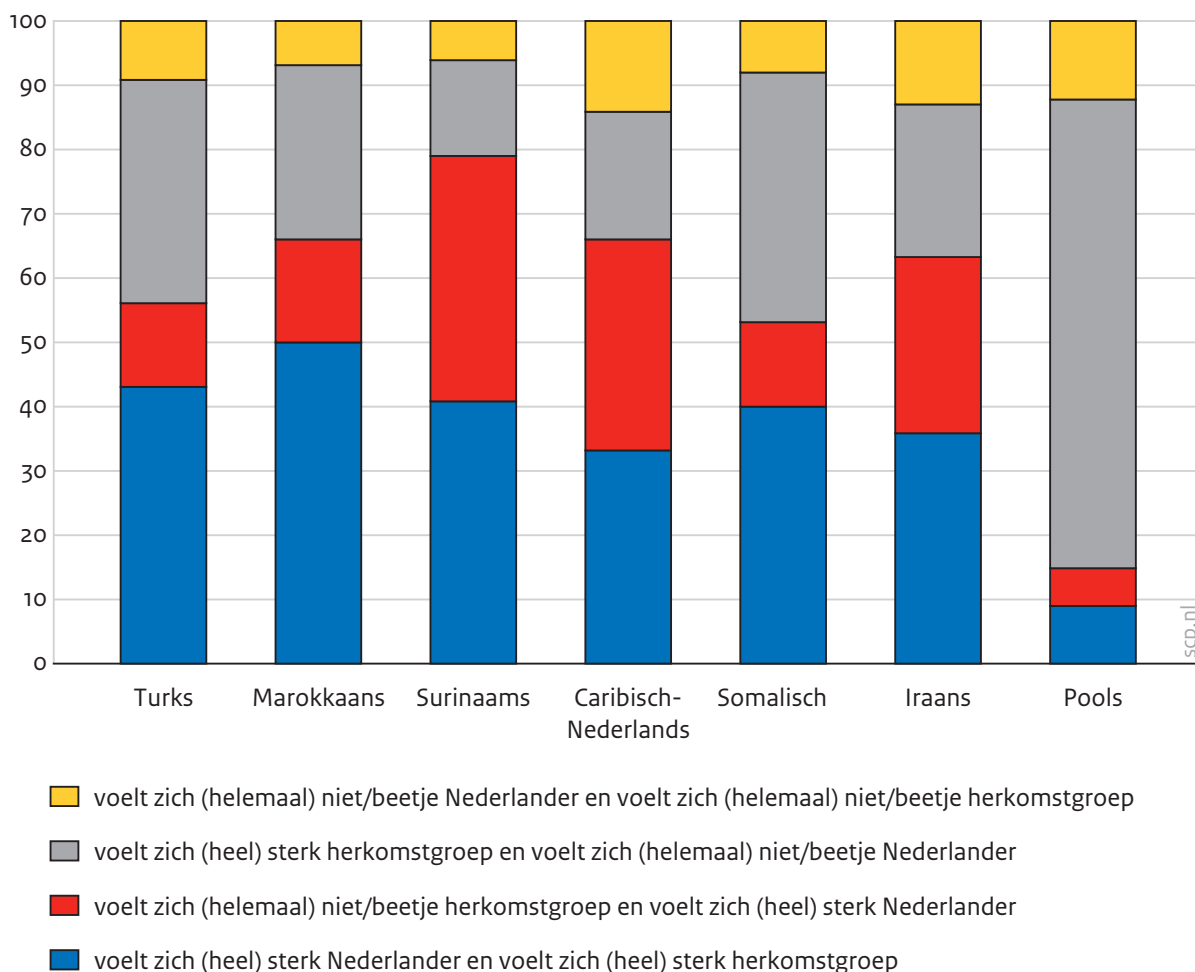

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Grenzen van groepen kunnen niet alleen worden overbrugd door contacten aan te gaan; er speelt ook een meer emotioneel-affectieve component mee. De onderzochte groepen blijken nogal te verschillen in hoeverre zij zich identificeren als lid van de herkomstgroep en als Nederlander. Dit is weergegeven in figuur 7.8. Personen met een Turkse achtergrond identificeren zich van oudsher sterk met de herkomstgroep. Dat blijkt ook uit de SIM, waarin een naar verhouding grote groep zich overwegend Turk voelt. Meer dan 40% combineert dit met een sterke identificatie als Nederlander. De Somalische groep lijkt hierin sterk op de Turkse. De meerderheid van de personen met een Poolse achtergrond voelt zich vooral Pool. Kenmerkend voor de Surinaamse en Caribische Nederlanders is de naar verhouding grote groep die zich overwegend Nederlander voelt.

Figuur 7.8

Identificatie als [herkomstgroep] en als Nederlander, naar herkomstgroep, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

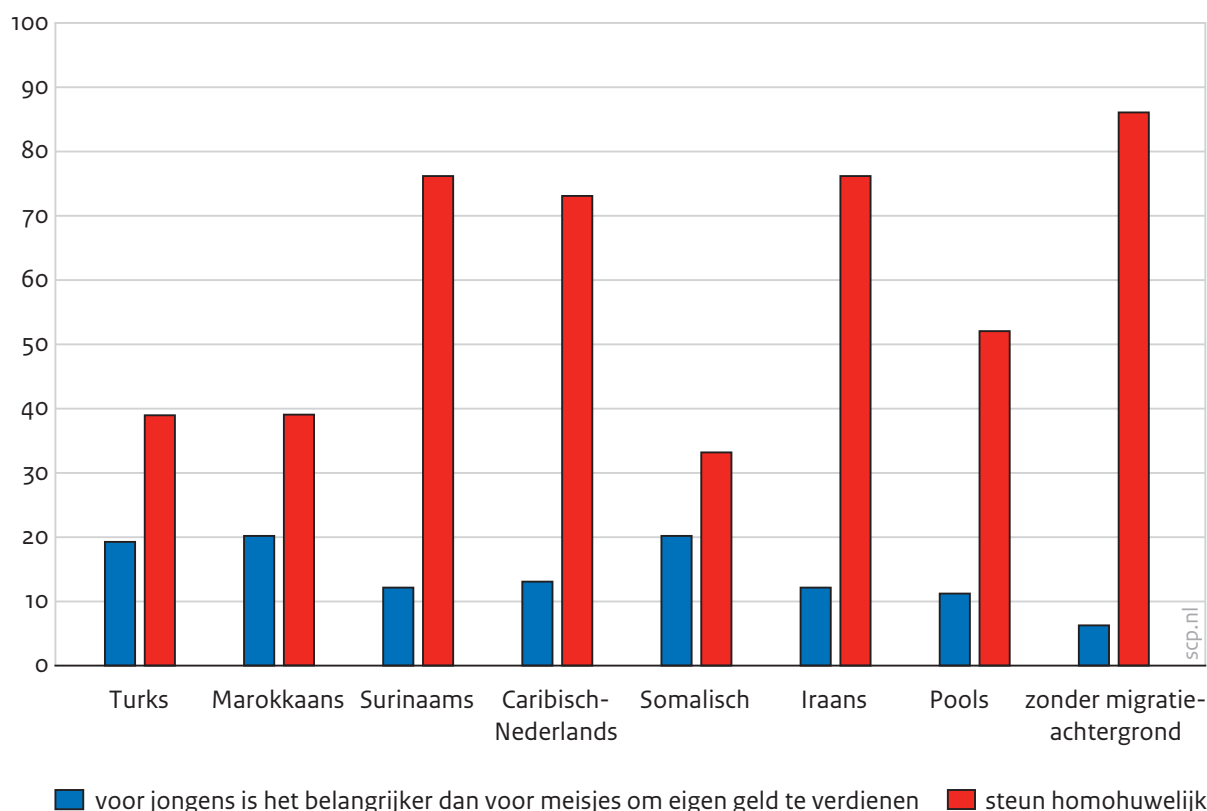
Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Waardenoriëntaties: vooral verschillen in opvattingen over homohuwelijk

Er zijn betrekkelijk weinig verschillen tussen personen met en zonder migratieachtergrond als het gaat om opvattingen over de rollen van mannen en vrouwen. Er is brede steun voor het idee dat het voor jongens en meisjes even belangrijk is om hun eigen geld te verdienen. Ongeveer een vijfde van de personen met een Turkse, Marokkaanse en Somalische achtergrond ondersteunt deze uitspraak niet; dat is wat hoger dan bij de andere groepen. Grote verschillen zien we in de steun voor het homohuwelijk. Vooral bij personen met een Turkse, Marokkaanse en Somalische achtergrond ligt deze steun lager dan bij de andere groepen. Ook onder Polen is de steun hiervoor naar verhouding laag. Een overzicht van de steun voor beide opvattingen is weergegeven in figuur 7.9.

Figuur 7.9

Waardenoriëntaties naar herkomstgroep, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

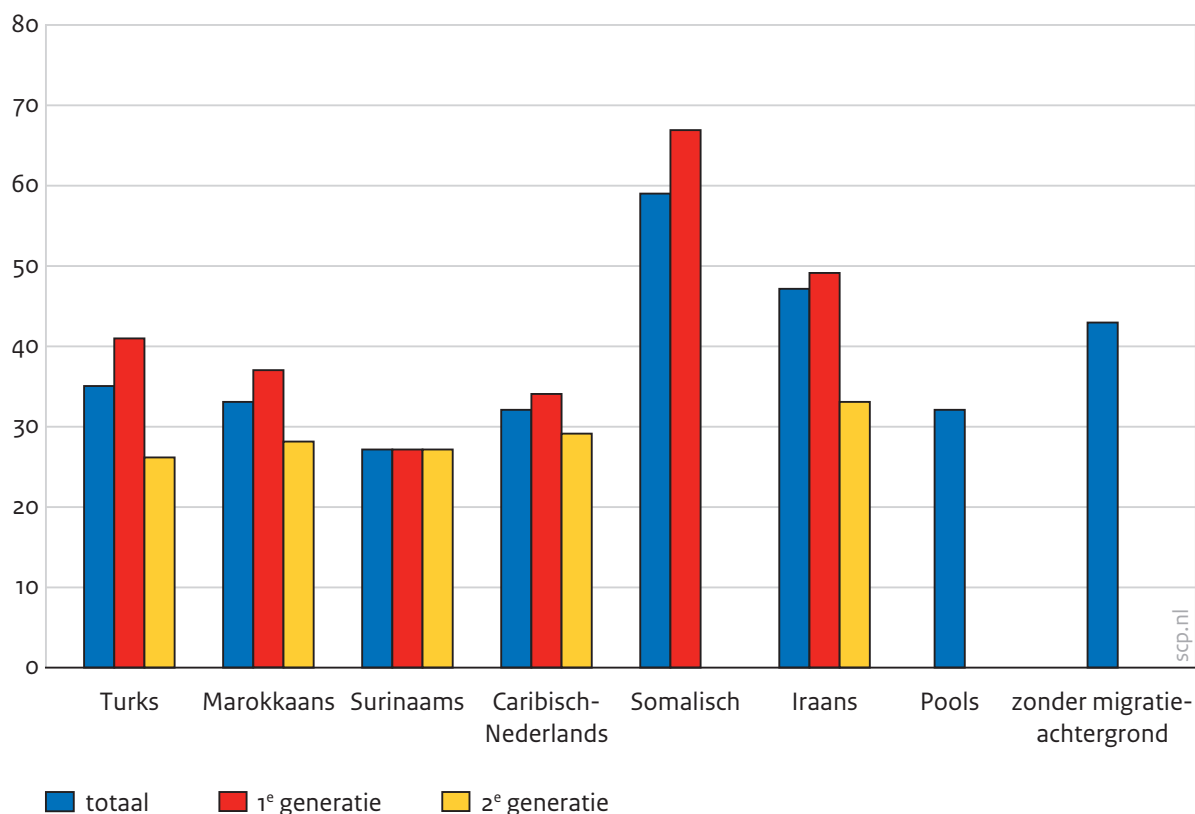
Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Politiek: hoe meer gevestigd, hoe minder ervaren representatie en institutioneel vertrouwen

Vooraf personen uit de vluchtelingengroepen vinden dat hun belangen in het Nederlandse parlement goed zijn vertegenwoordigd. Bij de andere migrantengroepen zijn veel minder personen deze mening toegedaan. Dit geldt in het bijzonder voor Surinaamse Nederlanders. Een andere belangrijke bevinding is dat de ervaren representatie gering is onder leden van de tweede generatie. Het is dus zo dat hoe meer gevestigd een groep is, des te lager de ervaren representatie is.

Figuur 7.10

Steun voor de stelling dat de belangen van mensen zoals ik goed worden vertegenwoordigd in het Nederlandse parlement, naar herkomstsgroep en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

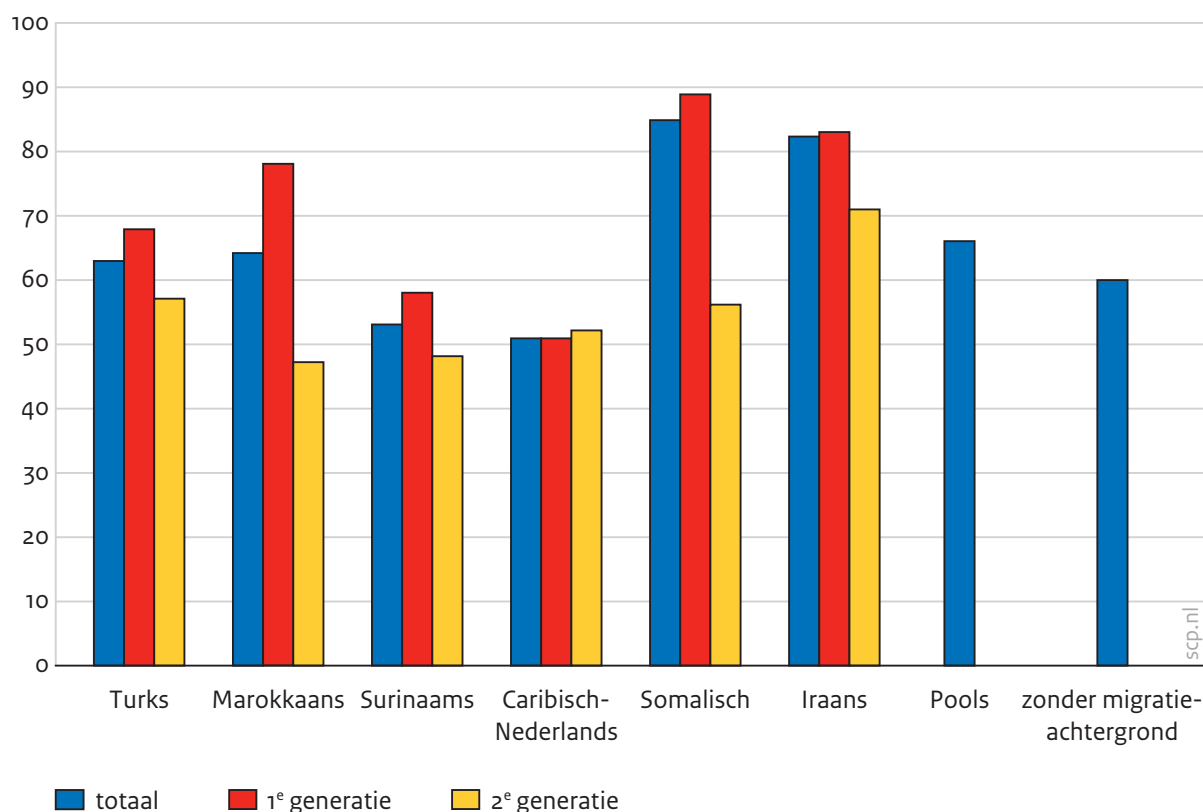

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

We zien hetzelfde beeld bij het institutioneel vertrouwen (zie figuur 7.11). Personen met een Somalische en Iraanse achtergrond hebben in overgrote meerderheid (heel) veel vertrouwen in de Nederlandse regering. Dit geldt aanzienlijk minder voor personen met een Surinaamse en Caribisch-Nederlandse achtergrond. Met uitzondering van de Caribisch-Nederlandse groep hebben leden van de tweede generatie minder vaak vertrouwen in de Nederlandse overheid dan die van de eerste generatie. Het verschil tussen de generaties is met name groot bij de Marokkaanse en Somalische groep.

Figuur 7.11

(Heel) veel vertrouwen in de Nederlandse regering, naar herkomstgroep en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

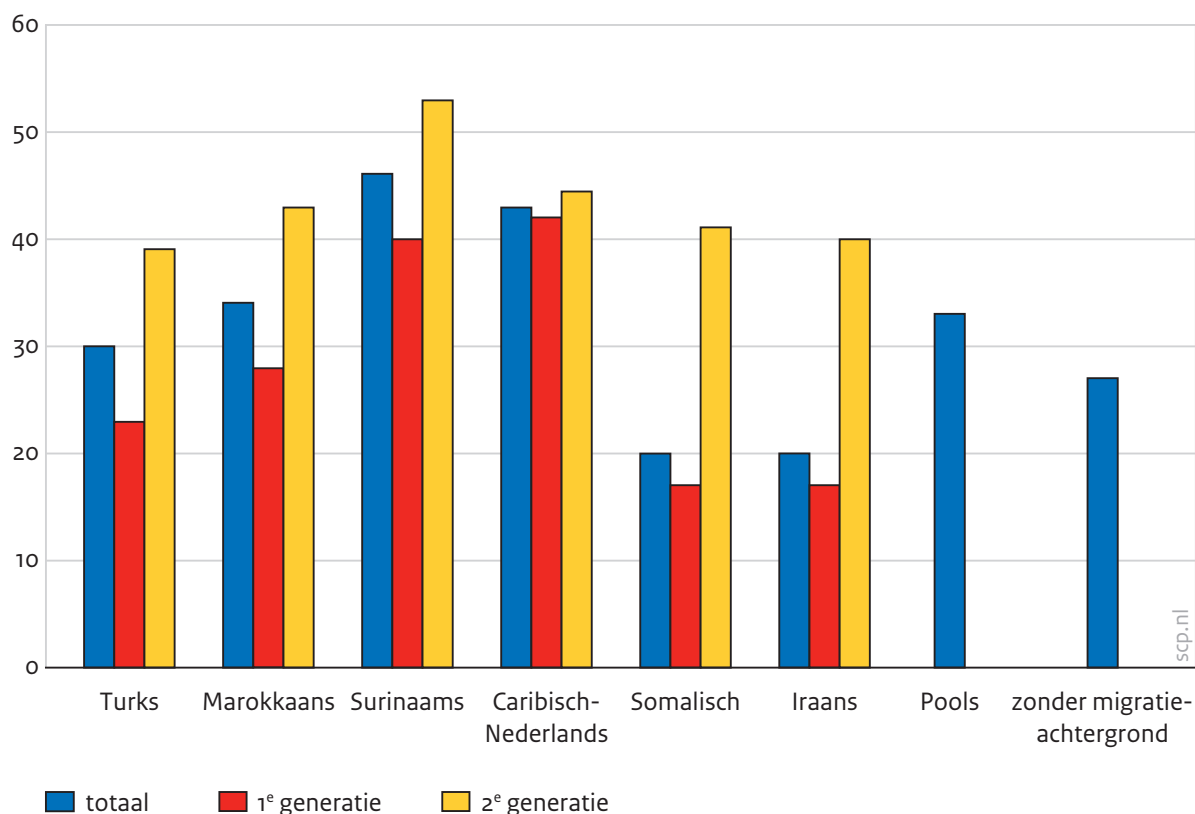
Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Ervaren discriminatie: grote verschillen tussen oude en nieuwe groepen

Met name personen met een Surinaamse en Caribisch-Nederlandse achtergrond zijn van mening dat personen met een migratieachtergrond (heel) vaak worden gediscrimineerd in Nederland. Dit is weergegeven in figuur 7.12. Ook een aanzienlijk aandeel van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders is deze mening toegedaan. Dit geldt in veel mindere mate voor leden van de onderzochte vluchtelingengroepen. Het verschil tussen de generaties is hier groot. De Somalische en Iraanse tweede generatie vinden veel vaker dan de eerste generatie dat er sprake is van etnische discriminatie en verschillen in dit opzicht weinig meer van de tweede generatie van de andere groepen. Deze bevindingen komen overeen met die over politieke representatie en vertrouwen.

Figuur 7.12

(Heel) vaak discriminatie in Nederland van personen met een migratieachtergrond, naar herkomstgroep en generatie, personen van 15 jaar en ouder, 2020 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'20)

Bij zelf ervaren discriminatie zijn het opnieuw de Surinaamse en Caribische Nederlanders die vaak discriminatie rapporteren. Ook Poolse Nederlanders hebben vaak persoonlijke ervaringen met discriminatie. De verschillen tussen de andere groepen zijn gering. Opnieuw is sprake van verschillen tussen de generaties: leden van de tweede generatie geven frequenter dan leden van de eerste generatie aan dat ze zelf (heel) vaak zijn gediscrimineerd.

Personen met een migratieachtergrond positief over een diverse samenleving

Dat Nederland inmiddels een multi-etnische samenleving is, is een demografisch feit. Maar de opvattingen erover blijken fors uiteen te lopen. Met uitzondering van personen met een Poolse achtergrond vindt een overgrote meerderheid van de personen met een migratieachtergrond het een goede zaak als een samenleving bestaat uit personen van verschillende culturen. Onder personen zonder migratieachtergrond is het enthousiasme voor een cultureel diverse samenleving minder wijdverbreid.

Ook lopen de meningen uiteen of Nederland een gastvrij land is voor personen met een migratieachtergrond. Personen zonder migratieachtergrond en personen die we tot de nieuwe groepen rekenen (personen met een Iraanse, Somalische en Poolse achtergrond) vinden dit aanzienlijk vaker dan leden van de klassieke groepen (mensen met een Turkse,

Marokkaanse, Surinaamse en Caribisch-Nederlandse achtergrond). Opnieuw zien we dat de tweede generatie het vaakst van mening is dat Nederland niet erg gastvrij is voor personen met een migratieachtergrond. Dat geldt voor alle onderzochte herkomstgroepen.

7.2 Conclusies

Er zijn grote verschillen in de migratiegeschiedenis, verblijfsduur en het aandeel eerste en tweede generatie bij de onderzochte migrantengroepen. Het is daarom geen verrassing dat de verschillen tussen deze groepen groot zijn. Toch zijn er een aantal meer algemene conclusies te trekken aan de hand van deze beschrijving van de positie van de migrantengroepen op basis van de Survey integratie migranten (SIM) uit 2020. Het is daarbij behulpzaam om onderscheid te maken tussen de vier meer gevestigde en de drie nieuwe groepen, die laatste nader onderscheiden in de twee vluchtelingengroepen en de groep met een Poolse migratieachtergrond.

Vier gevestigde groepen: sociaal-economische vooruitgang, maar veel onbehagen

We rekenen personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Caribisch-Nederlandse migratieachtergrond tot leden van de meer gevestigde groepen. Een substantieel deel van deze personen is in Nederland geboren en van de eerste generatie zijn velen al geruime tijd in Nederland. Hierdoor heeft nog maar een betrekkelijke klein aandeel van hen problemen met de Nederlandse taal. In het onderwijs en op de arbeidsmarkt springt vooral de positieverbetering van de tweede generatie in het oog. Of de tweede generatie eenzelfde onderwijs- en arbeidsmarktpositie inneemt als personen zonder migratieachtergrond die qua kenmerken vergelijkbaar zijn, kunnen we op basis van deze beschrijvende gegevens niet vaststellen. Daarvoor zijn zogenoemde evenredigheidsanalyses nodig. Eerdere studies wijzen er wel op dat het de goede kant opgaat met de evenredige positie van de tweede generatie uit deze groepen (Huijnk 2020). Daarmee is niet gezegd dat er geen knelpunten meer zijn in de arbeidsmarktpositie van leden van deze groepen. Een belangrijk deel van de toegenomen nettoparticipatie is namelijk gerealiseerd in tijdelijke banen. Ook is bijvoorbeeld de bijstandsafhankelijkheid van personen met een migratieachtergrond hoog en hebben diverse studies duidelijk aangetoond dat discriminatie de voortgang hindert in de arbeidsmarktpositie van personen met een migratieachtergrond (Thijssen et al. 2019).

Vanzelfsprekend hebben de vier gevestigde groepen hun eigen profiel. De Turks-Nederlandse groep is naar verhouding sterk gericht op contacten binnen de herkomstgroep en veel personen met een Turkse achtergrond identificeren zich hiermee. Tegelijkertijd zien we dat er vaak sprake is van een 'dubbele' oriëntatie: er bestaan veelvuldige contacten met personen zonder migratieachtergrond en men voelt zich behalve Turk ook Nederlander. In vergelijking met de Turks-Nederlandse groep is de Marokkaans-Nederlandse groep wat meer gericht op contacten buiten de herkomstgroep, maar groot zijn die verschillen niet (meer). Een andere overeenkomst is dat het overgrote deel van de personen met een

Turkse en Marokkaanse achtergrond moslim is, een geloof dat bij zowel de eerste als tweede generatie een grote aanhang heeft.

Surinaamse en Caribische Nederlanders zijn in hun contacten en identificatie sterker gericht op personen zonder migratieachtergrond en op Nederland. Ze overbruggen groepsgrenzen vaker, wat blijkt uit het feit dat ze vaak een vriendenkring hebben die gemengd is of overwegend bestaat uit personen zonder migratieachtergrond.

Kenmerkend voor de gevestigde groepen is dat ze op verschillende onderdelen van het bestaan geworteld zijn in dit land. Tegelijkertijd is het onbehagen groot onder leden van deze groepen. Dat blijkt uit onze bevindingen over representatie en institutioneel vertrouwen en over ervaren discriminatie. Het lijkt erop dat hoe sterker men geworteld is, des te groter hun onbehagen en gevoel van uitsluiting is. Dit geldt in het bijzonder voor personen met een Surinaamse en Caribisch-Nederlandse achtergrond. Dit is enigszins verrassend, omdat sterke gevoelens van uitsluiting vooral bij moslimgroepen te verwachten zijn (vgl. Andriessen et al. 2020). Tegelijkertijd kunnen de bevindingen over ervaren discriminatie bij de Surinaamse en Caribisch-Nederlandse groep niet los worden gezien van de opkomst van de Black Lives Matter-beweging in Nederland. Daarbij is het belangrijk om vast te stellen dat er al langer een trend zichtbaar is dat een steeds groter aandeel Surinaamse en Caribische Nederlanders etnische discriminatie ervaart (Huijnk en Andriessen 2016).

Het mechanisme van ‘sterk geworteld – groot onbehagen’ geldt in het bijzonder voor de leden van de tweede generatie. Bijna zonder uitzondering zijn zij het meest somber over het politieke systeem, de betekenis van discriminatie en de mogelijkheden om in Nederland te komen tot een cultureel diverse samenleving.

Deze bevindingen ondersteunen het brede idee van de integratieparadox: degenen die het meest zijn ‘geworteld’, ervaren het vaakst discriminatie (vgl. Geurts et al. 2020). De achtergrond hiervan is meerledig. Meer integratie en participatie betekent meer blootstelling aan uitsluiting, bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt of in het onderwijs. Ook speelt mee dat de tweede generatie meer meekrijgt van de politieke en maatschappelijke discussie over integratie, migratie, racisme en de islam. Dit alles geeft voeding aan sombere opvattingen over de mogelijkheden en kansen van personen met een migratieachtergrond in Nederland. Leden van de tweede generatie worden hier bovendien extra door geraakt, omdat zij hier geboren en getogen zijn en zich burger van dit land en onderdeel van de samenleving voelen. Dit kan een drijfveer zijn om tegen uitsluiting in het geweer te komen en zich uit te spreken, zoals de afgelopen jaren is gebeurd in onder meer de zwartepietendiscussie en Black Lives Matter-protesten.

Twee vluchtelingengroepen: tanend migrantenoptimisme?

Elke categorisatie roept vragen op en dat is hier niet anders. De verschillen tussen de Somalische en Iraanse groep zijn groot qua sociaal-economische positie, sociale contactenpatroon en religieuze oriëntatie. Toch brengen we ze hier onder een noemer. Op een aantal onderwerpen komen deze groepen namelijk opvallend overeen. Dat gaat in het bijzonder om de mate waarin zij discriminatie ervaren, hun opvattingen over het politieke

systeem, het hoge institutionele vertrouwen onder hen en hun oordeel over hoe Nederland staat tegenover personen met een migratieachtergrond. Hun opvattingen over deze onderwerpen zijn, in vergelijking met die van leden van de meer gevestigde groepen, opvallend positief. Dit is kenmerkend voor vluchtelingengroepen; iets dergelijks zien we bijvoorbeeld ook bij Syriërs die de afgelopen jaren naar Nederland zijn gekomen. Het referentiekader is nog sterk gericht op het land van herkomst, en vaak is het functioneren van het politieke systeem aldaar reden geweest om te vluchten. Die wijze van vergelijking kleurt het beeld over (kansen in) Nederland en het functioneren van de Nederlandse politiek. Onze bevindingen wijzen erop dat de positieve beoordeling van dit land niet wordt overgenomen door de Somalische en Iraanse Nederlanders van de tweede generatie. Zij zijn veel somberder over de mate waarin zij zich gerepresenteerd voelen door de politiek, hebben minder vertrouwen in instituties en ervaren veel vaker dan leden van de eerste generatie dat er in Nederland wordt gediscrimineerd. Zij lijken op deze punten over het algemeen op de tweede generatie van de gevestigde groepen.

Arbeidsmigranten uit Polen: hoge arbeidsparticipatie, vaak psychisch ongezond en discriminatie-ervaringen

De Poolse respondenten in de SIM kunnen met recht een nieuwe groep worden genoemd. Meer dan de helft van hen is na 2011 in Nederland komen wonen en in de SIM gaat het alleen om eerstegeneratiemigranten. Het zijn overwegend personen die vanwege werk naar Nederland zijn gekomen. Hun arbeidsparticipatie is hoog: ze hebben vaker werk dan personen zonder migratieachtergrond. Opvallend is hun goede ervaren gezondheid, ook in de hogere leeftijdscategorieën. Wel is er sprake van een fors aandeel Polen dat psychisch ongezond is, met name onder de jongeren. Mede vanwege hun naar verhouding korte verblijfsduur in Nederland spreekt niet iedereen Nederlands. Men verkeert in de vrije tijd vaak in Poolse kring en velen identificeren zich primair als Pool. Bij dit alles speelt behalve de korte verblijfsduur waarschijnlijk ook het verblijfsperspectief mee, dat op terugkeer naar Polen is gericht. Personen met een Poolse achtergrond hebben zo hun bedenkingen bij het homohuwelijk en een cultureel diverse samenleving. Weinigen voelen zich gerepresenteerd door het Nederlandse parlement, maar in vergelijking met andere migrantengroepen is het institutioneel vertrouwen tamelijk hoog. Veel Poolse Nederlanders zijn van mening dat personen met een migratieachtergrond in Nederland vaak worden gediscrimineerd. Ook is het aandeel personen dat zelf vaak discriminatie heeft ervaren naar verhouding hoog.

7.3 Tot slot

De beschrijving van de posities van personen op drie dimensies – structureel, sociaal-cultureel en politiek – laat zien hoe groot de variatie tussen en binnen groepen is. Ze laat ook zien dat er verschillende doelstellingen te verbinden zijn aan het integratiebeleid. Bij de vier grote gevestigde groepen zijn de sociaal-economische achterstanden – traditioneel het ijkpunt van het integratiebeleid – niet verdwenen, maar is er een ander vraagstuk bij gekomen. Het zijn juist de leden van de gevestigde groepen en de tweede generatie die

zich vaak uitgesloten voelen en somber zijn over het maatschappelijk klimaat ten aanzien van de kansen van migranten en de openheid om daadwerkelijk te komen tot een cultureel diverse samenleving. Ze zijn gevestigd, maar niet thuis. De veronderstelling dat stijging van het opleidingsniveau en meer economische participatie zou bijdragen aan sociale en politieke inclusie, blijkt veel complexer te liggen. Aspecten als ervaren uitsluiting, het gevoel dat personen met een migratieachtergrond niet dezelfde kansen hebben en er uiteindelijk niet bij horen, lijken hun weerslag te hebben op vraagstukken die raken aan sociale samenhang, politieke representatie en institutioneel vertrouwen. Dit onderstreept nog maar eens dat integratieprocessen niet los gezien kunnen worden van discriminatie en uitsluiting. Deze bevindingen wijzen op een aantal opgaven voor het beleid. Hoe kan beleid bevorderen dat personen met een migratieachtergrond zich onderdeel van de samenleving en het politieke bestel (gaan) voelen? Er is niet alleen beleid nodig dat gericht is op sociaal-economische participatie, maar ook beleid dat groepen insluit en duidelijk maakt dat zij onderdeel zijn van Nederland. Naast toerusting (onder andere gericht op de verbetering van Nederlandse taal en onderwijspositie) en toegankelijkheid (van onder meer de arbeids- en woningmarkt) staat het integratiebeleid voor een andere T: het bevorderen van *trust*. Daarbij gaat het zowel om vertrouwen in instituties als tussen bevolkingsgroepen. Vraagstukken van sociale samenhang, institutioneel vertrouwen en representatie zijn complex, zowel qua analyse van factoren als wat betreft het bieden van aanknopingspunten voor beleid. Op dit moment voert het scp een verdiepend onderzoek uit naar de achtergronden van politieke representatie en institutioneel vertrouwen bij personen met een migratieachtergrond. Hierbij is er nadrukkelijk aandacht voor de relatie met ervaren uitsluiting. Het is de bedoeling dat dit verdiepende onderzoek meer concrete handvatten gaat bieden voor het beleid. Vraagstukken van inclusie en vertrouwen beperken zich vanzelfsprekend niet tot personen met een migratieachtergrond, maar spelen in de brede samenleving. Het onderzoek hiernaar – binnen het scp en daarbuiten – wijst erop dat mensen die zich niet herkend en erkend voelen vaker een laag institutioneel vertrouwen hebben en zich weinig gerepresenteerd voelen door de politiek. Meer algemeen geformuleerd lijkt het te gaan om gevoelens van sociale marginalisatie (Gidron en Hall 2020). Om het inzicht te vergroten in de achtergronden hiervan bij verschillende bevolkingsgroepen, verricht het scp de komende jaren diverse studies binnen het programma Representatie en vertrouwen. Deze studies beschouwen we als bouwstenen die meer inzicht gaan bieden in de achtergronden van ervaren sociale en politieke uitsluiting en de gevolgen daarvan voor het gedrag. Andere bouwstenen levert het scp-programma De diverse bevolking van Nederland, waar de aandacht zich in het bijzonder richt op de relatie tussen de diversiteit van de bevolking en de sociale samenhang. Integratievraagstukken worden steeds vaker geframed als samenlevingsvraagstukken. We zien dit ook terug in de naamgeving van beleidsdirecties en kennisinstituten. Zij wisselen de term ‘integratie’ in voor ‘inclusie’. Daar zijn goede redenen voor. Tegelijk moet niet worden vergeten dat de ‘oude’ integratievraagstukken nog altijd bestaan en dat deze nog steeds de aandacht van het beleid verdienen.

Summary

Established in the Netherlands, but it's not home

Initial findings of the *Survey integratie migranten* (Survey on Migrant Integration (SIM2020))

1 Initial findings of the SIM2020

In this report, we present a selection of findings from the *Survey integratie migranten* (Survey on Migrant Integration (SIM2020)). This survey was carried out among individuals with a Turkish (n = 696), Moroccan (n = 570), Surinamese (n = 638), Caribbean-Dutch (n = 592), Somali (n = 519), Iranian (n = 855) and Polish (n = 682) background in 2020. A comparison group of individuals without a migration background (n = 771) was surveyed too. We define individuals with a migration background as first and second-generation migrants. Individuals with a Polish background are an exception to this definition. In the SIM2020, they are all first-generation migrants and came to the Netherlands to live after 1 January 2004. This was the year when Poland became part of the European Union (EU) and Poles were free to establish themselves in the Netherlands.

The SIM2020 was funded by the *Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid* (Ministry of Social Affairs and Employment (szw)). As requested by the ministry, the *Sociaal en Cultureel Planbureau* (Netherlands Institute for Social Research (SCP)) set up this survey, put together the questionnaire, supervised the fieldwork and prepared the database. When doing this, the SCP worked with *Labyrinth Onderzoek & Advies*, which carried out the fieldwork, and also with the *Centraal Bureau voor de Statistiek* (Statistics Netherlands (CBS)), which drew the sample, applied the weighting and linked a number of index data to the database.

The SIM2020 was set up against the background of a multidimensional and multidirectional integration concept. In other words, information was gathered about positions on a number of dimensions (being the structural, socio-cultural and political dimensions) and about experiences with inclusion and exclusion. Within the SIM2020, research was also done on individual resources of help that influence both positions on the dimensions and also inclusion and exclusion. This report is descriptive and provides an initial introduction to the data collected in the SIM2020.

2 Summary: the most important findings

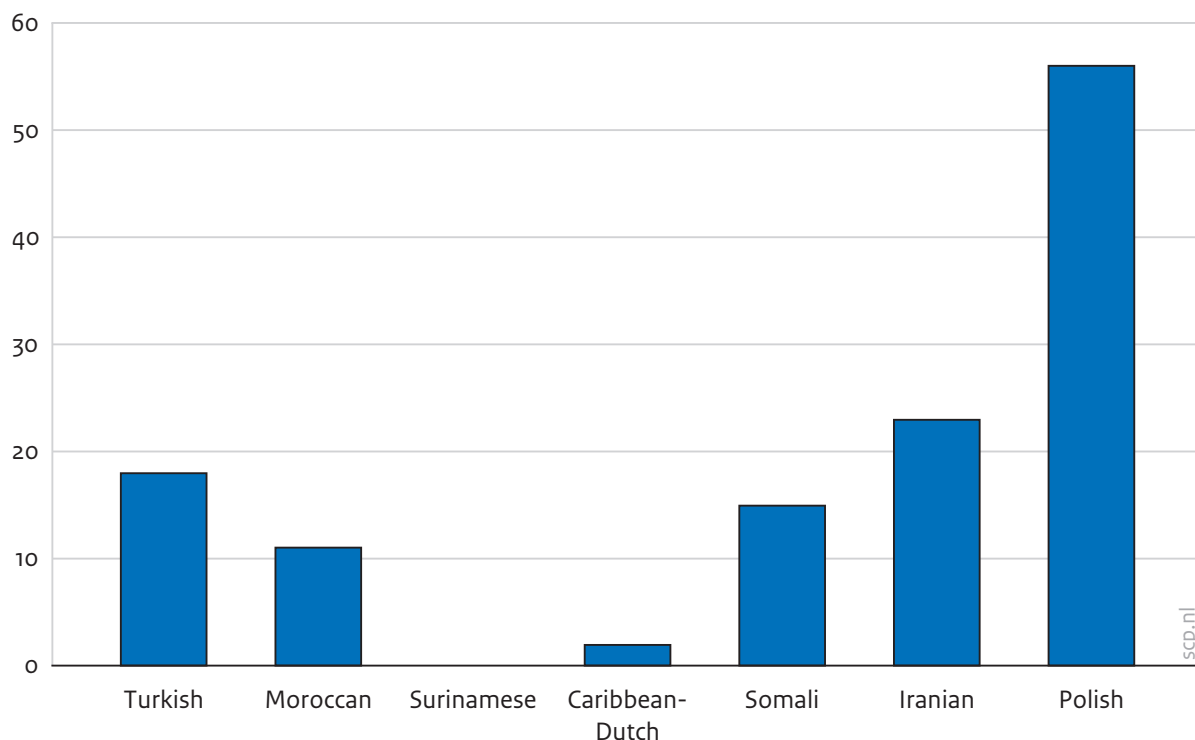
Language and education

The groups surveyed differ widely in the average length of their residence in the Netherlands and also in the percentage of individuals who are second-generation migrants. In this light, it is no surprise that the group consisting of individuals with a Polish background (who have been living in the Netherlands for a relatively short period of time and are all first-generation migrations) has the most problems with the Dutch language (see Figure 1).

Where the traditional groups are concerned, individuals with a Turkish background have problems with the Dutch language proportionally more frequently.

Figure 1

Does not speak any Dutch / often finds it difficult to have a conversation in Dutch, by migrant group, individuals aged 15 and older, 2020 (in percentages)

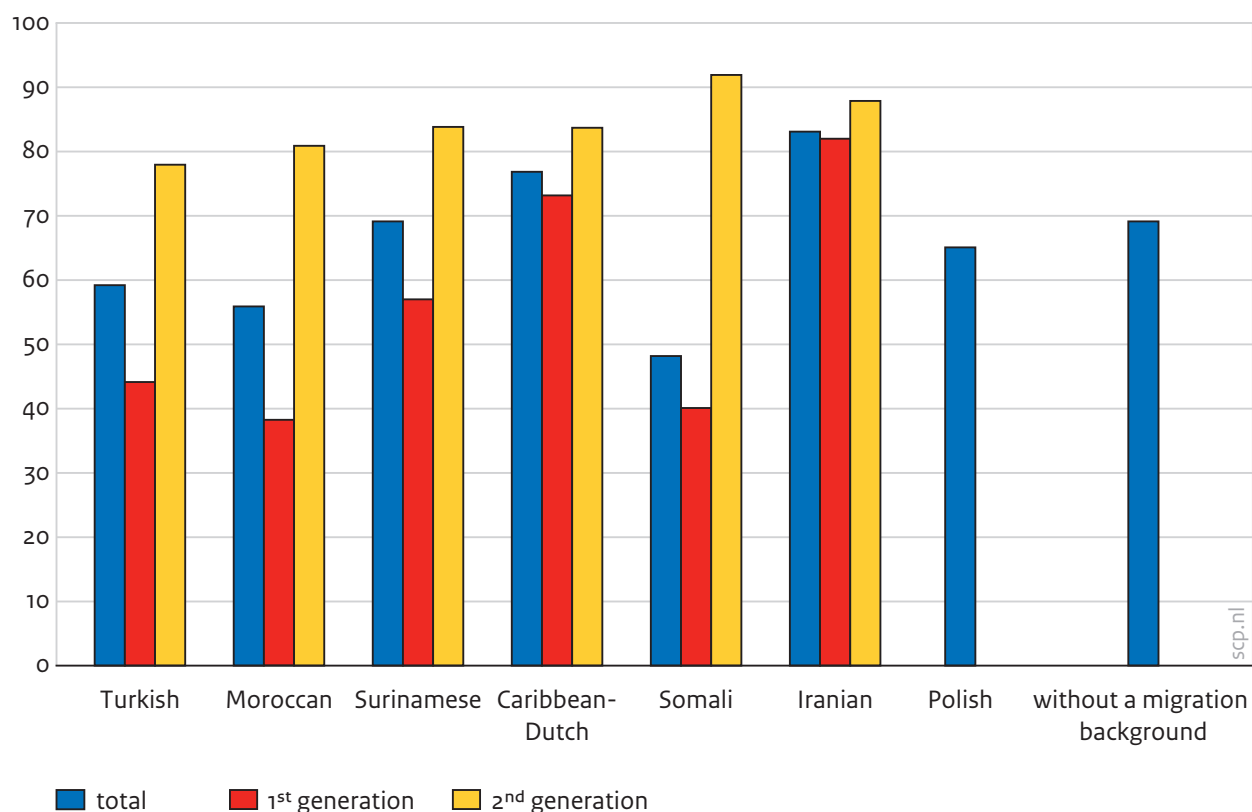

Source: SCP/CBS (SIM'20)

There are big differences in level of education between the groups. More than 40% of Somali-Dutch citizens left education after finishing primary school. A higher number of migrants in the Iranian group have been educated at *hbo* (higher professional) and *wo* (university) level than individuals without a migration background have. The second generation is significantly better educated than the first generation is. Big differences are particularly evident between the generations in the Turkish, Moroccan and Somali groups. These point to a clear improvement in the level of education achieved. Figure 2 shows the percentage of individuals with an *mbo* (senior secondary vocational) education background or higher, by group and generation.

Figure 2

Level of education at *mbo* (senior secondary vocational education) level and higher, by migrant group and generation, individuals aged 15 and older, 2020 (in percentages)

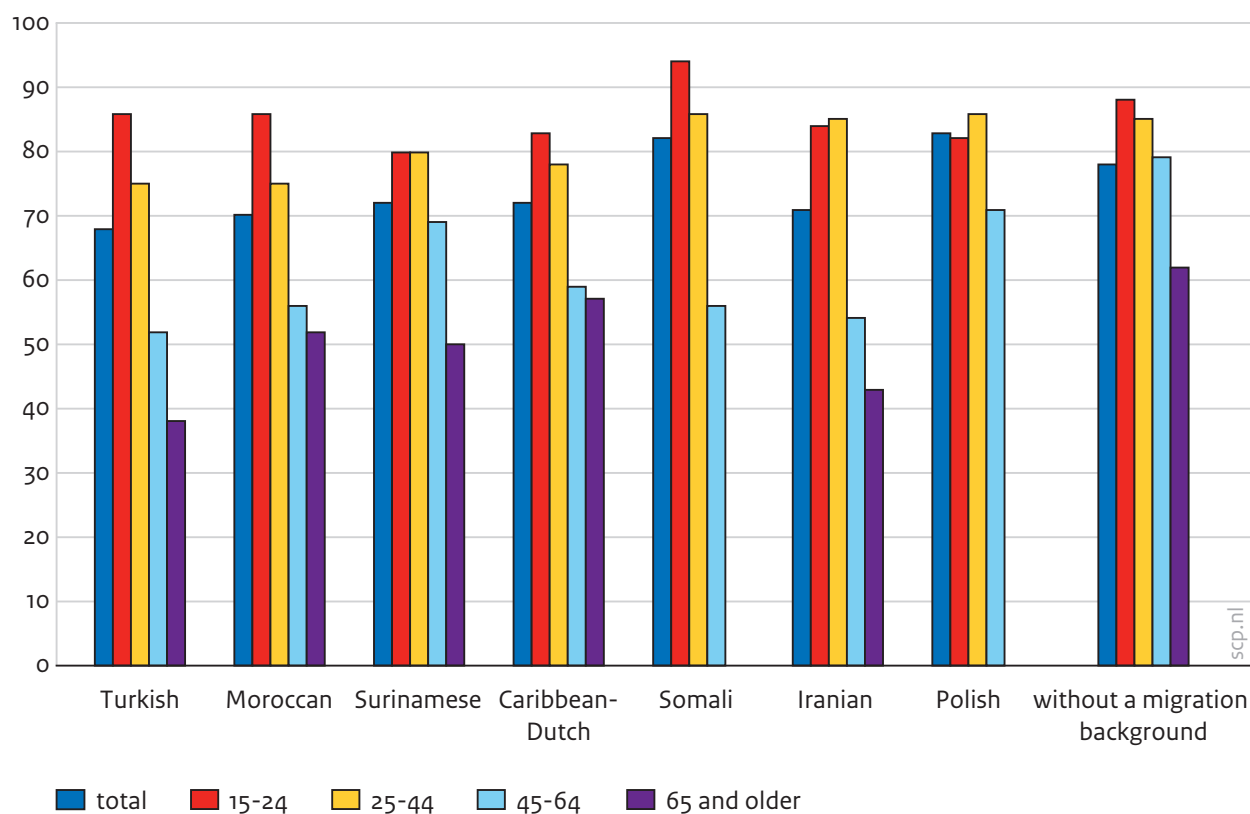
Source: SCP/CBS (SIM'20)

Health less good among the four traditional groups, particularly among the elderly

Individuals with a Turkish, Moroccan, Surinamese and Caribbean-Dutch background are often less healthy than individuals without a migration background. As the age increases, the percentage of individuals who perceive their health to be good decreases sharply in the four traditional groups. Poles often have good health, including those aged 45 and older. This cannot be viewed in isolation from the fact that they came to the Netherlands as labour migrants to do work that required them to be healthy. It is also conceivable that individuals who have health problems return to Poland relatively more often.

Figure 3

Health perceived as (very) good, by migrant group and age, individuals aged 15 and older, 2020 (in percentages)

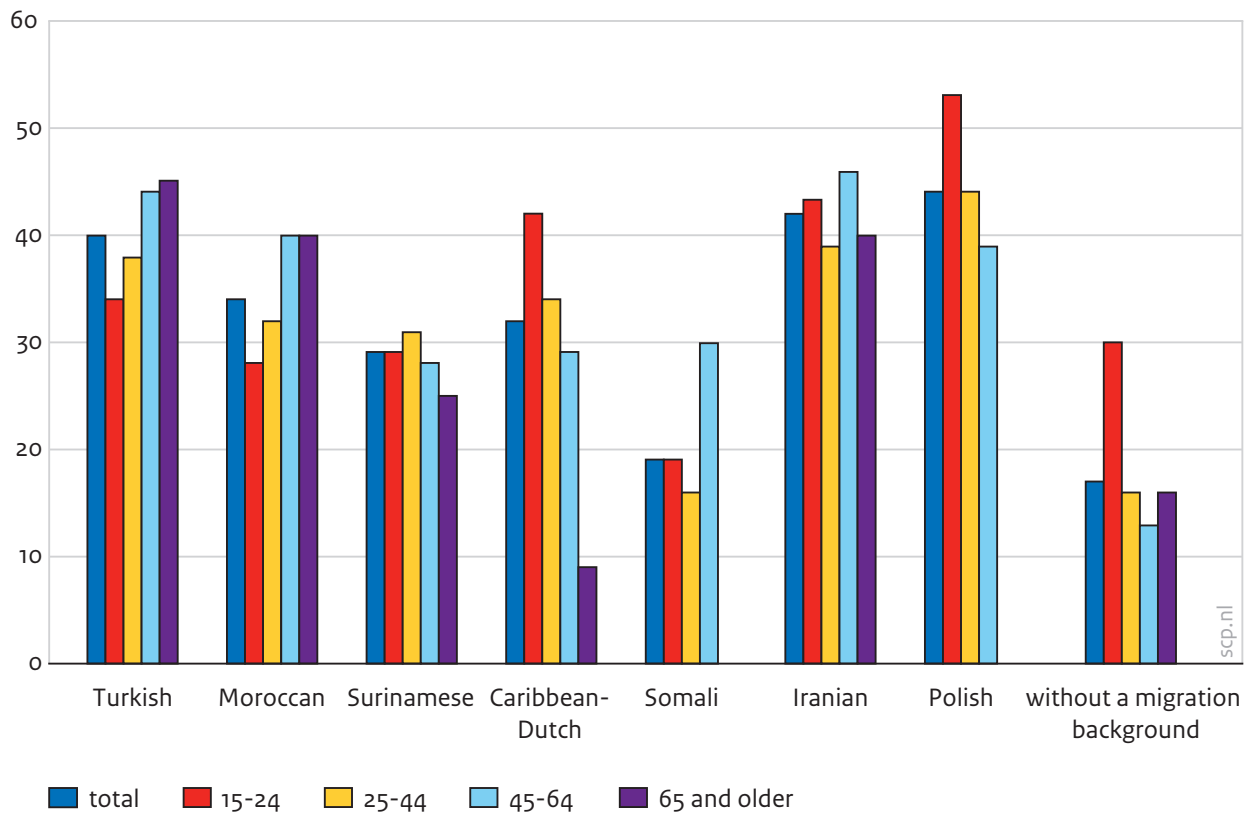

Source: SCP/CBS (SIM'20)

Individuals with a migration background (with the exception of individuals with a Somali background) have poor mental health far more often than individuals without a migration background. This particularly applies to individuals with a Turkish, Iranian and Polish background (see Figure 4). Unlike perceived health, there is less of a difference between age groups. Young people have poor mental health too, which would primarily seem to be the case in the Caribbean-Dutch and Polish groups and among individuals without a migration background.

Figure 4

Poor mental health (MH1 < 40), by migrant group and age, individuals aged 15 and older, 2020 (in percentages)

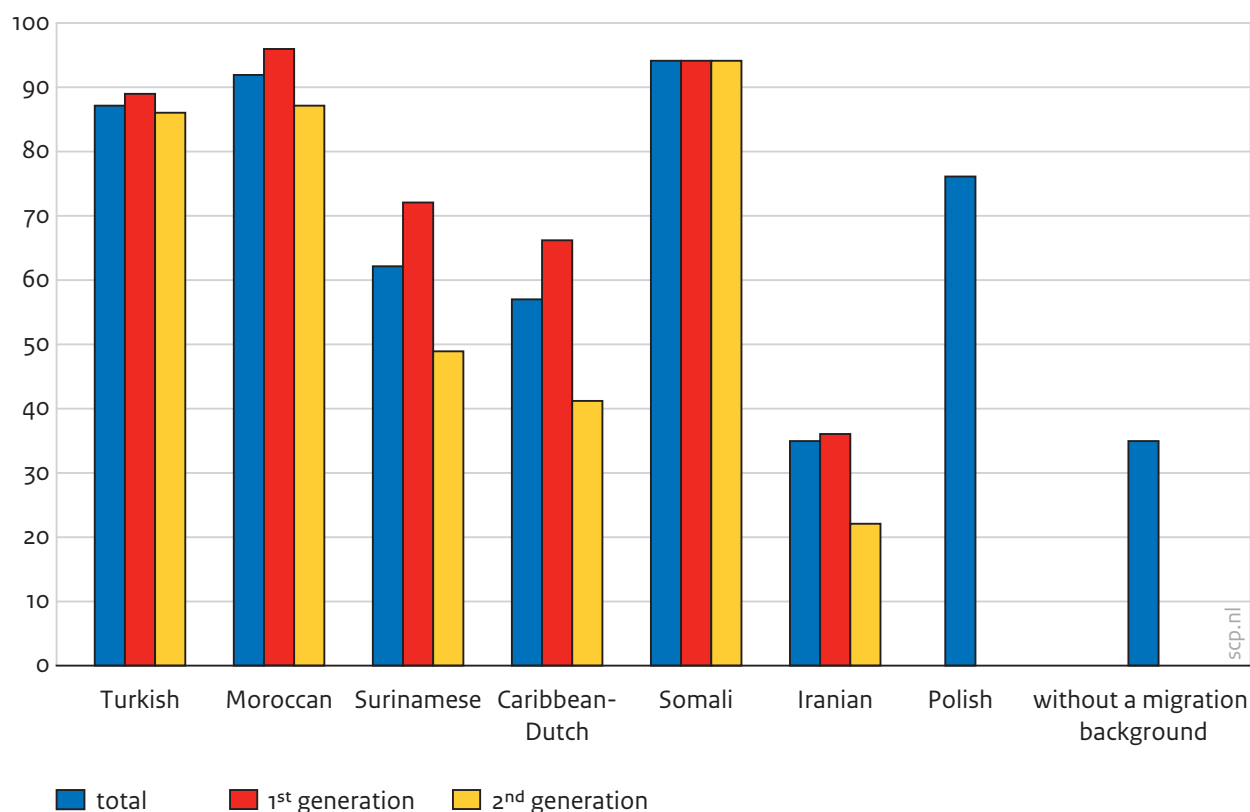
Source: SCP/CBS (SIM2020)

Many individuals with a migration background are religious

Many individuals with a Turkish, Moroccan or Somali background are religious. Many Poles are religious too. This applies to Iranian-Dutch citizens to a far lesser extent. They are similar to individuals without a migration background in this respect (Figure 5). Religious Turkish, Moroccan and Somali-Dutch citizens are Muslims almost without exception. In these groups, we saw few differences between the first and second generations. Religious Poles are Christians. The same applies for Caribbean-Dutch citizens who are religious. Approximately half of religious Surinamese are Christians; more than one-tenth are Muslims and approximately 40% are Hindus.

Figure 5

People who are religious, by migrant group and generation, individuals aged 15 and older, 2020 (in percentages)

Source: SCP/CBS (SIM'20)

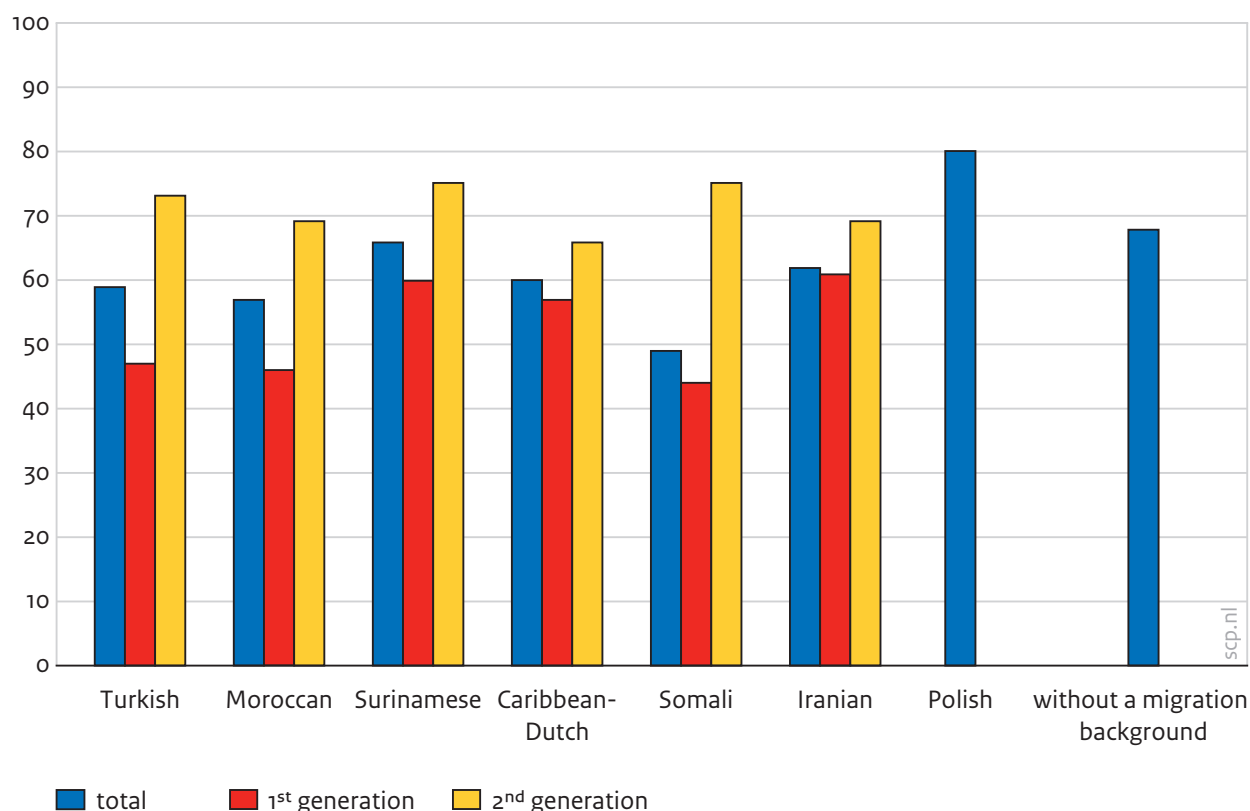
Big differences in paid work, second generation often working

In the groups surveyed, net participation is the lowest among individuals with a Somali background in general and Somali women in particular. Individuals with a Polish background often have paid work. Their net participation is higher than that of individuals without a migration background. There are spectacular differences in labour participation rates between the first and second generations of Turkish, Moroccan and Somali groups. We also saw big differences in education between the generations in these groups.

Figure 6

Net participation, by migrant group and generation, individuals aged 15 and older, 2020 (in percentages)

Source: SCP/CBS (SIM'20)

Where the increase in labour participation is concerned, it is important to bear in mind that many employees with a migration background have temporary jobs. This applies particularly for employees with a Somali or Iranian background. Young people and members of the second generation often have temporary positions too.

Individuals with a migration background often have a mixed circle of contacts

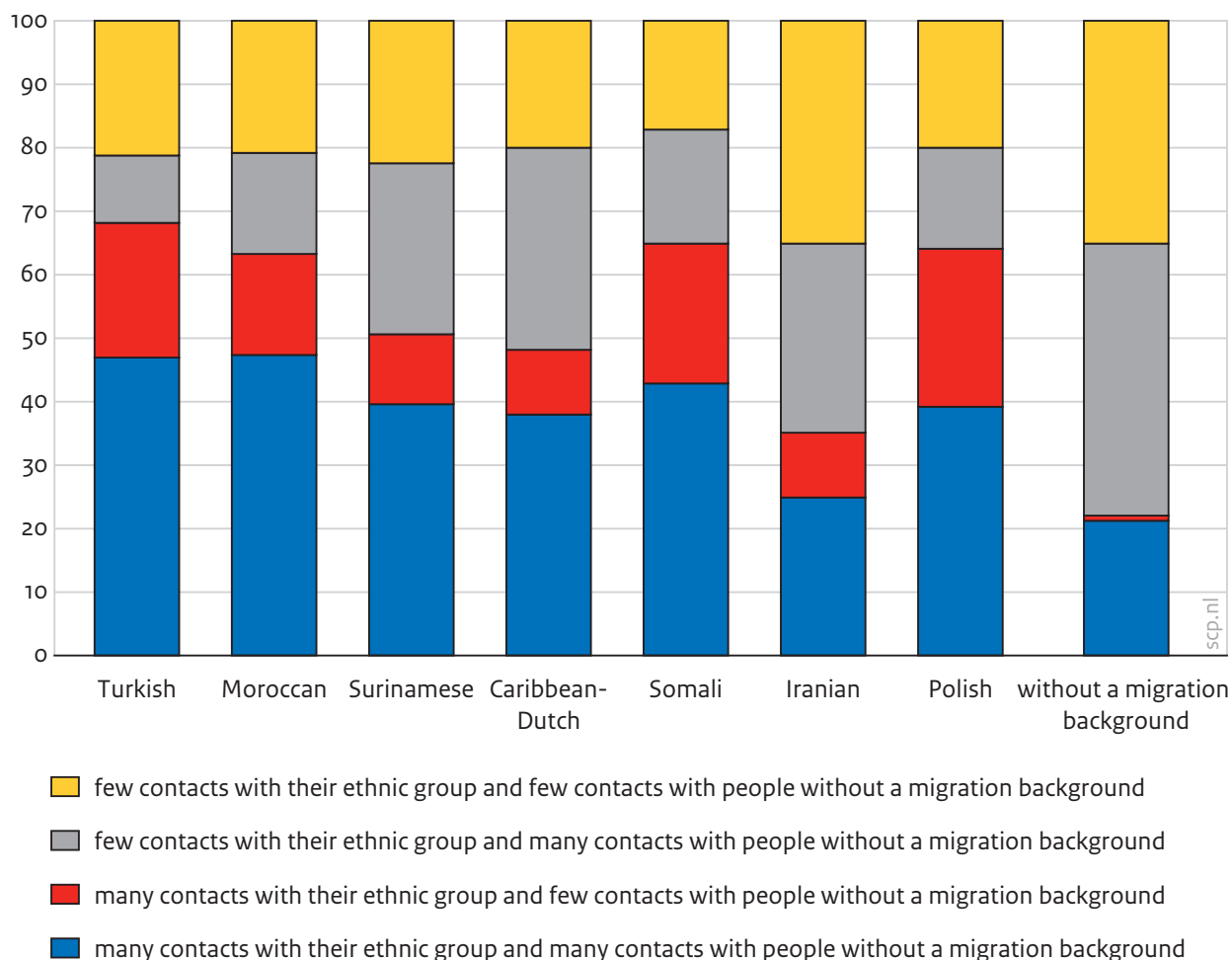
Approximately half of individuals with a Turkish or Moroccan background have a mixed circle of friends and acquaintances (Figure 7). In this context, this means they have frequent contacts with both individuals from the migrant group and individuals without a migration background. This percentage is the highest among young people in these groups. In comparison, individuals with a Surinamese or Caribbean-Dutch background more often have a circle of friends and acquaintances who predominantly consist of individuals without a migration background. Individuals with a Turkish, Somali and Polish migration background most often have a circle of contacts that predominantly consists of members of their ethnic group.

Individuals without a migration background have far less contact with individuals with a migration background than that applicable between individuals with a migration background and individuals without a migration background. So, individuals without a

migration background often have fewer social contacts with individuals of a different ethnicity than individuals with a migration background do.

Figure 7

Ethnic signature of contacts in the circle of friends and acquaintances, by migrant group, individuals aged 15 and older, 2020 (in percentages)

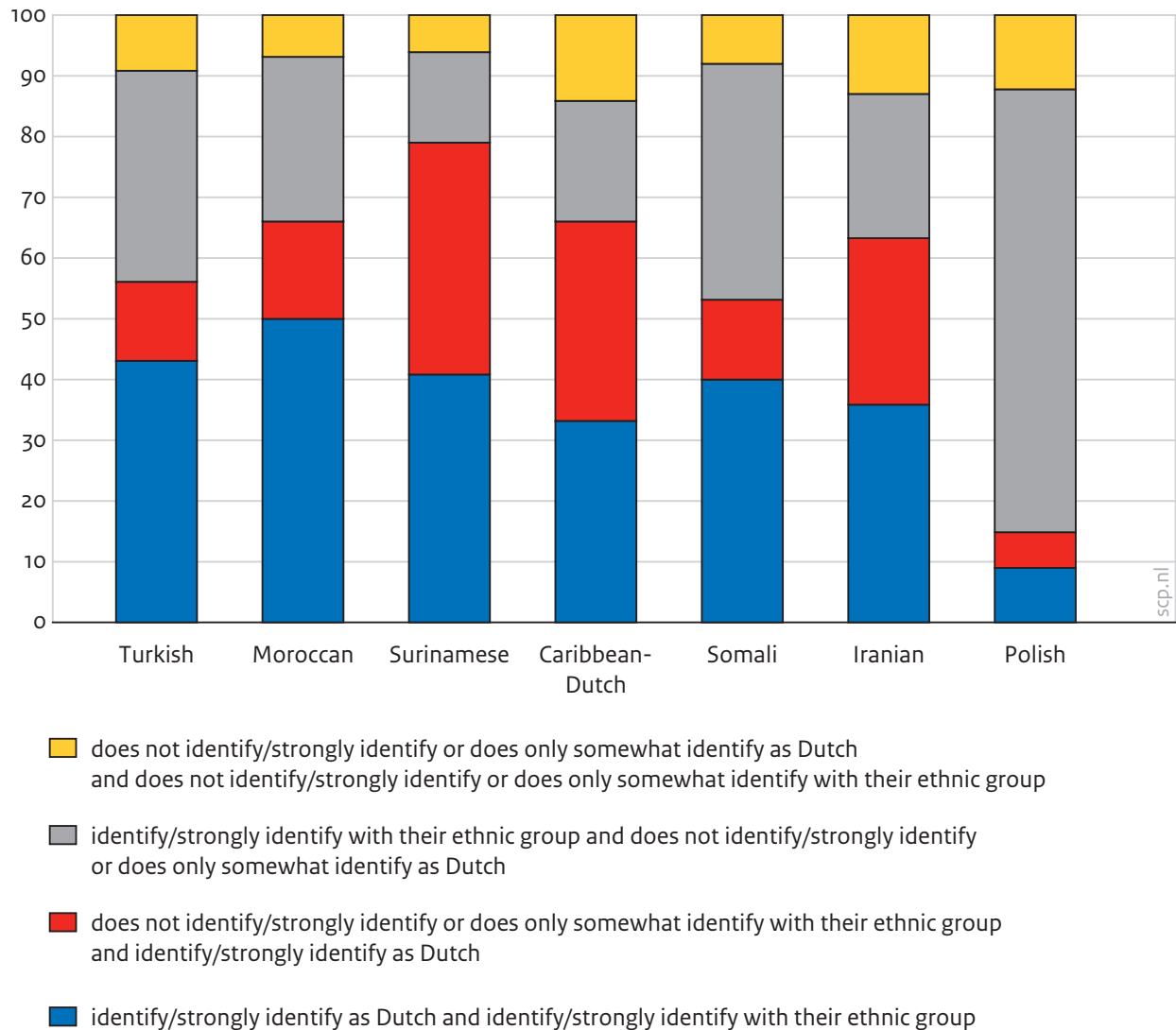

Source: SCP/CBS (SIM'20)

The boundaries of a group are not bridged by entering into contacts alone; a more emotional-affective component also plays a part. The groups surveyed differ considerably in the extent to which they identify with their ethnic group and as Dutch (see Figure 8). Individuals with a Turkish background traditionally identify more strongly with their ethnic group. This is also confirmed by the SIM2020, in which a relatively big group predominantly feel that they are Turkish. More than 40% combine this with a strong identification as Dutch. The Somali group is very similar to the Turkish group in this respect. The majority of individuals with a Polish background predominantly feel that they are Polish. The Surinamese and Caribbean-Dutch citizens group is a relatively big group and consists of individuals who predominantly feel that they are Dutch citizens.

Figure 8

Identification with their ethnic group and as Dutch, by migrant group, individuals aged 15 and older, 2020 (in percentages)

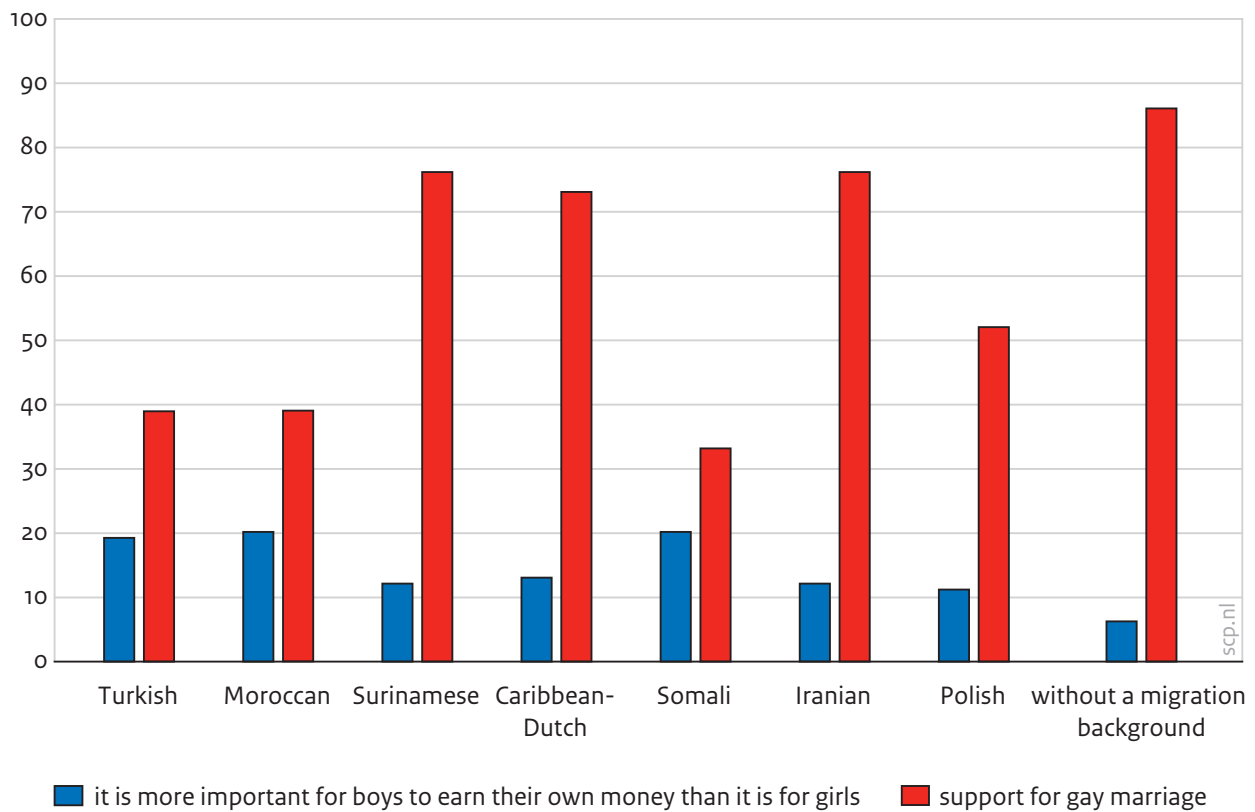
Source: SCP/CBS (SIM'20)

Value orientations: differences of opinion about gay marriage in particular

There are relatively few differences between individuals with and without a migration background where views about the roles of men and women are concerned. There is broad support for the idea that it is just as important for boys and girls to earn their own money. Approximately one-fifth of individuals with a Turkish, Moroccan and Somali background do not support this statement; this figure is slightly higher than in the other groups. We see big differences in support for gay marriage. This is lower among individuals with a Turkish, Moroccan and Somali background than in the other groups. Support for gay marriage is also relatively low among Poles. An overview of support for both views is shown in Figure 9.

Figure 9

Value orientations by migrant group, individuals aged 15 and older, 2020 (in percentages)

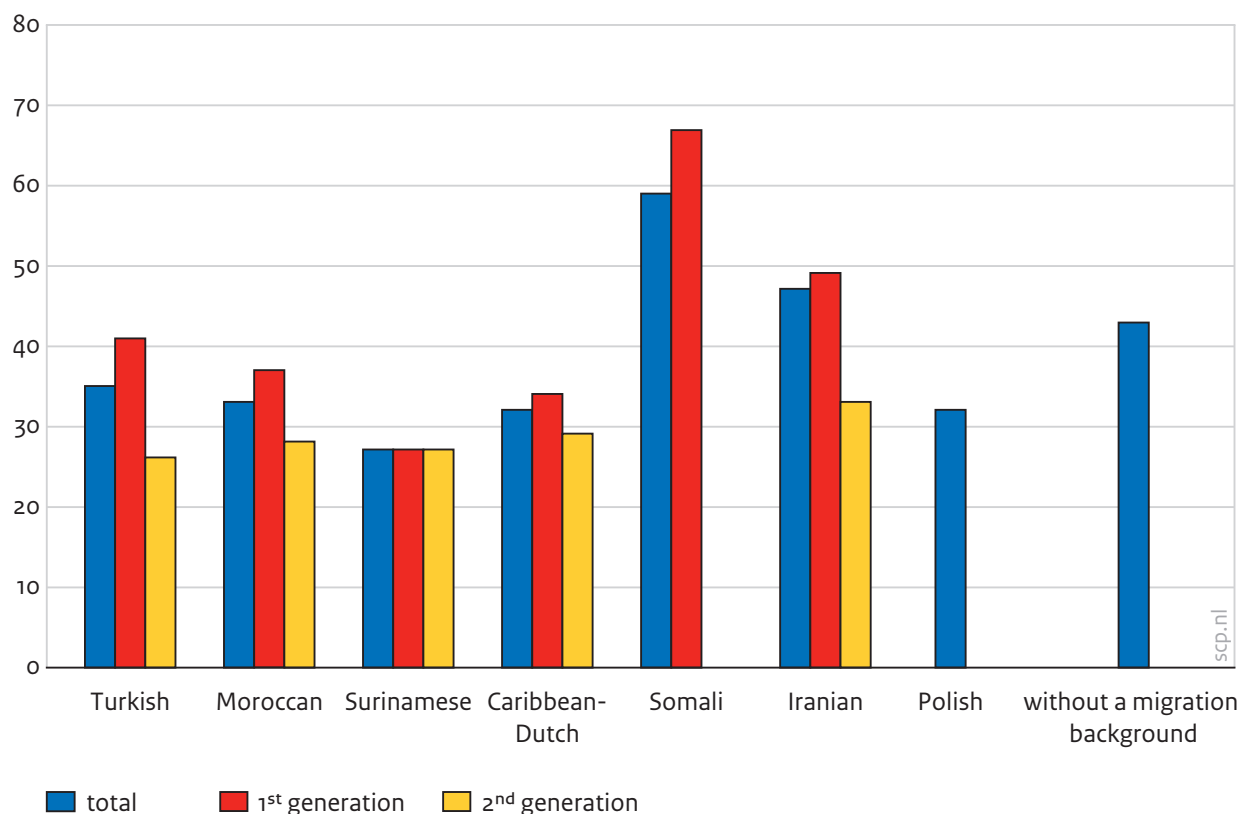
Source: SCP/CBS (SIM'20)

Politics: the more settled an individual feels, the less representation is perceived and the lower institutional trust is

Individuals from the refugee groups in particular feel that their interests are represented properly in the Dutch parliament. Far fewer individuals in the other migrant groups share this opinion. This is particularly true of Surinamese-Dutch citizens. Another important finding is that the representation perceived is limited among members of the second generation. So, the more settled a group is, the lower the representation perceived is.

Figure 10

Support for the statement that the interests of individuals like me are represented properly in the Dutch parliament, by migrant group, individuals aged 15 and older, 2020 (in percentages)

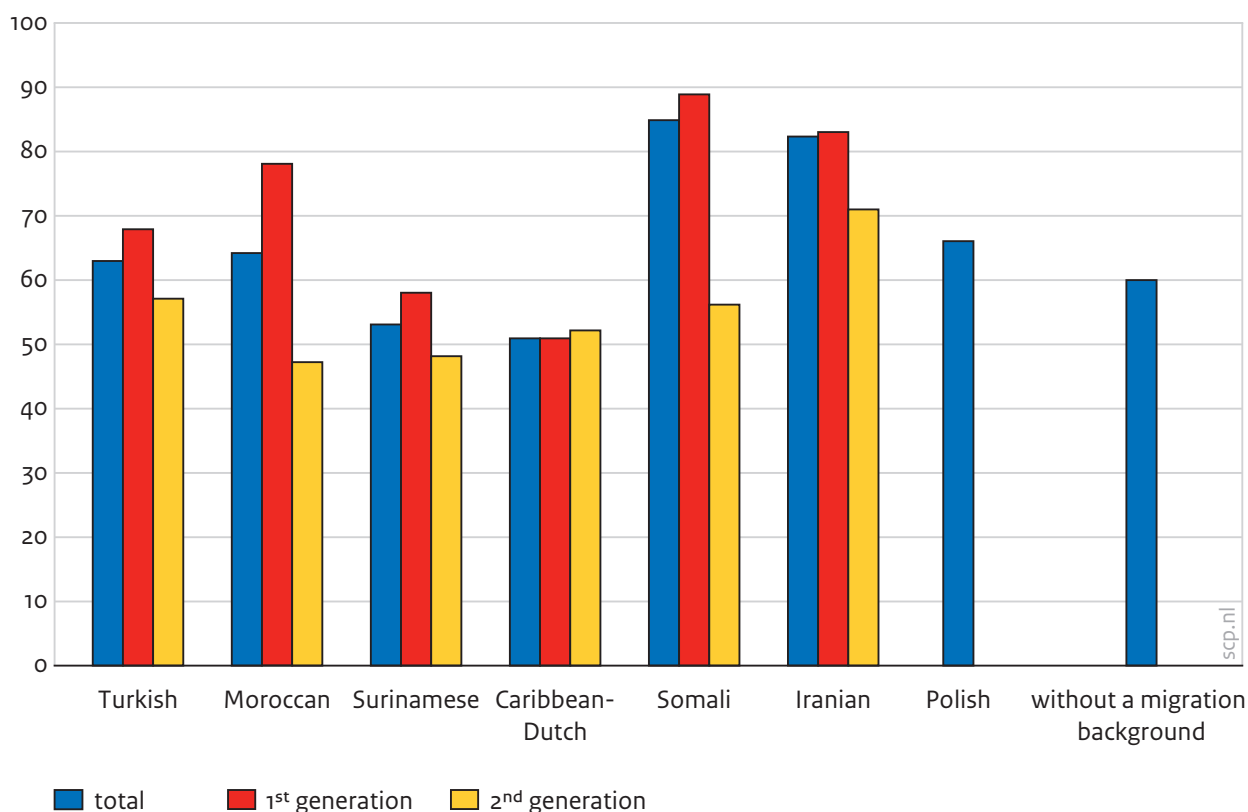

Source: SCP/CBS (SIM'20)

We see that the same applies in respect of institutional trust (see Figure 11). The vast majority of individuals with a Somali and Iranian background have a (very) high level of trust in the Dutch government. This applies significantly less for individuals with a Surinamese or Caribbean-Dutch background. With the exception of the Caribbean-Dutch group, members of the second generation often have less trust in the Dutch government than individuals in the first generation do. There is a particularly big difference between the generations in the Moroccan and Somali groups.

Figure 11

A (very) high level of trust in the Dutch government, by migrant group and generation, individuals aged 15 and older, 2020 (in percentages)

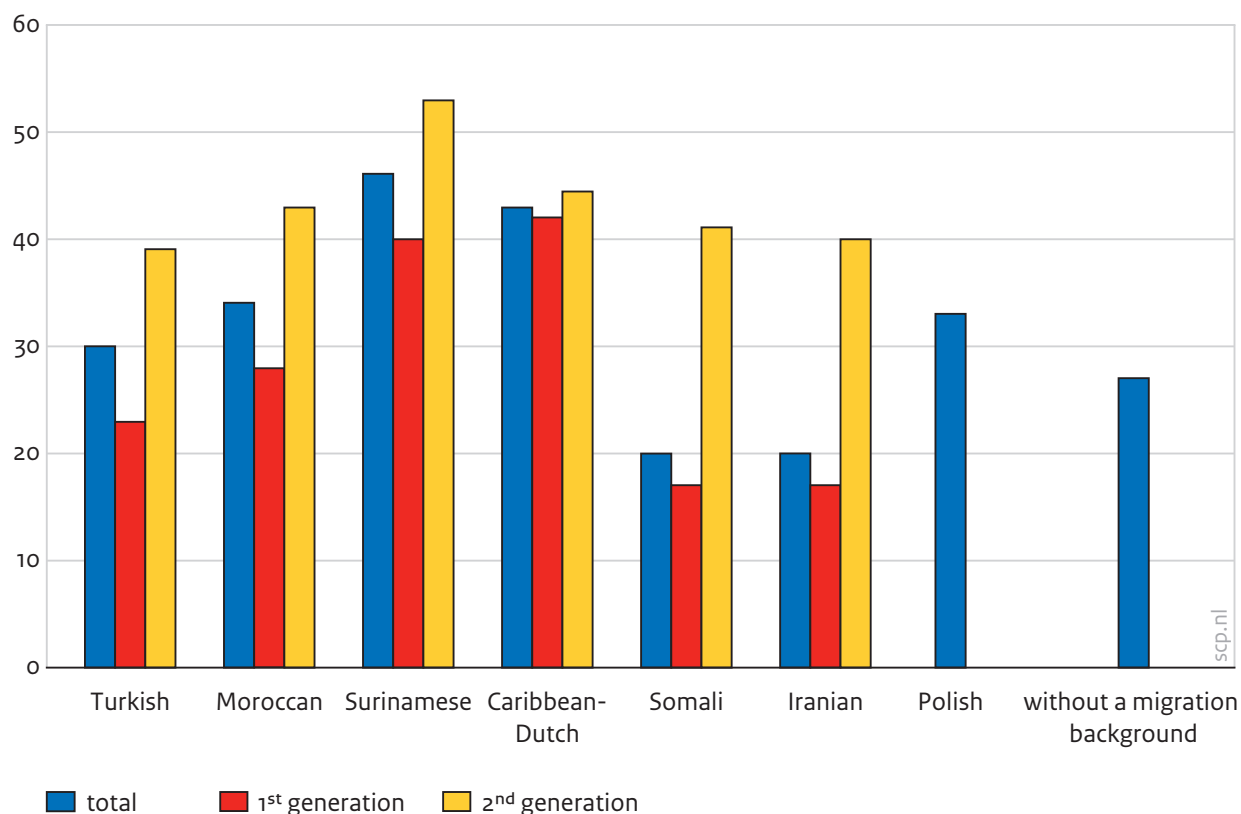
Source: SCP/CBS (SIM'20)

Perceived discrimination: big differences between old and new groups

Individuals with a Surinamese or Caribbean-Dutch background are particularly of the opinion that individuals with a migration background are often discriminated against (a lot) in the Netherlands (see Figure 12). A significant percentage of Turkish and Moroccan-Dutch citizens share this opinion as well. This applies to members of the refugee groups surveyed to a lesser extent. There is a big difference between the generations in this respect. Second-generation Somalis and Iranians feel that ethnic discrimination is the case far more than first-generation Somalis and Iranians do. They differ little from the second generation of other groups in this respect. These findings correspond with findings about political representation and trust.

Figure 12

A (very) high level of discrimination in the Netherlands against individuals with a migration background, by migrant group and generation, individuals aged 15 and older, 2020 (in percentages)

Source: SCP/CBS (SIM'20)

Where discrimination that individuals have experienced themselves is concerned, Surinamese and Caribbean-Dutch citizens again often report discrimination. Polish-Dutch citizens often have personal experience of discrimination as well. There are limited differences between the other groups. Again, there are differences between the generations: members of the second generation state that they have been discriminated against themselves (very) often more frequently than members of the first generation do.

Individuals with a migration background are positive about a diverse society

It is a demographic fact that the Netherlands is now a multi-ethnic society. However, opinions about this vary significantly. With the exception of individuals with a Polish background, the vast majority of individuals with a migration background believe it is good for society to consist of people from different cultures. Enthusiasm for a culturally-diverse society is less widespread in individuals without a migration background.

Opinions of the Netherlands as a hospitable country also vary for individuals with a migration background. Individuals without a migration background and individuals who we rank among the new groups (individuals with an Iranian, Somali and Polish background) have this opinion significantly more often than members of the traditional groups (individuals with a Turkish, Moroccan, Surinamese and Caribbean-Dutch background) do. Again,

second-generation individuals are most often of the opinion that the Netherlands is not very hospitable to individuals with a migration background. This applies for all the migrant groups surveyed.

3 Conclusions

There are big differences in the migration history, length of residence and percentage of first and second generation individuals in the migrant groups surveyed. As such, it is no surprise that big differences exist between these groups. However, the description of the position of the migrant groups that emerges from the SIM2020 facilitates a number of more general conclusions. It is helpful to distinguish between the four more established groups and the three new groups and also to divide up the latter groups into two refugee groups and a group consisting of individuals with a Polish migration background.

Four established groups: socio-economic progress but a lot of unease

We rank individuals with a Turkish, Moroccan, Surinamese and Caribbean-Dutch migration background as members of the more established groups. A substantial number of these individuals were born in the Netherlands and many of the first-generation members of these groups have been in the Netherlands for some time now. Because of this, just a relatively small percentage of them have problems with the Dutch language. An improved position for the second generation is particularly evident in terms of education and the labour market. The descriptive data collected does not make it possible to establish whether the second generation has the same education and labour market position as individuals without a migration background and similar characteristics. So-called proportionality analyses could be used to obtain this information. However, previous studies do show that the proportional position of the second generation of these groups is heading in the right direction (Huijnk 2020). This is not to say that there are no longer any issues with the labour market position of members of these groups because an important part of the increased net participation has been realised in the form of temporary positions. Amongst other things, there is also a high level of welfare dependency among individuals with a migration background and various studies have clearly shown that discrimination is impeding progress in the labour market position of individuals with a migration background (Thijssen et al. 2019).

Naturally, each of the four established groups has its own profile. The Turkish-Dutch group still has a relatively strong focus on contacts within the migrant group and many identify themselves as such. At the same time, we are often seeing a 'double' orientation: there are frequent contacts with individuals without a migration background and individuals in the Turkish-Dutch group feel that they are both Turkish and Dutch. In comparison with the Turkish-Dutch group, the Moroccan-Dutch group is slightly more focused on contacts outside the migrant group, but these differences are not big (any more). Another similarity is that the majority of individuals with a Turkish and Moroccan background are Muslims, a religion that has strong support among the first and second generations.

Surinamese and Caribbean-Dutch citizens focus more on individuals without a migration background and on the Netherlands in their contacts and identification. They cross group boundaries more often, as evidenced by the fact that their circle of friends is mixed or consists predominantly of individuals without a migration background.

The established groups are characterised by their rootedness in the Netherlands via different aspects of their existence. However, unease is big among members of these groups too. This is evident from our findings about representation, institutional trust and perceived discrimination. It would seem that the stronger individuals are rooted, the greater their unease and sense of exclusion are. This particularly applies for individuals with a Surinamese and Caribbean-Dutch background. This is a little surprising because strong feelings of exclusion are expected in Muslim groups in particular (see Andriessen et al. 2020). At the same time, findings about perceived discrimination among the Surinamese and Caribbean-Dutch groups cannot be viewed in isolation from the emergence of the Black Lives Matter movement in the Netherlands. It is also important to note that a trend for an ever higher percentage of Surinamese and Caribbean-Dutch citizens to experience ethnic discrimination has been evident for some time (Huijnk and Andriessen 2016).

The 'strongly rooted - great unease' mechanism particularly applies for second-generation members of the groups in question. They are, almost without exception, most gloomy about the political system, the significance of discrimination and the possibilities that exist for society in the Netherlands to become culturally diverse.

These findings support the broad idea that underlies the integration paradox: individuals who are most 'rooted' experience discrimination most (see Geurts et al. 2020). The background to the above consists of a number of factors. Increased integration and participation results in increased exposure to exclusion: in the labour market or in education, for example. Another factor is the fact that the second generation is more aware of political and social discussion about integration, migration, racism and Islam. All this feeds pessimism about the possibilities and opportunities open to individuals with a migration background in the Netherlands. Also, members of the second generation feel the weight of this even more because they were born and bred in the Netherlands and feel that they are citizens of and part of society in the Netherlands. This can be an incentive for them to protest and speak out against exclusion, as has happened in recent years in the *Zwarte Pieten* (Black Petes) discussion and Black Lives Matter protests, for example.

Two refugee groups: waning migrant optimism?

Any form of categorisation gives rise to questions and this survey is no exception. There are big differences between the Somali and Iranian groups in terms of socio-economic position, social contact pattern and religious orientation. However, we still group them together here because they show a number of notable similarities in respect of a number of subjects. This is particularly the case as regards the extent to which they experience discrimination, their views on the political system, their high level of institutional trust and their views on where the Netherlands stands vis-à-vis individuals with a migration background. Their views on these subjects are remarkably positive in comparison with those of

members of the more established groups. This is characteristic of refugee groups; for example, we see this in Syrians who have arrived in the Netherlands in recent years. Their frame of reference is still very much their country of origin, where the nature of the political systems there prompted them to flee. This comparison colours their thinking about (opportunities in) the Netherlands and how Dutch politics work. Our findings indicate that the positive assessment of this country is not shared by second-generation Somali and Iranian-Dutch citizens. They are often far gloomier about the extent to which they feel represented by politicians, trust institutions less and experience the discrimination that takes place in the Netherlands far more often than first-generation members do. They are similar to the second generation of the established groups in this respect.

Labour migrants from Poland: high labour participation, often with poor psychological health and discrimination experiences

Polish respondents in the SIM2020 can justifiably be identified as a new group: more than half of them came to the Netherlands after 2011 and the SIM2020 focuses solely on first-generation migrants. These are predominantly individuals who have come to the Netherlands for work reasons. Their labour participation is high: they are in employment more often than individuals without a migration background are. Their good perceived health is noticeable, even in the higher age categories. However, a significant percentage of Poles have poor psychological health; this is particularly true of the younger individuals in this group. Some members of this group do not speak Dutch because of the relatively short period of time they have been residing in the Netherlands. They often spend their free time with other Poles and many identify themselves primarily as Polish. Besides the short period of time they have been resident in the Netherlands for, this is probably also due to their residence intention, which is to return to Poland. Individuals with a Polish background have their reservations about gay marriage and a culturally-diverse society. Few of them feel represented by the Dutch parliament. However, their level of institutional trust is fairly high in comparison with other migrant groups. Many Polish-Dutch citizens are of the opinion that individuals with a migration background are often discriminated against in the Netherlands. The percentage of individuals who have often experienced discrimination themselves is relatively high as well.

4 Finally

The description of the positions of individuals on three dimensions – structural, socio-cultural and political – shows how big the variation is between and within groups. It also shows that different objectives can be attached to integration policy. In the four big established groups, the socio-economic disadvantages – traditionally, the reference point for integration policy – have not disappeared but have been joined by another issue. Members of the established groups and the second generation often feel excluded and are gloomy about the social climate as regards the opportunities open to migrants and the openness that exists for society to actually become culturally diverse. They are established but do not

feel that the Netherlands is home. The assumption that an increase in level of education and increased economic participation would contribute to social and political inclusion is actually far more complex in practice. Aspects like perceived exclusion, the feeling that individuals with a migration background do not have the same opportunities and, ultimately, do not belong, would seem to have an impact on issues like social cohesion, political representation and institutional trust. This again highlights the fact that integration processes cannot be viewed in isolation from discrimination and exclusion.

The findings obtained point to a number of challenges for policy. How can policy help individuals with a migration background (start to) feel part of society and the political system? The policy needed must focus on socio-economic participation and also include groups and make it clear that they 'belong' in the Netherlands. Besides 'equipping' migrants (geared towards improving their knowledge of the Dutch language and their education position, amongst other things) and ensuring 'accessibility' (to the labour and property market, for example), integration policy should also promote trust; both trust in institutions and trust between population groups.

Issues like social cohesion, institutional trust and representation are complex, both in terms of the analysis of factors and as regards offering reference points for policy. The scp is currently conducting in-depth research on the backgrounds of political representation and institutional trust among individuals with a migration background. Explicit attention is being given to the connection with perceived exclusion. The aim is for this in-depth research to generate additional concrete points of reference for policy. Naturally, inclusion and trust issues are not limited to individuals with a migration background but apply in society as a whole. Research on this – within the scp and beyond – indicates that individuals who do not feel recognised and acknowledged are more likely to have low institutional trust and feel that they are under-represented in politics. Formulated in more general terms, these individuals would seem to have feelings of social marginalisation (Gidron and Hall 2020). To improve insight into the backgrounds to the above among various population groups, the scp will carry out various studies as part of the programme *Representatie en vertrouwen* (Representation and trust) in the years ahead. We see these studies as building blocks that will give more of an insight into the backgrounds of perceived social and political exclusion and their consequences for behaviour. The scp programme *De diverse bevolking van Nederland* (The diverse population of the Netherlands) will generate other building blocks, which primarily focus on the connection between the diversity of the population and social cohesion.

Integration issues are increasingly being framed as social issues. We also see this in the use of the word 'inclusion' in the names given to policy departments and knowledge institutes rather than the word 'integration'. Although there are good reasons for this change, it should not be forgotten that the 'old' integration issues still exist and continue to deserve the attention of policy.

Literatuur

- Ager, A. en A. Strang (2008). Understanding integration: A conceptual framework. In: *Journal of refugee studies*, jg. 21, nr. 2, p. 166-191 (dx.doi.org/10.1093/jrs/fen016).
- Alba, R. en N. Foner (2015). *Strangers no more: Immigration and the challenges of integration in North America and Western Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Andriessen, I. (2016). De multi-etnische samenleving onder druk? In: W. Huijnk en I. Andriessen (red.), *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken* (p. 259-296). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Andriessen, I., M. Gijsberts, W. Huijnk en H. Nicolaas (2017). *Gevlucht met weinig bagage. De leefsituatie van Somalische Nederlanders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Andriessen, I., J.H. Dijkhof, A. van der Torre, E. van den Berg, I. Pulles, J. Iedema en M. de Voogd-Hamelink (2020). *Ervaren discriminatie in Nederland II*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bakker, L. (2016). *Seeking sanctuary in the Netherlands. Opportunities and obstacles to refugee integration*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Castles, S., M. Korac, E. Vasta en S. Vertovec (2002). Integration: Mapping the field. In: *Home Office online report*, jg. 29, nr. 3, p. 115-118.
- CBS (2016). *Jaarrapport Integratie 2016*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2020a). *Jaarrapport Integratie 2020*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2020b). *Cohortstudie Asielzoekers en statushouders. Asiel en integratie 2020*. Geraadpleegd via www.cbs.nl.
- CBS (2021). *Cohortstudie Asielzoekers en statushouders. Asiel en integratie 2021*. Geraadpleegd via www.cbs.nl.
- Dagevos, J. (2015). *Over de integratie van migranten in Nederland en de actualiteit van het integratieconcept* (oratie). Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Dagevos, J. (2020). 'Vrijheid moet je leren'. Syrische statushouders over vrijheid in Syrië en Nederland. In: F. Demant, J. van Kooten, M. Olde Monnikhof en K. Putters (red.), *De stand van vrijheid. Vrijheid in Nederland 75 jaar na de bevrijding* (p. 72-83). Amsterdam/Den Haag: Nationaal Comité 4 en 5 mei en het Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J. en M. Gijsberts (2009). Sociaal-culturele positie. In: M. Gijsberts en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport Integratie 2009* (p. 226-253). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J. en J. Kappelhof (2022). *Survey integratie migranten 2020. Uitvoering van veldwerk ten tijde van corona. Verantwoording van de opzet en uitvoering van een survey onder personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Poolse, Iraanse, Somalische achtergrond, een achtergrond in het Caribisch deel van het Koninkrijk (Aruba, Curaçao, Sint Maarten, Bonaire, Sint Eustatius en Saba) en zonder migratieachtergrond*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J., E. Miltenburg, M. de Mooij, D. Schans, E. Uiters en A. Wijga (2020). *Syrische statushouders op weg in Nederland: de ontwikkeling van hun positie en leefsituatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dourleijn, J. en J. Dagevos (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Driessen, M. (2011). *Geestelijke ongezondheid in Nederland in kaart gebracht. Een beschrijving van de MH1-5 in de gezondheidsmodule van het Permanent Onderzoek Leefsituatie*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Entzinger, H. en P. Scholten (2015). The interplay of knowledge production and policymaking: A comparative analysis of research and policymaking on migrant integration in Germany and the Netherlands. In: *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, jg. 17, nr. 1, p. 60-74.
- Geurts, N., M. Lubbers en N. Spierings (2020). Structural position and relative deprivation among recent migrants: a longitudinal take on the integration paradox. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, jg. 46, nr. 9, p. 1828-1848.

- Ghorashi, H. (2006). *Paradoxen van culturele erkenning: Management van diversiteit in nieuw Nederland* (oratie). Amsterdam: vu University Amsterdam.
- Gielen, M., N. Scholten, L. Bakker en M. Blom (2021). *Monitor van gelijke kansen en evenredige posities op de arbeidsmarkt, ongeacht migratieachtergrond*. Utrecht: Significant.
- Gijsberts, M. en L. Herweijer (2009). Onderwijs en opleidingsniveau. In: M. Gijsberts en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport Integratie 2009* (p. 94-138). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Haker, F., M. van den Muijsenbergh en M. Torensma (2016). *Kennissynthese gezondheid van nieuwkomende vluchtelingen en indicaties voor zorg, preventie en ondersteuning*. Utrecht: Pharos.
- Herweijer, L., J. Iedema, I. Andriessen en M. Vervoort (2016). Opleidingsniveau en beheersing Nederlandse taal. In: W. Huijnk en I. Andriessen (red.), *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen bekeken* (p. 67-83). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W. (2018). *De religieuze beleving van moslims in Nederland. Diversiteit en verandering in beeld*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W. (2020). *Werk in ontwikkeling? Veranderingen sinds begin deze eeuw in de arbeidsmarktpositie van personen met een niet-westerse migratieachtergrond*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W. en I. Andriessen (2016). *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen bekeken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W., J. Dagevos, M. Gijsberts en I. Andriessen (2015). *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Idler, E. en Y. Benyami (1997). Self rated health and mortality. A review of twenty-seven community studies. In: *Journal of Health and Social Behavior*, jg. 38, nr. 1, p. 21-37.
- Klok, J., M. van der Linden en J. Dagevos (2020). *Stappen vooruit. Veranderingen in integratie van Rotterdamse statushouders tussen 2017/2018 en 2019*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Kooiker, S. (2017). Gezondheid en zorg. In: R. Bijl, J. Boelhouwer en A. Wennekers (red.), *De sociale staat van Nederland 2017*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kruis, T. (2021). *Methodologische rapportage SIM*. Utrecht: Labyrinth Onderzoek & Advies.
- Li, S.S., B.J. Liddell en A. Nickerson (2016). The Relationship Between Post-Migration Stress and Psychological Disorders in Refugees and Asylum Seekers. In: *Current Psychiatry Reports*, nr. 82 (dx.doi.org/10.1007/s11920-016-0723-0).
- Linden, M. van der en J. Dagevos, m.m.v. Barbara van der Ent (2019). *Nieuw in Rotterdam. De startpositie van statushouders in het SNTR-programma en van statushouders in het gemeentelijk beleid*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Lindencrona, F., S. Ekblad en E. Hauff (2008). Mental health of recently resettled refugees from the Middle East in Sweden: the impact of pre-resettlement trauma, resettlement stress and capacity to handle stress. In: *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, jg. 43, nr. 2, p. 121-131 (dx.doi.org/10.1007/s00127-007-0280-2).
- Nijenhuis, G. en I. van Liempt (2014). *Somaliërs in Amsterdam*. New York: Open Society Foundations.
- Nimführ, S., L. Otto en G. Samateh (2020). Denying, while demanding integration: An analysis of the integration paradox in Malta and refugees' coping strategies. In: S. Hinger en R. Schweitzer (red.), *Politics of (dis)integration* (p. 161-181). Cham: Springer.
- Noyon, S.M. en M. Maliepaard (2020). Vertrouwen in Nederlandse instanties. In: J. Dagevos, E. Miltenburg, M. de Mooij, D. Schans, E. Uiters en A. Wijga (2020). *Syrische statushouders op weg in Nederland: de ontwikkeling van hun positie en leefsituatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Noyon, S.M., M. van der Meer, I. Kulu-Glasgow en D. Schans (2020). *Steun voor de Nederlandse rechtsstaat onder statushouders*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Penninx, R. en B. Garcés-Masareñas (2016). The concept of integration as an analytical tool and as a policy concept. In: B. Garcés-Masareñas en R. Penninx (red.), *Integration processes and policies in Europe* (p. 11-29). Cham: Springer.

- Phillimore, J. (2011). Refugees, acculturation strategies, stress and integration. In: *Journal of Social Policy*, jg. 40, nr. 3, p. 575-593 (dx.doi.org/10.1017/S0047279410000929).
- Ridder, J. den, E. Miltenburg, W. Huijnk en S. van Rijnberk (2019). *Burgerperspectieven 2019*|6. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Schellingerhout, R. (2011). Ervaren gezondheid, leefstijl en zorggebruik. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische vluchtelingen* (p. 142-164). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Schinkel, W. (2007). *Denken in een tijd van sociale hypochondrie. Aanzet tot een theorie voorbij de maatschappij*. Kampen: Klement.
- SCP (2019). *Denkend aan Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2019*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Schwartz, S.J., J. Unger, B.L. Zamboanga en J. Szapocznik (2010). Rethinking the concept of acculturation: implications for theory and research. In: *American Psychologist*, jg. 65, nr. 4, p. 237-251 (dx.doi.org/10.1037/a0019330).
- Simon, J.G., J.B. de Boer, I.M.A. Joung, H. Bosma en J.P. Mackenbach (2005). How is your health in general? A qualitative study on self-assessed health. In: *The European Journal of Public Health*, jg. 15, nr. 2, p. 200-208.
- szw (2022). Kamerbrief Toezegging hoofdlijnen debat: integratie d.d. 5 april 2022. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Thijssen, L., M. Coenders en B. Lancee (2019). Etnische discriminatie op de Nederlandse arbeidsmarkt. Verschillen tussen etnische groepen en de rol van beschikbare informatie over sollicitanten. In: *Mens en Maatschappij*, jg. 94, nr. 2, p. 141-176.
- Uiters, E. en A. Wijga (2018). Gezondheid, leefstijl en zorggebruik. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 181-199). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- WRR (2020). *Samenleven in verscheidenheid. Beleid voor de migratiesamenleving*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Bijlage A Beknopte toelichting op de uitvoering van het veldwerk in coronatijd

Over de uitvoering van het veldwerk van de Survey integratie migranten (SIM) zijn twee methodologische rapportages opgesteld, een door Labyrinth (Kruis 2021) en een door het SCP (Dagevos en Kappelhof 2022). In deze rapportages wordt toegelicht op welke manier de survey is opgezet, hoe het veldwerk is uitgevoerd en tot welke aantallen respondenten en responspercentages dit heeft geleid. Er is in deze methodologische rapportages in het bijzonder aandacht besteed aan hoe de coronamaatregelen de uitvoering van het veldwerk hebben beïnvloed. We noemen hier de twee belangrijkste consequenties.

Volgens planning is in maart 2020 gestart met het veldwerk via online vragenlijsten (*Computer Assisted Web Interviewing, CAWI*). Vanwege de uitbraak van de coronapandemie, de aankondiging van de eerste lockdown en de bijbehorende maatregelen konden de enquêteurs begin april echter niet beginnen met het veldwerk (*Computer Assisted Personal Interviewing, CAPI*). Hierdoor is de uitvoering van CAPI met ongeveer een half jaar uitgesteld, tot september 2020. In de tussentijd is via een extra reminderbrief geprobeerd om de respons via de web-benadering te stimuleren. Vanwege de opgelopen vertraging en de daaraan verbonden financiële consequenties was het niet mogelijk om onder alle groepen interviews te houden met enquêteurs. Er is gekozen om de CAPI-fase uit te voeren onder personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Caribisch-Nederlandse en Somalische achtergrond. Een belangrijke overweging hierbij was dat personen met een Poolse en Iraanse achtergrond en personen zonder migratieachtergrond in groten getale online een vragenlijst hadden ingevuld. Hoewel de coronamaatregelen vanaf september 2020 werden versoepeld, bestond er bij zowel interviewers als steekproefpersonen terughoudendheid om aan het onderzoek mee te doen. Vooral bij de Marokkaanse, Surinaamse en Caribisch-Nederlandse groep bleef de respons daardoor achter bij de verwachtingen.

Half december 2020 werden opnieuw lockdownmaatregelen afgekondigd en is het SIM-veldwerk beëindigd. Dit betekent dat de vooraf geformuleerde streefaantallen (netto-respons van 900 per groep) niet zijn gehaald. Een uitzondering hierop is het streefaantal voor de Somalische groep (nettorespons van 500), dat wel is behaald. Ook ligt de respons op een lager niveau dan verwacht. De sequentiële opzet (steekproefpersonen eerst online benaderen, daarna via enquêteurs) is voor een aantal groepen niet en voor een aantal groepen beperkt uitgevoerd.

Voor het in kaart brengen van ontwikkelingen op basis van eerdere SIM-onderzoeken is nadere analyse nodig van mogelijke vertekeningen. Daarom presenteren we in deze rapportage geen tijdreeksen. Hoewel het veldwerk anders is verlopen dan vooraf was vastgesteld (en daarmee anders is verlopen dan bij eerdere SIM-onderzoeken), zijn er ook goede redenen om vertrouwen te hebben in de kwaliteit van het bestand. Dit blijkt uit de waarden van de zogenoemde R-indicator, die aangeeft hoe het is gesteld met de representativiteit. Een waarde van 0,8 en hoger wordt als goed aangemerkt. Deze waarde is voor alle groepen in de SIM behaald (Dagevos en Kappelhof 2022).

Er waren al met al uitdagingen in het veldwerk vanwege de coronamaatregelen. Het is echter belangrijk te constateren dat de bevindingen in dit rapport desondanks over het geheel een plausibel beeld geven van de positie van groepen en de verschillen tussen en binnen groepen. De SIM-resultaten zijn in lijn met wat mocht worden verwacht. Niettemin roepen sommige bevindingen vragen op. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Somalische tweede generatie, die op onderdelen als opleiding en werk opvallend gunstig scoort. Ook de relatief hoge arbeidsparticipatie van Marokkaanse vrouwen valt op. Over de gehele linie gesproken, biedt de SIM echter een goede cijfermatige basis voor uitspraken over verschillen tussen en binnen groepen. In dit opzicht is het opnieuw een bijzonder en belangrijk bestand. In tabel A.1 staat een overzicht van het aantal personen dat per groep heeft meegedaan en de responspercentages.

Tabel A.1

Respons (n en %) naar migratieachtergrond en aantallen CAWI en CAPI, 2020 (in absolute aantallen en procenten)

		Turks	Marokkaans	Suri-naams	Caribisch-Nederlands	Somalisch	Iraans	Pools	zonder migratieachtergrond
respons	n	696	570	638	592	519	855	682	771
totaal	%	35,4	27,5	30,9	28,7	37,1	43,0	36,2	47,1
CAWI	n	539	485	571	557	318	855	682	771
CAPI	n	157	85	67	35	201	-	-	-

Bron: Labyrinth Onderzoek & Advies 2021; Dagevos en Kappelhof 2022